

А. БАЙЗОЕВ, Ш. КАБИРОВ

АЛИФБО ВА МАТНИ НИЁГОН

7

الفبا و متن نیاگان

*Китоби дарсӣ барои синфи 7-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ*

**Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон
тасдиқ кардааст**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2018**

УДК 373.167.1
ББК 81.2 тоҷик Я72+74.261.4
Б-13

Б-13. Байзоев А, Кабиров Ш. **Алифбо ва матни ниёгон.** Китоби дарсӣ барои хонандагони синфи 7-ум. Душанбе, Маориф, 2018. 208 сах.

Хонандагони азиз!

Китоб манбаи донишу маърифат аст, аз он баҳравар шавед ва онро тоза нигоҳ доред. Кӯшиш кунед, ки китоб соли оянда низ ҳамин гуна зебову ороста ба дасти додарону хоҳарони шумо расад, то онҳо ҳам аз он истифода намоянд.

Ҷадвали истифодаи китоб

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали соли таҳсил	Охири соли таҳсил
1					
2					
3					
4					
5					

ISBN 978-99947-1-532-9
Моликияти давлат

© Байзоев А., Кабиров Ш., 2018
© Маориф, 2018

Устодони гиромӣ!

Ба дӯши шумо масъулияти чиддӣ, вале бошараф вогузор шудааст. Воқеан, таълиму тадриси алифбои ниёгон дар марҳалаи кунунӣ, ки сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурӣ ва саъю кӯшишҳои Вазорати маориф ва илм барои баланд бардоштани ҳештаншиносиву хувийяти миллӣ ва пайвастан ба асли хеш нигаронида шудааст, яке аз иқдомҳои саривақтиву муфид арзёбӣ мегардад.

Бинобар ин лозим аст, ки дар таълиму тадриси фанни мазкур бо масъулияти том ва дилгармии зиёд тамоми донишу истеъдоди худро ба кор баред, илова ба маводди китоби дарсӣ аз таҷрибаву қобилияти шахсӣ ва маводди ёрирасон истифода намоед, усулҳои фаъоли таълимро самаранок истифода кунед, меҳру муҳаббат, шавқу ҳавас ва дилгармии шогирдонатонро нисбат ба ин фан бедор созед, то ки онҳо ҳастагиву беҳавсалагӣ зоҳир накарда, ба хубӣ ин алифборо аз бар намоянд.

Тавре дар хотир доред, то ин вақт таълими ин фан аз синфи 4 шурӯъ шуда, то синфи 7 ба миқдори як соат дар як ҳафта ба роҳ монда шуда буд. Табиист, ки чунин тарзи таълим мушкilotи зиёдеро ба бор оварда буд. Аввалан, дарки нозуқиҳои алифбо ва қоидаҳои имло барои хонандагони хурдсол хеле мушкил буд. Сониян, дар як ҳафта танҳо як соат таълим додани он сифату самаранокии омӯзишро паст мекард, зеро хонанда дар тӯли ҳафта дониши андӯхтаи худро метавонист ба зудӣ фаромӯш кунад. Бинобар ин, бо дарназардошти фикру мулоҳизаҳои мутахассисон ва муаллифон тасмим гирифта шуд, ки таълими он дар синфҳои 7 ва 8 ба роҳ монда шавад.

Дар таълифи китоби дарсӣ дар баробари истифода аз низоми мавҷудаи баҳогузорӣ дар ҷараёни таълим, арзёбии даврагии сатҳи донишу маҳорат ва салоҳиятҳои хонандагон аз рӯи низоми баҳогузориҳои садҳола ба назар гирифта шудааст. Ин низом имкон медиҳад, ки дониши хонандагон васеътару мушаххастар арзёбӣ гардад, ба хонандагон барои иштирок дар дарсҳо, иҷрои вазифаҳои хонагӣ ва интизоми намунавӣ низ холи муайян дода шавад.

Тартиби баҳогузорӣ дар ин низом чунин сурат мегирад: Пас аз ҳар чор-шаш мавзӯ дарси санчишу тест пешниҳод мешавад. Он аз ду қисм – диктант (кори хаттӣ) ва саволҳои тестӣ иборат аст. Матни диктантҳо барои синфи 7 аз 25 калима (ғайр аз калимаҳои такроршуда ва ёридиҳанда) иборат аст. Ҳар як калима имкони гирифтани 2 ҳолро фароҳам месозад. Яъне баҳои умумӣ на аз рӯи миқдори хатоҳо, балки ба ҳаҷми кори анҷомгирифта гузошта мешавад. Ба ибораи дигар, барои ҳар як калимаи хато навишташуда аз маҷмӯи умумии ҳолҳои диктант (50) 2 ҳолро тарҳ намудан лозим аст. Масалан, хонанда дар диктант ба чор иштибоҳ роҳ дода бошад, баҳои \bar{y} (50 – 8) ба 42 баробар мешавад. Барои тест саволҳои гуногун вобаста ба мавзӯҳои гузашта пешниҳод мешавад. Миқдори умумии ҳолҳои саволҳои тестӣ ҳадди аксар 20-ро ташкил медиҳад. Барои ҳар хато аз ин ҳисоб миқдори муайяни ҳолҳо кам карда мешавад. Масалан, агар хонанда дар интиҳоби ҷавобҳои саволҳо, ки миқдори умумии онҳо ба 10 баробар аст, ба чор иштибоҳ роҳ дода бошад, \bar{y} соҳиби (20 – 8) 12 ҳол мешавад.

30 холи боқимонда барои иштирок дар дарсҳо (давомот), иҷрои вазифаҳои хонагӣ ва рафтори хонанда (барои ҳар кадом навъи фаъолият даҳхолоӣ) гузошта мешавад. Ҳисоби ҳолҳо барои давомот чунин сурат мегирад: миқдори холи умумӣ (10)-ро ба миқдори соатҳои таълимӣ дар давраи муайян тақсим мекунем ва арзиши иштирок дар ҳар як дарсро меёбем. Масалан, агар санчиш пас аз 5 соати таълимӣ баргузор гардад, ин чунин маъно дорад, ки хонанда барои иштирок дар ҳар дарс соҳиби 2 ҳол мешавад. Ҳамин тариқ, агар хонанда аз 5 дарс дар дутояш иштирок накарда бошад, соҳиби 6 ҳол мешавад. Барои иҷрои вазифаҳои хонагӣ ва рафтор низ чунин амалро иҷро мекунем. Агар хонанда дар ин муддат як бор вазифаи хонагиро иҷро накарда бошад, \bar{y} соҳиби 8 ҳол мешавад. Ниҳоят, агар хонанда тартибу интизомро дар ин давра пурра риоя карда бошад, соҳиби 10 ҳол мегардад.

Ҳамин тариқ, дар мисоли додашуда баҳои умумии хонанда аз ҳар санчишу тест ба ин тариқ ташаккул меёбад: диктант – 42 ҳол, саволҳои тестӣ – 12 ҳол, давомот – 6 ҳол,

ичрои вазифаи хонагӣ – 8 хол, рафтор – 10 хол, дар маҷмӯъ – 78 хол, ё худ, тибқи низоми ҷорӣ баробари 4 аст. Баргари ин низом дар он аст, ки дар сурати баҳои якхела, масалан, 4 гирифтани якҷанд хонанда (72, 76, 79, 82...) низ сатҳи дониши онҳо дақиқтар ифода меёбад.

Зимнан, хонандагон барои ба даст овардани ҳолҳои аздастрафта бо роҳи сабақгардонӣ метавонанд онҳоро барқарор кунанд. Масалан, хонандае, ки дар дарс иштирок надошт, бо пешниҳоди иҷрои вазифаи хонагӣ ва саволу ҷавоб оид ба мавзӯи дахлдор ҳолҳои муайян (вобаста ба сатҳи тайёрии мустақилона) ба даст орад.

Шкалаи баргардонидани низоми садҳола ба низоми маъмулии ҷорӣ чунин аст: 0 – 40 хол = 2; 41 – 60 хол = 3; 61 – 80 хол = 4; 81 – 100 хол = 5.

Мутмаинем, ки ин тарзи баҳогузорӣ ба баланд бардоштани сатҳи дониши хонандагон мусоидат мекунад.

Дар хотир дошта бошед, ки матни диктантҳо ва саволҳои тестии пешниҳодшуда намунавӣ мебошанд. Шумо метавонед худатон матнҳоро барои диктант интихоб намуда, саволҳо (тестҳо)-ро тартиб диҳед.

Дар ин кори хайру масъулиятнок бароятон муваффақияту комёбӣ орзу мекунем.

Дарси якум Муқаддима

Шогирдони азиз! Китобе, ки дар даст доред, «Алифбо ва матни ниёгон» номгузори шудааст. Оё медонед, ки барои чӣ онро «Алифбои ниёгон» меноманд? Калимаи «алифбо», ки аз “алиф” ва “бо”, яъне номи ҳарфҳо гирифта шудааст, аз синфи якум барои шумо маълум аст, аммо маънои калимаи «ниёгон»-ро шояд надонед. Асли калима «ниёгон» буда, маънои он «аҷдод», «гузаштагон», «бобоён» аст. Ин алифборо дар байни халқ «алифбои бобой» ҳам меноманд. Бо ин алифбо бобову бобокалонҳои мову шумо дар тӯли асрҳо хондану навиштанро меомӯхтанд ва эҷод мекарданд.

Қайд кардан лозим аст, ки то давраи паҳншавии ислом дар сарзамини мо алифбои аҷдодии мо бо дигар хат, яъне аввал бо хатти мехӣ (давраи Ҳахоманишиён) ва баъдтар бо хатти паҳлавӣ (давраи Сосониён) буд. Лекин дар асри VIII, баробари ҷорӣ шудани дини Ислом дар сарзамини ориёӣён-форсизабонон алифбои арабӣ ҷорӣ шуд. Дар он замон ҳатто кӯшишҳо шуд, ки ба ҷойи забони мо забони арабӣ ҷорӣ шавад, аммо ин кор муяссар нашуд, зеро нест кардани забоне, ки бо шири модар, бо аллаи модар дар тору пуди инсон ҷо гирифтааст, кори осон набуд.

Аз ин гуфтаҳо маълум мешавад, ки аслан алифбои ниёгон алифбои арабӣ буда, бо он «Қуръон»-и шариф ва асарҳои шоирону нависандагон ва олимону бузургони тоҷику форс – Рӯдакиву Фирдавсӣ, Синову Ҳофиз, Саъдиву Ҷомӣ, Бедилу Дониш ва дигарон навишта шудаанд. Яъне аз ҳамон замон сар карда то соли 1929 ҳар чизе, ки гузаштагонмон навиштаву эҷод намудаанд, бо ҳамин алифбо буд. Соли 1929 ба ҷойи алифбои мазкур алифбои лотинӣ ва соли 1940 алифбои русӣ (кириллӣ) ҷорӣ гардид, ки то имрӯз мо аз он истифода мекунем.

Ҳамин тариқ, дар давоми зиёда аз 12 аср ниёгонамон бо ин хат осори гаронбаҳое эҷод карда мерос гузоштаанд, ки

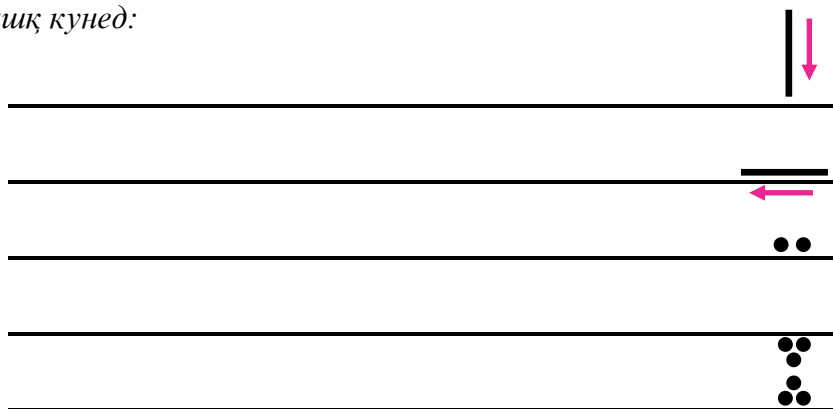
баҳри бекаронро мемонад. Ҳоло Тоҷикистон давлати мустақилу соҳибистиқлол аст, бо давлатҳои дигар, аз ҷумла, кишварҳои ҳамзабону ҳамфарҳанги мо, ки хатти арабиасоро истифода мебаранд, муносибатҳои хубу дӯстона дорад. Аз ин кишварҳо китобу рӯнома ва маҷаллаҳои гуногун ба мо дастрас мешавад. Ҳамчунин дар Тоҷикистон низ баъзе рӯномаву маҷалла ва китобҳо бо ин хат нашр мешаванд. Бинобар ин барои аз онҳо истифода бурда тавониستان донишҷӯи алифбои ниёгон хеле зарур ва муҳим мебошад.

Саволҳо:

1. Барои чӣ «Алифбои ниёгон» мегӯем?
2. Калимаи “ниёгон”/”ниёгон” чӣ маънӣ дорад?
3. Алифбои ниёгон кай ва чӣ ҳел ҷорӣ шуд? Он чанд муддат истифода шуд?
4. Солҳои ҳокимияти шӯравӣ кадом алифбоҳо ба ҷойи алифбои ниёгон ҷорӣ гардиданд?
5. Ҳоло омӯхтани ин алифбо чӣ аҳаммият дорад?

Супориш:

Навиштани унсурҳои асосии хатти ниёгонро дар дафтар машқ кунед:



Дарси дуум

Муҳимтарин хусусиятҳои алифбои ниёгон


Алифбои арабӣ 28 ҳарф дорад. Форсизабонҳо алифбои арабиро қабул карда, ба он 4 ҳарфи дигар (ҳарфҳои **п, ж, ч, г**) илова карданд. Дар натиҷа, миқдори ҳарфҳои алифбои ниёгон ба 32 баробар шуд. Азбаски дар забони арабӣ овозҳои **п, ж, ч, г** вучуд надорад, барои ифодаи ин овозҳо дар асоси чор ҳарфи алифбои арабӣ (бе, зе, ҷим, коф) ҳарфҳои хосси забони тоҷикӣ-форсӣ сохта шуданд ва ба алифбо илова гардиданд.


Хусусиятҳои алифбои ниёгон:


- Ҳарфҳои алифбои ниёгон, баръакси алифбои кириллӣ, аз тарафи рост ба чап (←) навишта мешаванд.

- Дар алифбои ниёгон ҳарфҳо мисли алифбои русӣ шаклҳои калону хурд (масалан: Аа, Бб...) надоранд, вале шакли пурраву ноপুরра доранд.

- Дар хатти ниёгон садонокҳои кӯтоҳи а, и, у дар мобайни калимаҳо бо ҳарф навишта намешаванд. Ин ҳолат барои навомӯз хондану навиштанро каме душвор месозад. Лекин барои ҳалли ин мушкилот дар ин маврид аз аломатҳои махсус – ҳаракатҳо, ки дар боло ва ё зери ҳарфҳо гузашта мешаванд, истифода мекунанд:

аломати **фатҳа** ё **забар**  — барои ифодаи садоноки «а» дар болои ҳарфи пеш аз он омада;

аломати **зер** ё **касра**  — барои ифодаи садоноки кӯтоҳи «и» дар зери ҳарфи пеш аз он омада;

аломати **пеш** ё **замма**  — барои ифодаи садоноки кӯтоҳи «у» дар болои ҳарфи пеш аз он омада.

- Дар алифбои ниёгон баъзе ҳарфҳо якчанд овозро ифода намуда, ҳамчунин баъзе овозҳо гоҳо бо 2- 4 ҳарф ифода меёбад. Ин хусусияти алифбо, аз як тараф, омӯзиши онро каме душвор кунад, аз ҷониби дигар, барои доимо дар ҳолати

фаъол ва инкишоф будани майнаву тафаккур нақши муҳим дорад.

• Дар алифбои ниёгон ҳисса (ҳиҷо)-и калима аз як сатр ба сатри дигар кӯчонида намешавад.

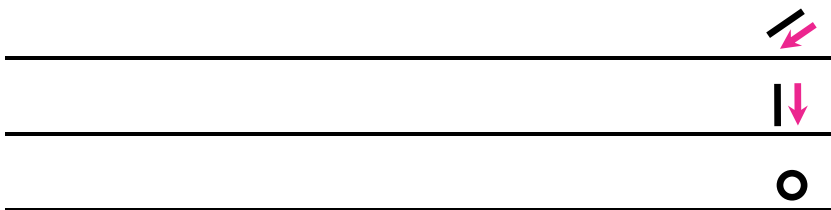
Саволҳо:

1. Алифбои ниёгон дорои чанд ҳарф аст?
2. Кадом ҳарфҳо ба алифбои ниёгон илова карда шуданд ва барои чӣ?
3. Тарзи навишти хатти ниёгон чӣ тавр аст?
4. Ҳарфҳои алифбои ниёгон чанд шакл доранд ва фарқи онҳо аз ҳарфҳои алифбои кириллӣ чист?
5. Кадом садонокҳои кӯтоҳ дар мобайни калима навишта намешаванд?
6. Садонокҳои кӯтоҳро дар ин хат чӣ тарз ифода мекунанд?
7. Боз кадом ҷиҳату хусусиятҳои алифбои ниёгонро медонед?

Супориш:

Навиштани унсурҳои асосии хатти ниёгонро дар дафтар машқ кунед:





Дарси сеюм Унсурҳои ҳарфсоз

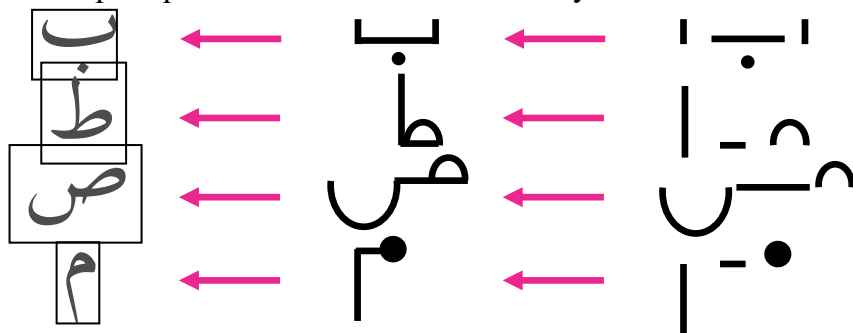
Ҳарфҳои алифбои ниёгон, бо вучуди гуногуншакл буданашон, мисли ҳарфҳои дигар алифбоҳо, дорои тартибу низоми муайянанд. Онҳо дар асоси се унсури шаклсоз сохта шудаанд. Ин унсурҳо дорои шаклҳои калону хурд буда, тамоми ҳарфҳои алифбо дар асоси онҳо сохта мешаванд:

Ҳатти рост		Нимдоира		Нуқта	
шакли калон	шакли хурд	шакли калон	шакли хурд	шакли калон	шакли хурд
		∪	∪	●	●

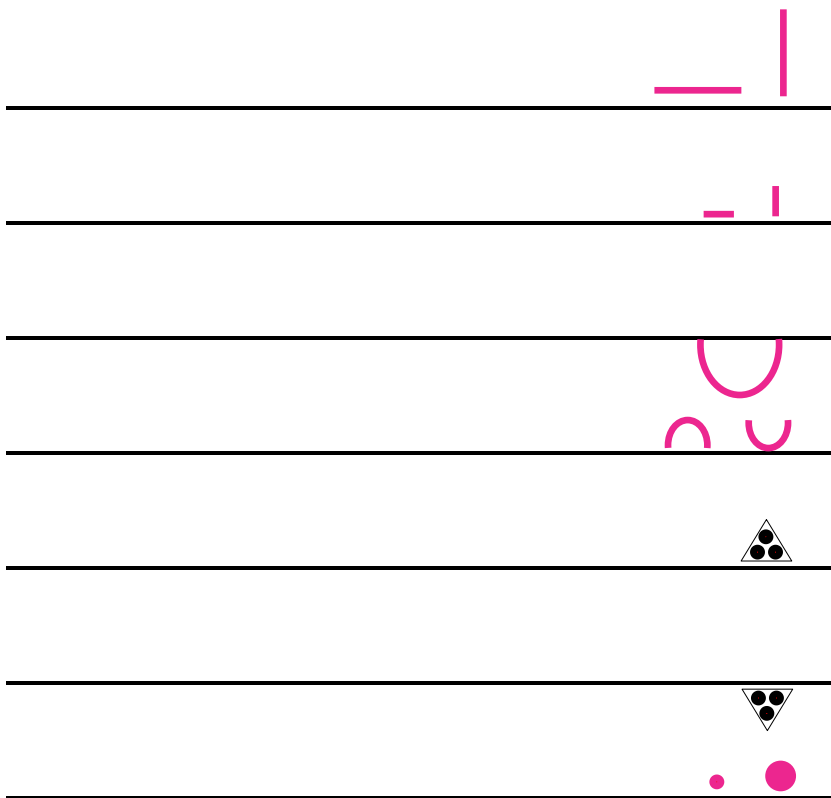
Масалан, тавачҷуҳ кунед:

б	-	ب	=		+	—	+	
т	-	ط	=		+	-	+	∪
с	-	س	=	∪	+	—	+	∪
м	-	م	=		+	-	+	●

Дигар ҳарфҳо низ ҳамин тарз сохта мешаванд. Албатта, барои зеботар шудани онҳо хатҳои рости нимдоираҳоро каме моил менависанд. Чунончи:



Имлои унсурҳои ҳарфсозро дар дафтар машқ кунед:



Дарси чорум Ҳарфҳои мунфасила

Ҳарфҳои алифбои ниёгон аз рӯи тарзу шеваи навишт ба **ҳарфҳои мунфасила** ва **муттасила** ҷудо мешаванд.

Ҳарфҳои мунфасила (фосиладор, пайвастанашаванда) 7- то буда, якшакла мебошанд ва шаклу номи онҳо чунин аст:



алиф	(آ)ا
дол	د
зол	ذ
ре	ر
зе	ز
же	ژ
вов	و

Ҳарфҳои *дол*, *зол*, *ре*, *зе* ва *же* яқовоза мебошанд:

д	د
з	ذ
р	ر
з	ز
ж	ژ

Ҳарфи *зол* бо ҳарфи *дол* ҳамшакл буда, бо як нукта фарқ мекунад. Ҳарфҳои *ре*, *зе* ва *же* низ ҳамшакл буда, фақат бо нуктаҳои тафовут доранд.

Эзоҳ:

Нуктаҳои ҳарфи *же* чунин гузошта мешаванд: 
Агар онҳо пайваст карда шаванд, секунҷа  ҳосил мешавад.

Аммо ҳарфҳои *алифу вов* сервазифа буда, ҳар кадом якчанд овозро ифода мекунанд, ки дар дарсҳои оянда онҳоро хоҳед омӯхт.

Вазифаи хонагӣ: Таърифи навии ҳарфҳои мунфасиларо дар дафтар машқ кунед:

آ

د

ذ

ر

ز

ژ

و

Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

1. Ҳарфҳои алифбои ниёгон ба чанд гурӯҳ ҷудо мешаванд ва чӣ ном доранд?
2. Ҳарфҳои мунфасила чандтоанд?
3. Кадоме аз онҳо яқовозаанд?
4. Кадом ҳарфҳои мунфасила ҳамшакл мебошанд?

Дарси панҷум
 Ҳарфи **ا** (алиф)




آرد

Ҳарфи *алиф* овозҳои зеринро ифода мекунад:

- дар мобайн ва охири калима «о» хонда мешавад:

додо	دادا
доро	دارا
роз	راز
додар	دادر
жож (беҳудагӯйӣ)	ژاژ

- дар аввали калима барои ифодаи овози «о» дар болои **ا** аломати мадда  гузошта мешавад.

озод	آزاد
оро	آرا
озар (оташ)	آذر

Эзоҳ: Алифе, ки дар боляш мадда дорад, *алифи мамдуда* (маддадор) номида мешавад.

• ҳарфи *алиф* дар аввали калима овозҳои кӯтоҳи «а», «и» ва «у»-ро низ ифода мекунад. Барои бе ғалат хондан дар ин маврид аз ҳаракатҳои истифода мекунад:

аз	آز
аждар	آژَدَر
изо	إِزَا
урду	أَرْدُو

Эзоҳ. Ҳарфи *алиф* дар аввали калима гоҳе овози “э”-ро низ ифода мекунад. Дар ин бора баъдтар маълумот дода мешавад.

Калимаҳои зеринро хонед ва нависед:

آز دَر آژَر آزاد دارا دادر آژَدَر
آرد دَر دَرْد ژاژ ژَرْد راز دُرْد

Вазифаи хонагӣ: *Калима ва ҷумлаҳои зеринро ба хатти ниёгон баргардонед:*

дар, зар, дард, озар, доро, жож, аждар.

Доро орд дорад. Озар зар дорад. Озод додар дорад.

Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

1. Ҳарфи **د** дар кадом ҳолат чӣ гуна овозҳоро ифода мекунад?
2. Аломати **мадда** дар кадом маврид истифода мешавад?

Дарси шашум

Ҳарфи **و** (во)

دارو



Ҳарфи **و** чунин овозҳоро ифода мекунад:

- дар аввал, мобайн ва охири калима «**в**» хонда мешавад:

ворид	وارد
даво	دَوَا
рав	رَو

- дар мобайн ва охири калима овози «**у**»-ро ифода мекунад:

зуд	زود
дур	دور
орзу	آرزو
ору	آرو

Эзоҳ: Агар барои ифодаи овози «у» ҳарфи *во* истифода шавад, он дароз ва устувор талаффуз мешавад.

Муқоиса кунед: **دُر** дур(р) – марворид; **دور** дур – масофа.

- дар мобайну охири калима овози «*ӯ*»-ро низ ифода мекунад:

рӯз	روز
зӯр	زور
рӯ	رو

- ҷонишини шахси сеюми танҳо - “*ӯ*” ҳамеша бо *алифу во* навишта мешавад:

او دو دائر دارد

Эзоҳ: Пайвандаки “*ва*” (-у, -ю, -ву) танҳо бо як ҳарфи *во* ифода гардида, ҳамеша аз калима ҷудо навишта мешавад:

Озоду Дору	آزاد و دارا
доруву даво	دارو و دوا

Тавре ки аз мисолҳои боло маълум шуд, агар ҳарфҳои мунфасила пайиҳам, яъне пай дар пай оянд, ҳеҷ гоҳ ба ҳамдигар васл, пайваст намешаванд. Бинобар ин онҳоро ҳарфҳои мунфасила (фосиладор, ҷудо) меноманд.

Калимаву чумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

زود دور وارِد وادار رَوا دَوا دَرِواز آرو

او آرزو دارَد. داوَر دارو و دَوا آوَرَد.

Вазифаи хонагӣ. Калима ва чумлаҳои зеринро ба алифбои ниёгон баргардонед:

довар, дур давр, зӯр, рӯз, дору, даво.

Ў аз Дарвоз орд овард. Довар дору овард. Ораз орзу дорад.

Ба саволҳои хаттӣ ҷавоб нависед:

1. Ҳарфи **و** кадом овозҳоро ифода мекунад?
2. Ҷонишини «**ӯ**» бо кадом ҳарфҳои навишта мешавад?
3. Барои **ҷӣ** ин ҳарфҳоро ҳуруфи мунфасила меноманд?

Дарси ҳафтум

Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо

Диктант. Калима ва чумлаҳоро омӯзгор меҳонад, хонандагон менависанд:

Ин матни намунавии диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн аз 25 калима иборат аст. Барои ҳар калимаи дуруст навишташуда ду ҳол гузошта мешавад, ё худ барои ҳар як калимаи хато навишташуда аз 50 холи умумӣ ду ҳол кам карда мешавад (дар маҷмӯъ – 50 ҳол):

آرد، داوَر، دارو، آرزو، آذَر، آزاد،

زود، دور، دَرِواز، داوَر، روز، زور، آزار.

آذَر آرد آورد. او دو دادر دارد. آزاد از درواز

دارو آورد.

ТЕСТ

1. Чавобҳои дурустро интихоб кунед (барои ҳар чавоби дуруст – 2 ҳол, дар маҷмӯъ – 10 ҳол):

Дар алифбои ниёгон ҳамагӣ чанд ҳарф ҳаст?	28	30	32
Чанд ҳарфи мунфасила ҳаст?	6	7	8
Ҳарфҳои мунфасила чанд шакли навишт доранд?	1	2	3
Ҳарфи “алиф” дар аввали калима кадом овозхоро ифода мекунад?	o, a, y, b	o, a, y, и	o, a, y
Ҷонишини “ӯ” чӣ тавр навишта мешавад?	و	ا	او

2. Тарзи дурусти навишти калимаҳоро ёбед (барои ҳар чавоби дуруст – 2 ҳол, дар маҷмӯъ – 10 ҳол):

орзу	آروزو	ازرو	آرزو	ارزو
озод	آزد	ازاد	آذاد	آزاد
довар	دور	داور	داوار	دآوار
дору	داراو	دآро	даро	дазо
Дарвоз	دروаз	дроАз	драз	дароаз

Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро муайян кунед.

Дар вақти ҳолӣ. Бозӣ: «Якдигарро месанҷем»

Бо шарикдарси худ навиштани калимаҳои азхудшударо машқ кунед. Як нафар 5 калима мегӯяд, нафари дуюм менависад. Сипас, нақшҳои худро иваз кунед. Агар саволе пайдо шавад, аз устод пурсед.

Дарси ҳаштум Ҳарфҳои муттасила

Ҳарфҳои муттасила (пайвастшаванда) 25-то мебошанд. Ин ҳарфҳо ба ҳарфҳои, ки пас аз онҳо меоянд, пайваст навишта мешаванд. Ҳарфҳои мунфасила ба ҳарфҳои баъдӣ пайваст намешаванд.

Ҳарфҳои муттасила одатан ду шакл доранд: пурра ва нопурра. Шакли пурраи онҳо дар охири калима ва дар алоҳидагӣ, шакли нопурраашон дар аввалу мобайни калима, вақте ки пас аз онҳо ҳарфҳои дигар меоянд, навишта мешавад.

Ҳарфҳои **ب** (бе) ва **پ** (пе)

Ҳарфҳои **ب** ва **پ** муттасилаи душакла буда, мутвносибан овозҳои «б» ва «п»-ро ифода мекунанд. Шаклҳои пурра ва нопурраи онҳо чунин аст:

шакли нопурра	шакли пурра

بَبر



Барои дурусттар фаҳмидани роҳи пайваст шудани ҳарфҳо ба мисолҳои зерин диққат диҳед. Маълум аст, ки шакли пурраи ҳарфи “бе” чунин аст: **ب** Агар ба он ҳарфи **алиф**ро пайваст кардан хоҳем, шакли нопурраи онро истифода мекунем:

$\text{б} + \text{о} = \text{бо}$	$\text{ба} = \text{ا} + \text{ب} = \text{ا} + \text{ب}$
-----------------------------------	---

Агар калимаи «**боб**»-ро навиштан хоҳем, барои ифодаи овози «**б**»-и дуюм шакли пурраи онро менависем, зеро баъд аз он ҳарфи дигаре нест:

$\text{бо} + \text{б} = \text{боб}$	$\text{ба} = \text{ب} + \text{باب}$
-------------------------------------	-------------------------------------

Тавре ки мебинем, барои бо ҳарфи “**ب**” пайваст кардани ҳарфи “**ا**” ба он як хатчаи хурде илова мекунем (**با = ا + ب**). *Иловаи хатчаи пайвасткунанда маънои шакли дигар доштани ҳарфро надорад.*

Мисолҳо:

по	پا	бо	ба
падар	پَدَر	боб	باب
парвоз	پَرَوَاز	буз	بُز
падруд	پَدْرُود	бабр	بَبر

Тавре ки дидем, ин ду ҳарф якхела буда, танҳо аз рӯи миқдори нуктаҳо фарқ мекунанд.

Калима ва ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

بابا باد باز برابر برادر باب آبرو پدر پا آرد
آرزو برادر دارد. آزاد از ورزاب آب آورد.
او از درواز دارو آورد.

Вазифаи ҳонагӣ. *Калима ва ҷумлаҳои зеринро ба хатти ниёгон баргардонед:*

бобо, баробар, бародар, Варзоб, боз, боб, парвоз, Абзор, абру, бозор, бовар, по.

Абзор аз Варзоб боз овард. Ё ду бародар дорад.

Саволҳо ва супориш:

1. Ҳарфҳои муттасила чандтоанд ва барои чӣ онҳоро муттасила меноманд?

2. Ҳарфҳои мунфасила дар кадом ҳолат бо ҳарфҳои муттасила пайваст навишта мешаванд?

3. Ҳарфҳои **ب** ва **پ** чанд шакли навишт доранд ва фарқи онҳо дар чист?

4. Мавридҳои навишти шакли пурра ва нопурраи ҳарфҳои муттасиларо шарҳ диҳед.

Дарси нухум

Ҳарфҳои **ت** (те) ва **ث** (се)

Ҳарфҳои **ت** ва **ث** мутаносибан овозҳои «т» ва «с»-ро ифода мекунанд.

Ин ду ҳарф низ муттасила буда, аз ҳарфҳои «**ب**» ва «**پ**» танҳо бо ҷой ва миқдори нуқтаҳо фарқ мекунанд.

шакли нопура	шакли пура
ت	ت
ث	ث



توب

Мисолҳо:

сабт	ثبت	тоб	تاب
исбот	إثبات	таб	تَب
асар	آثر	табар	تَبَّر
осор	آثار	тут	توت

Калимаву чумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

تار توپ دوتار اثر ثابت آثار ثبت ترازو توت
تب تبرات تاتار تبر تاز.
برات دوتار دارد. آزاد برادر دارد. آذر آرزو دارد.
او از ورزاب توت آورد.

Вазифаи хонагӣ. Калима ва чумлаҳои зеринро бо хатти ниёгон нависед:

ту, тор, тоз, тӯб, тӯп, тотор, асар, осор, исбот, табар.

Падар таб дорад. Озар аз бозор турбу тарбуз овард.
Борбад дутор дорад.

Ба шаклҳои зерин нуқтаҳои мувофиқ гузошта, калимаҳо соzed:

Намуна:

با، تا، پا

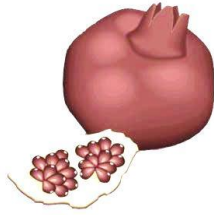
نا نار نر سر نوب نور

Дарси даҳум

Харфи ن (нун)

Харфи ن овози «н»-ро ифода мекунад ва муттасила аст:

шакли нопура	шакли пура
ذ	ن



آنار

Мисолҳо:

барно	بَرْنَا	нон	نَان
дандон	دَنْدَان	тан	تَن
нур	نور	нодон	نَادَان
Наврӯз	نَوروز	бадан	بَدَن

Шаклҳои нопурраи ҳарфҳои бе, пе, те, се, нун монанд буда, бо ҷой ва миқдори нуктаҳо фарқ мекунанд.

Муқоиса кунед:

бадан	بَدَن	б	ب
падар	پَدَر	п	پ
табар	تَبَر	т	ت
сабт	ثَبْت	с	ث

навбат	نَوَبَت	Н	З
--------	---------	---	---

Калима ва ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

نان ناز زَبان زانو دانا نور نادان.

بَرَات دو دَنَدان بَرآوَرَد. نادرِ آز دَرَواز اَنار آوَرَد.

Вазифаи хонагӣ: Ҷадвалро ба дафтари кашида, ба ҷойи

нуқтаҳо бо ҳарфи ن мисолҳо нависед:

шакли нопурра	шакли пурра
دانا	دان
...	...

Калима ва ҷумлаҳои зеринро ба хатти ниёгон баргардонед:

борон, дандон, тозон, зиндон, анор, нон, нардбон, нодир.

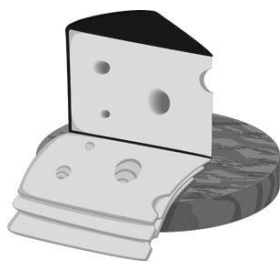
Анвар аз бозор анору нон овард. Нодир ду дандон баровард.

Дарси ёздаҳум

Ҳарфи ی (йо)

Ҳарфи ی муттасилаи душакла буда, якчанд овозро ифода мекунад, бинобар ин яке аз ҳарфҳои сервазифа ва мушкили алифбои ниёгон мебошад. Шаклҳои пурра ва нопурраи он чунин аст:

шакли нопурра	шакли пурра
ي	ى



پنیر

Тавре ки мебинед, шакли нопурраи **ي (й)** ба шакли нопурраи ҳарфҳои муттасилаи гузашта монанд буда, дар зераш ду нуқта дорад. Аммо шакли пуррааш нуқта надорад.

Ҳарфи ى чунин вазифаҳо дорад:

- Дар аввал, мобайн ва охири калима овози «й»-ро ифода мекунад:

ёр **يار** пайрав **پيرو** най **نى**

- Дар мобайн ва охири калима садонок «и» («ӣ»)-ро ифода мекунад:

дин **دين** рӯзӣ **روزي** забонӣ **زبانى**

- Дар мобайн ва охири калима овози «е»-ро ифода мекунад:

дер **دير** зебо **زيبا** духтаре **دخترى**

- Пас аз овозҳои «о», «у» ва «ӯ» барои ифодаи бандаки изофӣ истифода мешавад:

бобои Аброр	بابای ابرار
орзуи ту	آرزوی تو
рӯйи зебо	روی زیبا

Эзоҳ: Бандаки изофӣ (-и) пас аз ҳамсадо навишта намешавад. Барои ифодаи он дар ибтидои омӯзиш аз аломати «зер» истифода мекунаманд:

падари Анвар	پدرِ انور
бародари Доро	برادرِ دارا

Вазифаи хонагӣ. *Калима ва ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:*

پير و زير بيرون ثانی دروازی
 تیر پَنیر بانو دیوان
 آنوری دیوان دارد. پیرو نی دارد.
 آنور پروین را دید.

Ҷумлаҳои зеринро бо хатти ниёгон нависед:

Пайрав найнавозро дид. Падар Зеборо аз Варзоб овард. Борон тез борид. Анвар бо Парвиз бозӣ дорад.

Дарси дувоздахум

Идомаи мавзӯи ҳарфи **ی** (йо)

- Дар аввали калима садонокҳои дарози «и» ва «э» бо алифу йо (**ی**) навишта мешаванд:

ин **این** Эрон **ایران** эрод **ایراد**

Эзоҳ: Калимаи «эй» (ай) ҳам бо алифу йо навишта мешавад:

Эй бародар! **ای برادر!**

Овози «й»-и таркиби йотбарсарҳои «я» (й+а), «ё» (й+о) ва «ю» (й+у) бо ҳарфи **ی** ифода меёбад:

Яздон (Худо)	یَزدان	дарё	دَریا
бояд	باید	поён	پایان
ёр	یار	Юнон	یونان

Эзоҳ: Дар мавриди тарзи навишти ҳарфи «я» дар охири калима (соя, поя...) дар дарсҳои оянда маълумот медиҳем.

Калима ва ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

یاد یَزدان دَریا یادبود یار یاون یونان
پیرۆ آز ایران دارو آورد. آنور آز دَریا آب آورد.
پروین زادروز دارد.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳои зеро ба алифбои ниёгон баргардонед:

Парвиз бояд ўро бинад. Парвин аз Эрон дору овард. Ў ин анорро аз Ёвон овард. Бародари Барот бояд аз бозор орд орад. Бародари поён надорад.

Ба шаклҳои зерин нуқта гузошта, калима созед.

Намуна:

ёр	←	يار	←	يار
тор	←	تار	←	تار
ноз	←	ناز	←	ناز
бор	←	بار	←	بار

ر نای نان نارا نر

Дарси сздаҳум Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо

Диктант.

Ин матни намунави диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн аз 25 калима иборат аст, барои ҳар калимаи дуруст навишташуда духолӣ гузошта мешавад:

Аз аз ورزشاب آب آورد. بابای نادر دندان ندارد.

پروین دو برادر دارد. انور زادرود دارد. آرزو از بازار

آرد و انار آورد. دیروز باران بارید.

ТЕСТ

1. Ҳарфҳоро ба ҳамдигар пайваст намуда, калима созед (барои ҳар калимаи дуруст навишташуда - як ҳол, дар маҷмӯъ - 10 ҳол):

... = د + ن + پ ... = ن + ا + ر + ا + ب
 ... = ن + ی + و + ر + پ ... = ن + ا + و + ن + ی
 ... = و + ر + ی + پ ... = ا + ی + ر + د
 ... = ن + ی + ن + ا + ز + ن ... = ن = ی + ب
 ... = ر + ب + ت ... = د + و + ن + پ

2. Тарзи навишти дурусти ибораҳоро ёбед (барои ҳар ҷавоби дуруст - 2 ҳол, дар маҷмӯъ - 10 ҳол):

дарёи пуроб	دریای پوراب	دریای پراب	دریا پراب
рӯйи зебо	روی یبا	روزیا	روی زیبا
бародари Нодир	بزادر نادر	بزادر نادیر	بزادری نادر
падари Парвин	پدری پروین	پدر پرون	پدر پروین
дандони тез	دندان تیز	دندان تز	دندانی تیز

Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯйи низоми садҳола муайян кунед.

Дарси чордахум

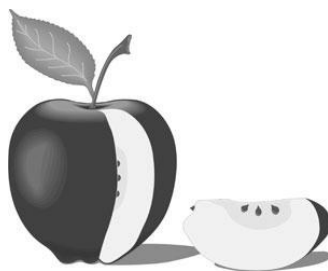
Ҳарфҳои (шин) ش ва (син) س

Ҳарфҳои **س** ва **ش** бо ҳам монанд буда, мувофиқан овозҳои «с» ва «ш»-ро ифода мекунад. **ش** аз **س** бо се нукта фарқ мекунад. Шаклҳои пурра ва нопурраи онҳо чунин аст:

шакли ноपुरра	шакли पुरра
س	س
ش	ش



شیر



سیب

Мисолҳо:

шод	شاد	сорбон	ساربان
шарбат	شربت	сардор	سردار
шаб	شب	савсан	سوسن
шутур	شتر	асрор	اسرار
пушт	پشت	асос	اساس
нишон	نشان	даст	دست
неш	نیش	суст	سست
нӯш	نوش	паст	پست

Калима ва чумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

دست پیوست داس پست سوسن شبان
 شب شیرین دشوار نوش نَشريات
 شب و روز برابر نیست.
 شادی از دیدارِ پدرِ شاد شد.

Эзоҳ: Ҳарфҳои «س» ва «ش» дар хатти чопӣ бо дандона навишта мешаванд, аммо ҳангоми бо даст навиштан онҳоро баъзан бедандона низ менависанд. Масалан:

даст	دست	دَست
сар	سر	سَر

Вазифаи хонагӣ. *Калима ва ҷумлаҳои зеринро бо хатти ниёгон нависед:*

сар, сир, саркор, сарвар, суст, шаб, шод, шодӣ, доштан, шутур, сиёсат.

Шодӣ Сарвинозро тарсонд. Сорбон шутурбон аст. Писар аз дидори падар шод шуд. Сирдарё сероб аст.

Дарси понздаҳум

Ҳарфи ل (лом)

Ҳарфи ل овози «л»-ро ифода мекунад ва шаклҳои навишти он чунин аст:

шакли нопура	шакли пура
ل	ل



بیل



لبلبو

Мисолҳо:

дил	دِل	лаб	لَب
сол	سَال	лаблабу	لَبْلَبُو
ёл	يَال	дилбар	دِلْبَر
бол	بَال	бел	بِيل

Ба тарзи пайвастшавии «лом» бо «алиф» эътибор диҳед:

диловар	دِلاَوَر	вилоят	وِلايَت
боло	بَالَا	селоб	سِيْلَاب

Калима ва ҷумлаҳои хонед ва нависед:

بَال دِل لَب بُلْبُل دِلاَوَر يَال
 اَسپِ پَيْرَوِ يَالِ دَرَاзِ دَارَد. دِلاَوَرِ دَوَسْتِ دَانَا
 دَارَد. بَر لَبِ دَرِيَا بِيَا! دِلشَادِ وِ دِلْبَرِ
 دَر لَبِ دَرِيَا نِشَسْتَنَد.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳои ба хатти ниёгон баргардонед:

Диловар дӯсташро дид. Аспи Дилшод ёли дароз дорад. Дилбар бо Давлат дӯст аст. Нӯшин аз дарё об овард. Парвиз лаблабуро дӯст дорад.

Дарси шонздаҳум

Ҳарфҳои **ک** (коф) ва **گ** (гоф)

Ҳарфҳои **ک** ва **گ** ҳамшакл буда, мувофиқан овозҳои «к» ва «г»-ро ифода мекунанд. Шаклҳои пурраву нопурраи онҳо чунинанд:

шакли нопурра	шакли пурра
ک	ک
گ	گ



گیلاس



کبوتر

Мисолҳо:

гург	گُرگ	кабк	کَبک
гадо	گَدا	китоб	کِتاب
нигор	نِگار	тарк	تَرک
шудгор	شُدگار	нок	نَاک

санг	سَنگ	пок	پاک
барг	بَرگ	гурз	گُرز



گل

Эзоҳ: Ҳарфҳои **к** ва **г** ҳангоми бо даст навиштан бо ҳарфҳои **ا** ва **ل** ба таври махсус пайваст мешаванд. Ба мисолҳои зерин тавачҷуҳ кунед ва ба дафтаратон нависед:

гул	گل	кор	کار
гов	گاو	шакл	شکل

Калима ва ҷумлаҳоро хонед ва нависед:

کِتَاب کَوْلَاب کَبک کِشَوْر گُرگ
 آزاد دو سال در کابل زندگی کرد.
 گل رنگ و بوی دلربا دارد.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳоро бо хатти ниёгон нависед:

Искандар гургро дид. Як даст овоз надорад. Бонангу номус бош. Дарсро такрор кунед. Китоб дӯсти инсон аст.

Дарси ҳабдаҳум Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо

Диктант.

Ёдовар мешавем, ки ин матни намунавии диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн аз 25 калима иборат аст (ғайр аз калимаҳои такроршуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи дуруст навишташуда ду хол гузошта мешавад (дар маҷмӯъ - 50 хол):

сарбан дар сӯдш нан ва анар дард. падар асд дар дшт
аст. провиз сиб ширин ра дуст дард. нӯшин дар лб
дрия ншст. ктаб дуст ансан аст. кботр блнд проаз
крд. گل дар глдан аст.

ТЕСТ

Барои ҳар ҷавоби дуруст 4 хол дода мешавад (дар маҷмӯъ – 20 хол)

1. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Шокир падарашро ёд кард” дуруст навишта шудааст?

- A) шакир пَدَرَш ра яд крд.
- B) шакир пَدَرَш ра яд крдн.
- B) шакир пَدَرَш ра яд крд.
- Г) шакир пَدَرَаш ра яд крд

2. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Шаб торик шуд” дуруст навишта шудааст?

A) شَب تَارِك شُد.

B) شَب تَارِيك شُود.

B) شَاب تَارِيك شُد.

Г) شَب تَارِيك شُد.

3. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Кабир китоби бисёр дорад” дуруст навишта шудааст?

A) كَبِير كِتَاب بَسِيَار دَارِد.

B) كَبِير كِتَابِي بَسِيَار دَارِد.

B) كَبِير كِتَاب بِيَسِيَار دَارِد.

Г) كَبِير كِيَتَاب بَسِيَار دَارِد.

4. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Савсану Шокир аз бозор ду кило лаблабу оварданд” дуруст навишта шудааст?

A) سوسن و شاكير از بازار دو كيلا لبلبو آوردند.

B) سوسن و شاکر از بازار دو کیل لبلبو آوردند.

B) سوسنو شاکر از بازار دو کیلا لبلبو آوردند.

Г) سوسن و شاکر از بازار دو کیلا لبلبو آوردند.

5. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Шутур дар дашт аст” дуруст навишта шудааст?

- A) شوتر در دشت است.
- Б) штور در دشت است.
- B) شتر در دشت است.
- Г) шотор в дашт аст.

Барои шиширок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯи низоми садҳола муайян кунед.

Дарси ҳаждаҳум

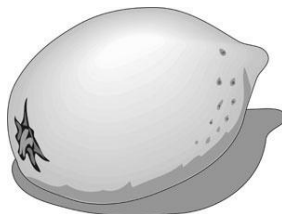
Ҳарфи م (мил)

Ҳарфи م муттасила буда, овози «м»-ро ифода мекунад ва шаклҳои пурраву нопурраи он ба тарзи зайл навишта мешавад:

шакли ноपुरра	шакли पुरра
م	م



مار



ليمو

Мисолҳо:

намад	نَمَد	МО	مَا
кам	كَم	модар	مَادَر
нам	نَم	ман	مَن
бом	بَام	мадад	مَدَد
ном	نَام	тамом	تَمَام
шом	شَام	тамошо	تَمَاشَا

Калима ва ҷумлаҳои зеринро хонед ва ба дафтар нависед:

مَن مَادَر مَكْتَبَ نَام نَمَك بَامَدَاد نَمَد
 نان را گرامی دارید. مَن مَادَرَم را بَسِيَار دوست
 می دارم. سَلَامَت سَلِيم را دید.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳоро нурра соzed ва дар дафтар нависед:

مَادَر ----- می دارَد.
 سَلَامَت ----- دید.
 شَادِي از ----- آورد.

Чумлаҳоро ба хатти ниёгон баргардонед:

Салом дӯсти Мурад аст. Каромат аз бозор карам овард. Булбул дар лаби бом нишаст. Сарбозон кишварро посбонӣ мекунанд.

Дарси нуздаҳум

Ҳарфҳои **ف** (*фе*) ва **ق** (*қоф*)

Ҳарфҳои **ف** ва **ق** душакла буда, мувофиқан овозҳои «ф» ва «қ»-ро ифода мекунанд. Шаклҳои пурра ва нопурраи онҳо ба тарзи зайл аст:

шакли ноपुरра	шакли पुरра
ف	ف
ق	ق



برق



برف

Мисолҳо:

қарор	قَرَار	фардо	فَرَدَا
кадр	قَدْر	фармон	فَرْمَان
нақл	نَقْل	сафар	سَفَر
нақш	نَقْش	нафас	نَفْس
машқ	مَشَق	каф	كَف
рафик	رَفِيق	шариф	شَرِيف
барқ	بَرَق	барф	بَرَف
шарқ	شَرَق	шараф	شَرَف

Эзоҳ: Тавре ки мебинем, шаклҳои хурди ин ҳарфҳо ба ҳам монанд буда, аз рӯи миқдори нукта фарқ мекунанд.

Аммо шакли пурраи **ف** ба андозаи **ب** ва шакли пурраи

ق ба андозаи **ن** аст. Ба мисолҳои зер таваҷҷуҳ кунед:

фиреб	فَرِيب	қариб	قَرِيب
барқ	بَرَق	барф	بَرَف

Љумлаҳоро хонед ва нависед:

قُدْرَتَ بَرَقِ رَا بَرَقْرَارَ كَرْد. بَرَفِ تَا زَانُو بَارِيْد.
شَرِيْفِ مَشَقِ مِي كُنْد. قَوْلِ اَشْرَافِ يَكِ اَسْت.
فَرِيْدُوْنِ فَرْدَا يُوْسُفَ رَا مِي بِيْنْد.

Вазифаи хонагӣ. *Љумлаҳоро бо хатти ниёгон нависед:*

Курбон фардо аз русто меояд. Фаридун қаймокро дӯст медорад. Дирӯз барфи бисёр борид. Юсуф Қодирро фиреб наод.

Дарси бистум

Ҳарфи ۵ (ҳои ҳавваз)

Ҳарфи ۵ яке аз ҳарфҳои душвори алифбои ниёгон буда, муттасилаи чоршакла мебошад ва якчанд овозро ифода мекунад. Ҳарфи мазкур чунин шаклҳои навишт дорад:

дар алоҳидагӣ	дар охир	дар байн	дар аввал
۵	۴	۶	۵



ماه



ماهی

Ин ҳарф чунин вазифаҳо дорад:

Дар аввал, мобайн ва охири калима овози «ҳ»-ро ифода мекунад:

шоҳ	شاه	баҳор	بهار	ҳаво	هوا
моҳ	ماه	шаҳр	شهر	ҳазор	هزار
кӯҳ	کوه	баҳо	بها	ҳавас	هوس
дах	ده	маҳтоб	مهتاب	Ҳинд	هند

Ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

هوسماه از شهر آمد. هنوز هوا گرم است.
 فرهاد همراه شیرین بود. بهرام دوست بهروز
 است. در هندوستان فیلها زندگی می کنند.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳои зеринро бо хатти ниёгон нависед:

Сухроб аз Ҳиндустон баргашт. Моҳруӣ дӯсти Маҳтоб аст. Шоҳмотбоз дар даҳ бозӣ пирӯз шуд. Кӯҳ ба кӯҳ намерасад, одам ба одам мерасад.

Дарси бисту якум Идомаи мавзӯи гузашта



گره



قهوه

- Овози «а» дар охири калима ҳамеша бо **ه** навишта мешавад:

лона **لانه** шона **شانه** ба **به**

- Дар охири якчанд калима овозҳои «и» ва «е» бо **ه** навишта мешаванд:

балки **بلکه** зеро ки **زیراکه** ки **که**

шанбе **شنبه** душанбе **دوشنبه** се **سه**

- Дар охири калима йотбарсари «я» бо ҳарфҳои **ی** ва **ه** (**یه**) навишта мешавад:

гирия **گریه** соя **سایه** доя **دایه**

сармоя **سرمایه** моя **مایه** такая **تکیه**

Бо калимаҳои боло чумла созед ва тарзи навишти **ҳои ҳаввазро** машқ кунед.

Эзоҳ: Агар **ه** овози «х»-ро ифода кунад, онро **ҳои ҳаввази малфуз** (талаффузшаванда) меноманд, агар ба ҷойи овозҳои *a, u, e* истифода шавад, онро **ҳои ҳаввази гайрималфуз** (талаффузнашаванда) меноманд.

Вазифаи хонагӣ. Порчаҳои зеринро хонеду нависед ва аз ёд кунед:

دلیری گن که میدان از دلیر است،
اگر روبه دلیر افتاد، شیر است.
توانا بود هر که دانا بود،

ز دانش دل پیر برنا بُود.
دل را به دل رهیست در این گنبد سپهر،
از روی کینه کینه و از روی مهر مهر.

Байтро бо хатти ниёгон нависед ва аз ёд кунед:

Ҳамеша машварат бо дӯстон кун,
Зи душман рози дил доим ниҳон кун.

Чумлаҳои зеринро бо хатти ниёгон нависед:

Шаҳри Душанбе рӯз то рӯз зебову ободтар мешавад.
Шамсия бонуи меҳрубон аст. Моҳрӯ ва Шарифа
дугонаҳоянд.

Дарси бисту дуюм Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо

Диктант.

Ин матни намунавии диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн аз 25 калима иборат аст (ғайр аз калимаҳои такроршуда ва ёридиҳанда) ва дар сурати дуруст навиштани ҳар як калима ба хонанда 2 хол дода мешавад. Барои ҳар калимаи нодуруст навишташуда ду хол аз 50 кам карда мешавад.

مادر من مهينه نام دارد. او آموزگار است و در
مكتب کار می کند. مادرم بسیار مهربان است.
نام پدرم پرویز است. او کارمند بانک است. پدرم
هم بسیار مهربان است.
من پدر و مادرم را بسیار دوست می دارم.

ТЕСТ

Ҳар кадоми ин калимаҳо ду тарзи хониш доранд. Барои ҳар ҷавоби дуруст 2 ҳол гузошта мешавад. Агар танҳо як тарзи хондан навишта шавад, 1 ҳол дода мешавад (дар маҷмӯъ – 20 ҳол).

		ده
		دور
		دو
		گل
		قدر
		به
		نه
		بين
		نفس
		بود

Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯйи низоми садҳола муайян кунед.

Дарси бисту сеюм

Ҳарфҳои **ح** (ҳои ҳуттӣ) ва **خ** (хе)

Ҳарфҳои **ح** ва **خ** ҳарфҳои муттасилаи душаклаи ба ҳамдигар монанд буда, бо як нукта фарқ мекунад ва мувофиқан овозҳои «ҳ» ва «х»-ро ифода мекунад. Шаклҳои пурра ва нопурраи онҳо чунин аст:

шакли нопурра	шакли пурра
ح	ح
خ	خ



ملخ



يخماس

хабар	خَبَر	ҳалво	حَلْوَا
хурсанд	خُرْسَانْد	заҳмат	زَحْمَت
нахл	نَخْل	Маҳмуд	مَحْمُود
Бухоро	بُخَارَا	мусаллаҳ	مُسَلَّح
талх	تَلْخ	рӯҳ	رُوح
шоҳ	شَاخ	силоҳ	سِلَاح

Эзоҳ: Агар дар решаи калима як ҳамсадо такрор шавад, он дар хатти ниёгон бо як ҳарф навишта мешавад. Дар ин маврид барои дуруст хондан дар болои ҳамон ҳамсадо аломати *ташидид* (س) гузошта мешавад:

мусаллаҳ	مُسَلِّح	Муҳаммад	مُحَمَّد
мунаввар	مُنَوَّر	муҳаббат	مُحَبَّبَت
аввал	أَوَّل	аммо	أَمَّا

Бо калимаҳои мазкур ҷумла созад ва ба имлои онҳо диққат диҳед.

Калима ва ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

حَبِيبَ مُحَمَّدٍ رَحِمَتِ حَاكِمٍ خُوبِ خَاكِ حُرْمَا
 بُخَارَا مَلَخَ خَلَقَ تُخْمَ شَاخِ
 حَاكِمِ حُكْمِ بَرَأَوْرِدِ. رُوحِ اُو بِالِيْدِه گَشْتِ.
 اَحْوَالِ بِيْمَارِ خُوبِ شُدِ.
 بُخَارَا شَهْرٍ قَدِيْمِ اسْتِ.

Эзоҳ: Тавре ки мебинем, барои ифодаи овози «х» дар алифбои ниёгон ду ҳарф (ҳои ҳавваз - ه ва ҳои ҳуттӣ - ح) мавҷуд аст. Бинобар ин калимаҳоеро, ки бо ин ҳарфҳо навишта мешаванд, дар хотир нигоҳ доред.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳои зеринро ба хатти ниёгон баргардонед:

Ба Бухоро хуш омадед! Ҳотамшоҳ аз Бадахшон аст. Шохруҳу Хуршед ба Наврӯзгоҳ рафтанд. Дараҳти бодом гул кард.

Дарси бисту чорум

Ҳарфҳои چ (чим) ва چ (че)

Ҳарфҳои چ ва چ низ муттасилаи душакла буда, мувофиқан овозҳои «ч» ва «ч» - ро ифода мекунанд. Онҳо бо ҳарфҳои ح ва خ ҳамшакл буда, фақат аз рӯи ҷой ва миқдори нуқтаҳо фарқ мекунанд:

шакли нопурра	шакли пурра
چ	چ
چ	چ



قیچی



چشم

Мисолҳо:

чарогоҳ	چراگاه	ҷон	جان
чарб	چرب	ҷаҳон	جهان
чор	چار	ҷав	جو
бечора	بیچاره	наҷот	نجات

бача	بچه	Мачнун	مجنون
печ	پیچ	ганч	گنج
мурч	مُرچ	ранч	رَنج
пуч	پوچ	ривоч	رِواج

Бо ҳарфҳои маъмур калимаҳо ёбед ва тарзи навишти онҳоро машқ кунед.

Ҷумлаҳои хонед ва нависед:

جَمِيلَه كِتَاب رَا دُوسْت مِي دَارَد. جَمَال بَه
جَمَشِيد پَنج دَانَه خُرْمَا دَاد. مَوْجِگُل بَا جَارُوب
خَانَه رَا رُوفْت. گُلچِهْرَه چَشْمَانِ سِيَاهِ زِيْبَا دَارَد.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳои зеринро ба хатти ниёгон баргардонед:

Ҷалил аз Ҷовид хабар гирифт. Ҳочӣ аз ҳаҷ баргашт.
Тахти Ҷамшед дар Эрон аст. Ҷоҳкан зери чоҳ. Ҷӯянда
ёбанда аст.

Дарси бисту панҷум

Ҳарфҳои ص (cod) ва ض (zod)

Ҳарфҳои ص ва ض муттасилаи душаклаанд. Онҳо аз хамдигар бо як нуқта фарқ карда, мувофиқан овозҳои «с» ва «з»-ро ифода мекунанд. Шаклҳои пурраву нопурраи онҳо ба тарзи зайл аст:

шакли нопурра	шакли пурра
ص	ص
ض	ض

Мисолҳо:

зарар	ضَرَر	садо	صَدَا
зарб	ضَرَب	сабр	صَبْر
фазо	فَضَا	сарф	صَرَف
мазмун	مَضمون	масдар	مَصدر
мариз	مَرِيض	махсус	مَخصوص
файз	فَيْض	ракс	رَقص
қарз	قَرَض	шахс	شَخص
ҳавз	حَوْض	хос	خَاص

Бо ҳарфҳои мазкур калимаву ибораҳо нависед ва ба имлои онҳо диққат диҳед.

Ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

فَيْضٌ بِهِ ضِيَاءٌ رَفَتَ. صَابِرٌ دُو دَانِهٖ صَابُونٌ
 خَرِيدٌ. صَبْرٌ تَلَخَ أَسْتِ، لِيَكُنْ ثَمَرٌ شَيْرِينِ
 دَارِدٌ. رَقصٌ هُنْرٌ خُوبٌ أَسْتِ.

Вазифаи хонагӣ. *Ба хатти ниёгон баргардонед:*

Ҳақим ба дарс ҳозир шуд. Файз рақс накард.
Аз саҳро то хона суҳбат кардем. Имрӯз ҳаво соф аст.
Пеш аз хӯрок хӯрдан дастро бояд бо собун шуст.

Дарси бисту шашум

Ҳарфҳои ط (то) ва ظ (зо)

Ҳарфҳои ط ва ظ муттасилаи ҳамшакл буда, бо як нукта фарқ мекунанд ва мувофиқан овозҳои «т» ва «з»-ро ифода мекунанд. Ин ҳарфҳо муттасила бошанд ҳам, мисли ҳарфҳои мунфасила дорои як шакл буда, дар болои хат навишта мешаванд:

зо	то
ظ	ط



ظرف



طوطی

Мисолҳо:

зафар	ظَفَر	тӯтӣ	طوطى
зоҳир	ظَاهِر	тӯфон	طوفان
зариф	ظَرِيف	табобат	طَبَابَت
назм	نَظْم	матлуб	مَطْلُوب
низом	نِظَام	нутқ	نُطْق
назорат	نِظَارَت	нотиқ	نَاطِق
ҳофиз	حَافِظ	хат	خَط
маҳфуз	مَحْفُوظ	шарт	شَرَط

Бо ҳарфҳои мазкур калимаву ибораҳо нависед ва ба тарзи навишти онҳо таваҷҷуҳ кунед.

Эзоҳ: Барои фарқ кардани ин ҳарфҳо аз ҳарфҳои дигари ифодакунандаи овозҳои «т» ва «з» онҳоро маъмулан *тои итқӣ* ва *зои изғӣ* мегӯянд.

Ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

نَظَر سُرُودِهَاى أَحْمَد ظَاهِرًا خُوب مى سَرايد.

نِظَام بَانْتِظَام است. طَالِب خَطِ زِيَا دَارَد.

مَطْلُوبَه گُوشوارِ طِلَا خَرِيد.

حَافِظ طوطى دَارَد.

Вазифаи хонагӣ. *Ҷумлаҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед:*

Тохир аз Зафаробод омад. Тӯтӣ овози хуш дорад.
Низому Нозим бародаронанд.

Дониш талабу бузургӣ омӯз,
То беҳ нигарад рӯзат аз рӯз.

Дарси бисту ҳафтум **Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо**

Диктант.

Бо матни додашуда ё матне, ки худатон омода мекунед, дониши хонандагонро тибқи қоидаи маъмулӣ санҷед (дар маҷмӯъ – 50 ҳол).

برای دوستان جان را فدا کن،
وليکن دوست از دشمن جدا کن.

افتادگی آموز اگر طالب فیضی
هرگز نخورد آب زمینی که بلند است.

آن روز که هفتساله بودی
چون گل به چمن حواله بودی.

ТЕСТ

Тестҳои саҳифаи баъдиरो чоп карда, ба хонандагон тақсим кунед.

Дар хоначаҳои холӣ барои ҳар як ҳарфи додашуда яктоӣ мисол нависед. Барои ҳар калимаи дуруст навишташуда 1 хол дода мешавад.

1. Ҳарфҳои ифодакунандаи овози “з” (ҳамагӣ – 8 хол):

ظ	ض	ذ	ز

2. Ҳарфҳои ифодакунандаи овози “с” (6 хол):

ص	ث	س

3. Ба ҳарфҳои ифодакунандаи овози “т” се тоӣ калима нависед (6 хол):

ط	ت

Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 хол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯи низоми садҳола муайян кунед.

Дарси бисту ҳаштум

Ҳарфи ع (айн)

Ҳарфи ع муттасилаи чоршакла буда, якчанд вазифа дорад ва хосси забони арабӣ аст. Шаклҳои навишти он дар чаҳор ҳолат чунин аст:

дар алоҳидагӣ	дар охир	дар мобайн	дар аввал
ع	ع	ع	ع



شمع



عينک

Ҳарфи *айн* чунин вазифаҳо дорад:

- дар мобайн ва охири калима *аломати сакта* (ъ)-ро ифода мекунад:

раъду барқ	رَعْدَوَبَرَق	баъд	بَعْد
навъ	نَوَع	Саъдӣ	سَعْدِي
шамъ	شَمَع	маълум	مَعْلُوم

Имлои шаклҳои гуногуни ع - ро машқ кунед.

Чумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

وَعَدَه دَادِي وَفَا كُنْ. سَعْدِي اُسْتَاذٍ پِنْد وَاخْلَاقِ
اَسْت. رُوْز جَمْعَه بَارَان بَارِيْد و رَعْد و بَرَق شَد.

Вазифаи хонагӣ. Чумлаҳои зеринро бо хатти ниёгон нависед:

Дирӯз раъду барқ шуд. «Гулистон» асари Саъдии Шерозӣ аст. Мо шеърҳои Ҳофизро хифз кардем. Бе иҷозат даромадан манъ аст.

Дарси бисту нухум

Идомаи мавзӯи ҳарфи ع



ساعت

Ҳарфи ع:

- дар аввал ва мобайни калима «а» ва «и» хонда мешавад:

соат	سَاعَت	адл	عَدَل
шуаро	شَعْرَا	араб	عَرَب
шоир	شَاعِر	ишқ	عِشْق
мушоира	مُشَاعِرَه	илм	عِلْم

- дар аввали баъзе калимаҳо овози кӯтоҳи «у»-ро ифода мекунад:

убур	عُبُور	Умар	عُمَر
ухда	عُهْدَه	умр	عُمَر
урён	عُرْيَان	ушшок	عُشَّاق

- ҳарфи ع ҳамроҳи ا (عا) дар ҳама ҳолат «о» хонда мешавад:

таом	طَعَام	оқил	عَاقِل
маориф	مَعَارِف	ошиқ	عَاشِق
саодат	سَعَادَات	олим	عَالِم
иддао	إِدْعَا	маош	مَعَاش

Байту ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

علمت به عمل چو یار گردد،

قدر تو یکی هزار گردد.

عَدَل و عَدَالَت جَاوِيدَانِ اَسْت.

عُمَرِ خَيَّامِ عَالِمِ و شَاعِرِ مَشْهُورِ اَسْت.

Вазифаи хонагӣ. *Ҷумлаҳо ва байтҳоро ба хатти ниёгон баргардонед, шеърҳоро аз ёд кунед:*

Олими беамал – занбӯри беасал. Одил ошиқи китоб аст. Саодат духтари қобилу доност. Ибод аз дарё убурад.

Чунон бояд тариқи зиндагонӣ,
Ки баъди мурдани худ зинда монӣ.

Шоиро, аз сӯхтан дорӣ хабар?
Пас макун аз оташи сӯзон ҳазар.

Дарси сиюм

Ҳарфи غ (гайн)

Ҳарфи غ овози «ғ»-ро ифода менамояд. Он мисли ҳарфи ع буда, бо як нуқта фарқ мекунад ва муттасилаи чаҳоршакла мебошад:

дар алоҳидагӣ	дар охир	дар мобайн	дар аввал
غ	غ	غ	غ

Мисолҳо:

мағлуб	مَغْلُوب	ғор	غَار
теғ	تَيْغ	ғоз	غَاز
болиғ	بَالِغ	ғолиб	غَالِب
боғ	بَاغ	ғалаба	غَلَبَة

чароғ	چَرَاع	ғалат	غَلَط
мурғ	مُرغ	мағз	مَغز
доғ	داغ	шағол	شَغال
дурӯғ	دُرورغ	нағз	نَغز

Бо ҳарфи غ аз худатон чанд калима ва ҷумла нависед.

Ҷумлаҳо ва байти зеринро хонед ва нависед:

شَغال مُرغ را رَبود. دَانِش چَرَاعِ دِل اَسْت.
 غَالِبِ عَالِمِ را دَرِ شاهماتِ مَغلوبِ كَرْد.
 چون تِغِ به دَسْتِ آری، مَرْدُمِ نَتَوَانِ كُشتِ،
 نَزْدِیكِ خُداوندِ بَدِیِ نِیستِ فَرَامُشتِ.

Вазифаи хонагӣ. Ҷумлаҳоро бо алифбои ниёгон нависед:

Толиб Зафарро дар бозӣ мағлуб кард. Бодом мағз дорад. Дурӯғ бефурӯғ аст. Дурӯғ бако надорад. Ғарбро аз Шарқ фарқ бояд кард. Ғубори ғурбат аз дил наравад.

Дарси сиву якум Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо

Диктант.

Ин матни намунавии диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн аз 25 калима иборат аст (ғайр аз калимаҳои такроришуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи нодуруст навишташуда 2 хол аз 50 кам карда мешавад.

تاج سر جمله هنرهاست علم،
قفلگشای همه درهاست علم.

سخن سردفتر دیوان عشق است،
سخن گنجینه‌ی سلطان عشق است.

ارزنده‌تر از عشق به عالم گه‌ری نیست،
پاکیزه‌ب‌دارش که به هستی سبب است این.

ТЕСТ

Калимаҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед (барои ҳар калимаи дуруст навишташуда 1 хол дода мешавад):

ақл, абр, бад, баъд, араб, асал, адаб, ишқ, ошиқ,
олам, одам, соат, шамъ, чамъ, ман, манъ, шер,
шеър, илм, ин.

*Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои
вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 хол ҷудо
намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯйи низоми садхола
муайян кунед.*

Дарсҳои сиву дувум ва сиву сеум

Тартиби ҳарфҳои алифбои арабиасоси тоҷикӣ (алифбои ниёгон)

№	шаклҳо	ифодаи овозӣ	номи ҳарф	№
۱	ا، آ	о, а, и, у, э	алиф	1
۲	ب، بـ	б	бе	2
۳	پ، پـ	п	пе	3
۴	ت، تـ	т	те	4
۵	ث، ثـ	с	се	5
۶	ج، جـ	ҷ	чим	6
۷	چ، چـ	ч	че	7
۸	ح، حـ	х	х (хутгӣ)	8
۹	خ، خـ	х	хе	9
۱۰	د	д	дол	10
۱۱	ذ	з	зол	11
۱۲	ر	р	ре	12

۱۳	ز	з	зе	13
۱۴	ژ	ж	же	14
۱۵	س، س	с	син	15
۱۶	ش، ش	ш	шин	16
۱۷	ص، ص	с	сод	17
۱۸	ض، ض	з	зод	18
۱۹	ط	т	то (итқӣ)	19
۲۰	ظ	з	зо (изғӣ)	20
۲۱	ع، ء، ء، ع	ъ, а, и, у, е	айн	21
۲۲	غ، غ، غ، غ	ғ	ғайн	22
۲۳	ف، ف	ф	фе	23
۲۴	ق، ق	к	коф	24
۲۵	ك، ك	к	коф	25
۲۶	گ، گ	г	гоф	26
۲۷	ل، ل	л	лом	27
۲۸	م، م	м	мим	28

۲۹	ن، ذ	н	нун	29
۳۰	و	в, у, ў, ва	вов	30
۳۱	ه، ا، ي، ؤ	х, а, и, е	х (ҳавваз)	31
۳۲	ي، ي	й, и, й, э (е), о	йо	32

Машқҳо барои такрор.

Калимаҳои зеринро бо хатти ниёгон нависед. Ба он диққат диҳед, ки садонокҳои аввали калимаҳо чӣ тавр навишта мешаванд:

- 1) озод, олим, обод, офтоб, озар. ошиқ, ориф, олам, озор;
- 2) агар, асос, асал, амал, ангур, асад, адл, араб, азиз, афсӯс, ачам;
- 3) инсон, ирфон, ихлос, имкон, ишқ, илм, ибодат, ифтихор;
- 4) умр, Умар, устод, умед, уштур, урён.

Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

1. Дар алифбои ниёгон барои ифодаи овози “з” чанд ҳарф ҳаст?
2. Кадом ҳарфҳо овози “с”-ро ифода мекунад?
3. Барои ифодаи овозҳои “т” ва “х” кадом ҳарфҳо истифода мешаванд?
4. Ҳарфи “йо” кадом овозҳоро ифода мекунад?
5. Ҳарфҳои “алиф” ва “вов” чӣ?

Ҳарфҳои алифборо аз рӯи тартибашон аз ёд кунед.

Хонед, ба дафтар нависед ва аз ёд кунед:

خِرَدَ مایه‌ی جاودانی بُود،
خِرَدَ مایه‌ی زندگانی بُود.
(فِرْدَوَسِی)

چو دانا تُرا دُشْمَنِ جان بُود،
به از دوست مَرْدِی که نادان بُود.
(فِرْدَوَسِی)

بِکوشید و خوبی به کار آورید،
چو دیدید سَرْمَا، بَهار آورید.
(فِرْدَوَسِی)

ای بَرادَر، گر خِرَدَ داری تَمَام،
نَرْم و شیرین گوی با مَرْدُم کلام.
(عَطَّار)

قیمتِ مرد نه از سیم و زر است،
قیمتِ مرد به قدرِ هنر است.
(جامی)

سُخن زهر و پازهر و گرم است و سرد،
سُخن تلخ و شیرین و درمان و درد.
(أبو شکورِ بلخی)

Дарси сиву чорум Арзёбии чамъбастии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо

Ин тести намунавӣ аст. Омӯзгорон худашон метавонанд тестҳои гуногун тартиб диҳанд. Муҳим он аст, ки мундариҷаи тестҳо бояд ҳамаи мавзӯҳои омӯзиши ҳарфҳои алифбои ниёгон ва қоидаҳои асосии онро дар бар гирад.

Тести пешниҳодшуда аз 25 савол иборат аст. Барои ҳар ҷавоби дуруст 3 ҳол дода мешавад.

1. Ҳарфи “вов” кадом овозхоро ифода мекунад?
а) в, у, о; б) в, и, у; в) в, у, ӯ; г) и, у, ӯ.
2. Дар алифбои ниёгон чанд ҳарфи мунфасила ҳаст?
а) 5; б) 6; в) 7; г) 8.
3. Дар алифбои ниёгон чанд ҳарфи муттасила ҳаст?
а) 24; б) 25; в) 26; г) 27.

4. Гурӯҳи ҳарфҳои муттасиларо ёбед:

а) р, з, ى, а, д, ذ, و

б) р, з, ژ, а, д, ذ, و

в) р, з, ژ, а, д, ذ, б

г) р, з, ژ, а, д, ذ, ҳ

5. Гурӯҳи ҳарфҳои муттасиларо муайян кунед:

а) б, п, т, т, ж, х, ч, с, ш, к, л, м, н, в, қ, ى

б) б, п, т, т, ж, х, ч, с, ш, к, л, м, н, р, қ, ғ, ى

в) б, п, т, т, ж, х, ч, с, ш, к, л, н, в, қ, ғ, ى

г) б, п, т, т, ж, х, ч, с, ш, к, л, м, н, а, қ, ғ, ى

6. Имлои садоноки “и”-ро ба ёд оред. Дар кадом гурӯҳ калимаҳо дуруст навишта шудаанд?

а) пир, шир, ширин, мрди, брадари, даниш, нозаш, яри

б) пир, шир, ширин, мрди, брадари, данш, нозаш, яри

в) пир, шир, шрин, мрди, брадари, даниш, нозаш, яри

г) пир, шир, ширин, мрди, брадари, данш, нозаш, яри

7. Имлои садоноки “у”-ро ба хотир оред. Кадом гурӯҳи калимаҳои зерин дуруст навишта шудаанд?

а) даро, Аҳо, зано, нур, буд, шуд, ангур, мکتуб, срод

б) даро, Аҳо, зано, нур, буд, ангур, мکتуб, срод

в) даро, Аҳо, зано, нур, буд, ангур, мکتуб, срод, боз

г) даро, Аҳо, дوزд, зано, нур, буд, ангур, мکتуб, срод

8. Имлои садоноки “и”-ро ба ёд оред. Дар кадом гурӯҳ калимаҳо дуруст навишта шудаанд?

а) пسر، دل، پیری، آزادی، میز، دانیش

б) پسر، دل، پیری، آزادی، میز، دانش

в) پسر، دیل، پیری، آزادی، میز، دانیش

г) پسر، دل، پیری، آزادی، مز، دانیش

9. Имлои садоноки “у”-ро ба хотир оред. Кадом гурӯҳи калимаҳои зерин дуруст навишта шудаанд?

а) شتر، شکفتن، بودن، شدن، جوستن، سرودن، آهو، مشهور

б) شتر، شکفتن، بودن، شدن، جستن، سورودن، آهو، مشهور

в) شتر، شکوفتن، بودن، شدن، جستن، سرودن، آهو، مشهور

г) شتر، شکفتن، بودن، شدن، جستن، سرودن، آهو، مشهور

10. Имлои садоноки “ӯ”-ро ба ёд оред. Дар кадом гурӯҳ калимаҳо дуруст навишта шудаанд?

а) روز، دوست، شهرت، پوست، موی، روی، فروش، کوه

б) روز، دوست، شوهرت، پوست، موی، روی، فروش، کوه

в) روز، دوست، شهرت، پوست، موی، روی، فوروش، کوه

г) روز، دوست، شهرت، پوست، موی، روی، فروش، کوه

11. Имлои садоноки “э (е)”-ро ба хотир оред. Кадом гурӯҳи калимаҳои зерин дуруст навишта шудаанд?

а) دیر، شیر، دلیر، سفید، فریب، میهربان، ایران، احترام

б) دیر، شیر، دلیر، سفید، فریب، مهربان، اران، احترام

в) دیر، شیر، دلیر، سفید، فریب، مهربان، ایران، احترام

دیر، شیر، دلیر، سفید، فریب، مهربان، ایران، احترام گ)

12. Калимаи “бародар” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) بارادر г) برادر в) برابر б) برابر

13. Калимаи “дандон” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) دندان г) دندان в) دن دان б) داندان

14. Калимаи “шутур” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) شور г) شور в) شتر б) شور

15. Калимаи “саодат” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) سعادت г) سادت в) سعادت б) سعادت

16. Ибораи “китоби ман” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) کتابمن г) کتاب من в) کتاب ی من б) کیتاب من

17. Ибораи “орзуи ширин” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) آرزوی شیرین г) آرزوی شیرین в) آرزوی شیرین б) آرزو شیرین

г) آرزوی شیرین

18. Ибораи “чаҳони нав” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) جهانی نو г) جهانی نو в) جهان نو б) جهان نو

19. Ибораи “олами китоб” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

а) عالمی کتاب г) عالم کتاب в) عالم کیتاب б) آلم کتاب

20. Ҷумлаи “Китоб дӯсти инсон аст” дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

- a) کتاب دوست اینسان است
- б) کتاب دوستی انسان است
- в) کیتاب دوست انسان اس
- г) کتاب دوست انسان است

21. Чумлаи “Баракати умр дар кори нек аст” дар кадом холат дуруст навишта шудааст?

- a) برکت عمر در کار نیک است
- б) برکت و مر در کار نیک است
- в) برکتی عمر در کار نیک است
- г) برکت عمر در کاری نیک است

22. Чумлаи “Зи гахвора то гӯр илм бичӯй” дар кадом холат дуруст навишта шудааст?

- a) زی گهواره تا گور علم بجوی
- б) ز گهواره تا گور علم بجوی
- в) ز گحواره تا گور علم بجوی
- г) ز گهواره تا گور الم بجوی

23. Тарзи навишти дурусти калимаҳои *себ, писар, соф, собир, асар, осор, насим*-ро ёбед:

- a) سیب، پسر، صاف، صابر، اثر، آثار
- б) سیب، پسر، صاف، صابر، اثر، آثار
- в) سیب، پسر، صاف، صابر، اسر، آثار
- г) سیب، پسر، ساف، صابر، اثر، آثار

24. Тарзи навишти дурусти калимаҳои *илм, муаллим, соат, саодат, одам, таълим*-ро ёбед:

- а) علم، معلم، ساعات، سعادت، آدم، تعليم
- б) علم، معلم، ساعت، سعادت، عادم، تعليم
- в) علم، معلم، ساعت، سعادت، آدم، تعليم
- г) الم، معلم، ساعت، سعادت، آدم، تعليم

25. Тарзи навишти дурусти калимаҳои *ҳунар, ҳамроҳ, истироҳат, раҳмат, аҳвол, ҳабиб, чеҳра, беҳтар*-ро ёбед:

- а) هنر، همراه، استراحت، رحمت، احوال، حبيب، چهره، بهتر
- б) هنر، همراه، استراحت، رحمت، احوال، حبيب، چهره، بهتر
- в) هنر، همراه، استراحت، رحمت، احوال، حبيب، چهره، بهتر
- г) هنر، همراه، استراحت، رحمت، احوال، حبيب، چهره، بهتر

Ҳадди аксари ҳолҳои имконпазир барои саволҳои мазкур (25 X 3) 75-ро ташиқ медиҳад. Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 25 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯйи низоми садҳола муайян кунед.

Эзоҳ. Тести ниҳоиро дар шаклҳои дигар низ пешниҳод кардан мумкин аст. Масалан, 20 саволи тестӣ (ҳамагӣ 60 ҳол), ягон супориши хаттӣ ё хониши (10 ҳол) ва барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ва ғайра.

Дарси 35 Такрори алифбо

Ҳарфхоро аввал бо устод ва баъд бо шарикдарсон хонед ва такрор кунед:

А, Б, П, Т, Ҷ, Ч, Ҳ, Х, Д, Ӣ, Р, З, Ӣ, С,
Ш, В, Ӣ, Ӣ, Ӣ, Ӣ, Ӣ, Ӣ, Ӣ, Ӣ, Ӣ,
У, Ӣ, Ӣ

Бозӣ: “Ҳарфбарак”

Устод номи як ҳарфро ба забон меорад, шогирдон кӯшиши мекунанд, ки ба он чанд калимае ёбанд, ки дар алифбои ниёгон бо он ҳарф сар мешавад.

Намуна:

А – Абад, Аҳанг, Арзо, Афарин

Б – Бешар, Бҳт, Бағ

Ӣ – Ӣлм, Ӣалм, Ӣзиз

Ӣ – Ӣшме, Ӣҳре, Ӣмн

Калимаҳои зеринро хонед ва нависед.

Афтаб, Абро, Ансан, Астад, Беша, Пдер, Тажик,
Тмер, Жаويدан, Ӣшм, Ӣрмен, Ӣсен, Дуостӣ,
Дуок, Расти, زبان, Ӣале, سپاس, Шбнем, صبر,

ضرور، طرف، ظرافت، عسل، غالب، فراوان،
قهрман، کشور، گهواره، لباس، مادر، نشان،
وفادار، همدم، یاری

Вазифаи хонагӣ.

- *Ҳарфҳои алифборо бо тартибашон нависед ва аз ёд кунед.*
- *Ба ҳар ҳарф яктоӣ калима нависед.*
- *Аз варақчаҳо алифбои когазӣ соzed.*
- *Бози "ҳарфбарак"-ро бо шарикдарсон иҷро кунед.*

Дарси 36 Такрори алифбо (идома)

Матро хонед, китъаро ба дафтар навишта, аз ёд кунед:

یکی از ملوکِ بی انصافِ پارسایی را پرسید که از
عبادت‌ها کدام افضل‌تر است؟
گفت: تورا خوابِ نیم‌روز تا در آن یک نفسِ خلق را
نیازاری.

قطعه:

ظالمی را خفته دیدم نیم‌روز،
گفتم این فتنه است، خوابش برده به.
آن که خوابش بهتر از بیداری است،
آنچنان بد زندگانی، مُرده به.

(از "گلستان" سعدی)

Бо шарҳи луғат шинос шавед, хикоятро бозгӯ кунед.

ملوك – شکل جمع از مَلِك، ملکان، پادشاهان

پارسا – شخص خاکسار، پاکدل، خداترس

عبادت – نماز

افضل تر – بهتر

خفته – خوابیده

Дар вақти холӣ.

Бо тартиби алифбо азёд донишманди ҳарфҳои хеле муҳим аст. Онро бо ташиқи бозиҳои шавқовар азёд қардан осон аст. Чанд намуди онҳоро пешкаш мекунем, ки дар вақти холӣ худи шогирдон метавонанд истифода кунанд.

Кӣ зудтар?

Дар каттаҷаҳои номи ҳарфҳои навишта шудаанд (онро дар ягон қоғазӣ калонҳаҷм кашед). Ҳарфҳои қоғазиро мисли қарта ба ҳам омехта намоед. Шартӣ бозӣ он аст, ки ҳар ҳарф ба каттаҷаи мувофиқ гузошта шавад. Касе голиб донишманд мешавад, ки ин корро аз ҷамаи пештар иҷро кунад.

ХОИ ХҶТӢ	че	чим	се (мусаллас)	те	пе	бе	алиф
шин	син	же	зе	ре	зол	дол	хе
қоф	фе	ғайн	айн	зо (изғӣ)	то (итқӣ)	зод	сод
йо	ХОИ ҲАВВАЗ	вов	нун	мим	лом	гоф	коф

Кӣ аз паси кӣ?

Дар ин бозӣ ҳар кас ҳарфери интихоб мекунад. Шахси дувум бояд зуд ҳарфи аз паси он ояндаро гӯяд.

Намуна:

Шогирди якум	Шогирди дувум
син	шин
бе	пе
чим	че
айн	гайн
коф	коф

Ин бозиро бо навиштани ҳарфҳо такрор кунед.

Намуна:

Шогирди дувум	Шогирди якум
ق	ف
ث	ت
ر	ذ
ص	ش
م	ل

Вазифаи хонагӣ.

• Матни ҳикоятро дар дафтар нависед, маънои калимаҳои душворфаҳмо ба хотир супоред.

• Бо истифода аз калимаҳои **ظالم، خفته، انصاف** ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Дарси 37 Вазифаҳои ҳарфи “алиф”

Кӣ тезтар меёбад?

Ҳангоми бо тартиби алифбо навиштани ҳарфҳо Замира ба чанд иштибоҳ роҳ дод. Хатоҳои ӯро ёбед ва фаҳмонед, ки чаро Замира чунин иштибоҳ кард.

А, Б, П, Т, Ҷ, Ҳ, Ҷ, Х, Ҳ, Д, Ҷ, Р, З,
Ҷ, С, Ш, В, З, Ҷ, Ҷ, Ф, К, Қ,
Ҷ, Ҷ, Л, М, Н, В, Ҷ, Ҷ

Бозӣ: “Кӣ аз паси кӣ?”

Ҳарфҳои когазиро байни шогирдон тақсим кунед. Ҳар кас соҳиби як ҳарф аст. Агар миқдори шогирдон кам ё зиёд бошад, ба баъзеҳо дуҳарфӣ ё як ҳарфро ба ду кас тақсим кунед. Бо тартиби алифбо ҳар кас бо навбат аз ҷо бархоста, ҳарфи худро мегӯяд. Сипас, ҳарфҳоро аз нав тақсим карда, бозро тақрор кунед.

Мисолҳои зеринро бодиккат хонед:

- آرام، آفتاب، آتش، آزاد، آبرو
- انگور، ایوان، ابرو، اگر
- انسان، امسال، امروز، الهام، استراحت
- استاد، امید، اشتور
- احترام، احتیاط، اعتبار

Қоидаҳои зеринро ба хотир супоред:

• овози «о» дар аввали калима бо «алифи мамдуда» (آ) навишта мешавад;

• «алифи мақсура» (алифе, ки аломати мадд надорад) (ا) дар аввали калима овозҳои «а» (ابرو), «и» (انسان)

ва «у» (استاد) -ро ифода мекунад;

• «алифи мақсура» дар аввали калима пеш аз ҳарфҳои ع، ح، ه «э» хонда мешавад;

• овози «о» дар мобайн ва охири калима бо «алифи мақсура» ифода меёбад.

Вазифаи хонагӣ:

• Калимаҳои зеринро аввал дар як ҷараҳ бо алифҳои ниёгон нависед. Баъд онҳоро аз рӯйи вазифаҳои ҳарфи “алиф” ба гурӯҳҳо ҷудо карда, дар сутунҳои мувофиқ нависед:

ангушт, остона, имшаб, эҳтиром, анбӯр, оҳанг, арзиш, эҳсон, истироҳат, озодона, оташдон, ибтидо, инсон, эълон, анор, ахбор, оҳу, умедбахш, обрӯ, устод, имкон, удабо, одамон, доно.

Намуна:

о, дар аввали калима	о, дар мобайн ва охири калима	а, дар аввали калима	и, дар аввали калима	у, дар аввали калима	э, дар аввал, пеш аз ع، ح، ه
آستانه	دانا	ارزش	ابتدا	ادبا	احترام

Дарси 38 Вазифаҳои ҳарфи “алиф” (идома)

Порчаҳои зеринро хонед, вазифаҳои “алиф”-ро дар ҳар калима шарҳ диҳед:

درویش و غنی بندهی این خاک و درند،
آنان که غنی ترند، محتاجترند.
(سعدی)

آن را که بُود مغز و خِرَد خاموش است،
از کاسه‌ی پُر، صدا نیاید بیرون.
(غنی کشمیری)

با مردم نااهل مبادا صحبت،
کز مرگ بتر، صحبت نااهل بود.
(خواجه عبداللّه انصاری)

زنبورِ درشت و بی مروّت را گوی،
باری، چو غسل نمی‌دهی نیش مزّن.
(سعدی)

شرح لغات:

درویش - کمبغل، نادار؛ غنی - ثروتمند، بای؛ بنده - غلام؛
مغز - به معنای عقل: کسی که عقل و خرد دارد، بسیار سخن
نمی گوید. محتاج - احتیاجمند، شخصی که به چیزی نیاز دارد؛
بتر - شکل کوتاه شده از بدتر؛ بی مروت - بی انصاف، بد

Маънои порчаҳои мазкурро бо ёрии устод шарҳ диҳед,
интихобан ду порчаро аз ёд кунед.

Дар вақти ҳолӣ. Бозӣ: “Вазири дасти рост, вазири дасти
чап”.

“Подшоҳ” ба назди тахта мебарояд (ё дар саҳни
мактаб ба мобайн меояд) ва номи ҳарфи дар дасташ бударо
мегирад. Ду нафари дигар, ки аз рӯйи тартиби алифбо пеш ё
баъд қарор доранд, зуд аз тарафи чапу рости ӯ қарор
мегиранд.

Вазифаи хонагӣ:

- Порчаҳои шеърро ба дафтар нависед.
- Калимаҳоро, ки навиштани онҳоро соли гузашта аз
худ карда будед, ба ёд оред. Аз байни онҳо ба ҳар як вазифаи
ҳарфи “алиф” то қадри имкон мисолҳои дигар нависед.

“Китобчаи мушкилкушо”.

Як дафтари махсус барои “Қоидаҳои имло” таъкил
кунед. Қоидаҳоро бо мисолҳои ба он кӯчонед ва аз ёд кунед.
Китобчаи мушкилкушои худро эҳтиёт кунед, он солҳои
оянда ҳам ба кор меояд.

توانا بود هر که دانا بود

ز دانش دل پیر برنا بود

Дарси 39 Вазифаҳои ҳарфи “вов”

Бозӣ: “Кӣ бештар медонад?”

Як шогирд як қоида аз вазифаҳои ҳарфи “алиф” мегӯяд, шогирдони дигар ба он қоида мисолҳо меоранд.

Мисолҳоро бодикқат хонед:

В	←	ورزاب، ورزش، آواز، گاو، هوا
У	←	نور، آهو، زانو، سرود، سرور
ӯ	←	روز، مورچه، جوی، روی، آبرو

Аз рӯйи ҷадвал ба саволҳо ҷавоб диҳед:

- Ҳарфи “вов” дар кадом мавқеъҳо (аввал, мобайн, охир) овози “в”-ро ифода мекунад?
- Ҳарфи “вов” дар кадом мавқеъҳо (аввал, мобайн, охир) овозҳои “у” ва “ӯ”-ро ифода мекунад?

Қоидаҳои ҳарфи “алиф”-ро ба ёд оварда, мувофиқи он вазифаҳои ҳарфи “вов”-ро шарҳ диҳед ва онҳоро ба шакли қоида ба дафтар кӯчонед.

Порчаи зеринро хонед. Фаҳмонед, ки овози “ӯ” дар калимаҳои ишорашуда чӣ гуна ифода ёфтааст:

مصاحب، در ره این عشقِ جانسوز،

وفا و مهر از کودکانِ پیاموز.

که گر مادر به کین با او ستیزد،

همان در دامنِ مادر گریزد.

(مصاحب)

Қоида: чонишини шахси сеюми танҳо – “ӯ” дар хатти ниёгон бо ҳарфҳои “алиф” ва “йо” (او) навишта мешавад.

Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

- “Ба кин бо ӯ ситезад” чӣ маъно дорад?
- Калимаи “ҳамон” ба кадом маъно истифода шудааст?
- “Домани модар” ба кадом маъност?
- Чаро вафодорӣ ва меҳрро аз кӯдак биёмӯзем?

Вазифаи ҳонагӣ:

- Порчаи шеърро ба дафтар нависед.
- Ба ҳар вазифаи ҳарфи “вов” панҷтоӣ калима нависед.

Дар вақти ҳолӣ.

Ҳангоми омӯзиши “Алифбои ниёгон” шумо бо калимаҳои душворфаҳму мушкил дучор мешавед. Бинобар ин як дафтарчаи дигар бо номи “Воҷаномаи ман” тартиб диҳед ва дар он чунин калимаҳоро навишта, маънои онҳоро бо кумаки устод шарҳ диҳед.

Намуна:

Воҷаномаи ман

Калима	Шарҳу эзоҳ
سرور	сурур, шодӣ, хурсандӣ
خویش	хеш, худ. Модари хеш – модари худ

Дарси 40

Вазифаҳои ҳарфи “вов”(идома)

Калимаҳои зеринро хонед:

خواندن، خوانش، خواهر، دسترخوان،
خواستن، خواهش، خوارزم، خواجه،

استخوان، خواب، غمخوار، خوار شدن، خویشاوند، پسر خواند

Қоида: Дар баъзе калимаҳо баъд аз ҳарфи **خ** ҳарфи **و** навишта мешавад, аммо хонда намешавад. Онро “**вови маъдула**” меноманд.

Эзоҳ: Калимаҳои “хор” ба маънои рустани ва “хон” ба маънои амир (ва ҳамчунин пасванд дар номҳо) бе “вови маъдула” навишта мешаванд. Ба ҷумлаҳои зерин тавачҷуҳ кунед:

از خار گل احتیاط شوید! :کتاب را خوار نکنید!
سلیمخان، متن را بخوان!

Ҷумлаҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед:

1. Хоҳарам бо хоҳиши хондани китоб аз ҷо бархост.
2. Хоҳари Хоҷа Аброр дар Хоразм зиндагӣ мекунад.
3. Аввал хеш, баъд дарвеш.
4. Модарон ҳамеша ғамхоранд.

Ҷумлаҳои зеринро хонед:

واحد و دوران به بازار رفتند و سیب و آلو خریدند.
خجند و کولاب شهرهای قدیمه ی تاجیکستانند و
بسیار یادگاری های معماری و تاریخی دارند.
بابا و نبیره به سیر و گشت رفتند.

Қоида. Ҳарфи “вов” вазифаи пайвандаки “ва” (-у, -ву) -ро иҷро мекунад. Дар байни ду калима он одатан “-у”, “-ву” хонда мешавад, агар он ду ҷумларо пайваст кунад, “ва” хонда мешавад:

падару модар	پدر و مادر
Фарходу Ширин	فرهاد و شیرین
арӯсу домод	عروس و داماد
бобову набера	بابا و نبیره
обу ҳаво	آب و هوا
чою асал	چای و عسل

Эзоҳ: Дар ин ҳолат ҳарфи “вов” ҳамеша алоҳида навишта мешавад. Пас аз садонок он “-ву” хонда мешавад. Ин ҳарф танҳо дар мавриде “-йу” хонда мешавад, ки агар ҳарфи охири калима “й” бошад.

Вазифаи хонагӣ.

- Матнро нависед, вазифаҳои ҳарфи “вов”-ро шарҳ диҳед. Ба он таваҷҷуҳ кунед, ки вови пайвандак дар кадом ҳолат “у” (ву) ва дар кадом ҳолат “ва” хонда мешавад:

دو کس رنج بیهوده بُردند و سعی بی فایده کردند: یکی آن
که مال اندوخت و نخورد و دیگر آن که علم آموخت و عمل
نکرد.

علم چندان که بیشتر خوانی،

چون عمل در تو نیست نادانی...

(از "گلستان" سعدی)

- *Бо истифода аз калимаҳое, ки “вови маъдула” доранд, интихобан чанд ҷумла тартиб дода, ба дафтар нависед.*
- *Кӯчондани қоидаҳоро ба “Китобчаи мушиклкушо” фаромӯш накунад.*

Бозӣ. “Кӣ бештар медонад?”

Як кас қоидаи ҳарфи “вов”-ро мегӯяд, дигарон ба он мисолҳо меоранд. Дар вақти зарурӣ хатои ҳамдигарро ислоҳ кунед.

Дарси 41 **Санчиши дониш. Тест**

Диктант.

Ин матни намунавии диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн аз 25 калима иборат аст (ғайр аз калимаҳои такроришуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи нодуруст навишташуда ду хол аз 50 кам карда мешавад.

مردکی را چشم درد خاست . پیش بیطاررفت که دوا
کن . بیطار از آنچه که در چشم خرها می کرد در چشم او
ریخت و کور شد . مردک شکایت به قاضی برد و گفت : این
بیطار من را خر فرض کرد و از آنچه که در چشم خرها می -
ریخت در چشم من فرو ریخت و کور شدم ، قاضی گفت: بر
بیطار هیچ تاوان نیست اگر تو خر نبودی با حضور طبیبان حاذق
پیش بیطار نمی رفتی .

ТЕСТ

1. *Аз рӯйи мазмуни матн маънои калимаҳои додашударо ёbed (барои ҳар ҷавоби дуруст 2 ҳол):*

بيطار	پزشک خوب	پزشک حيوانات	پزشک بد
خاست	بوجود آمد	از جا خيست	خواهش کرد
فرض	مانند	قبول	گمان/فکر
حضور	موجود بودن	كيف	نبودن
حاذق	مهربان	دانا	غمخوار

2. *Ба саволҳо ҷавоби дурустро аз рӯйи матн интихоб кунед. Барои ҳар ҷавоби дуруст 2 ҳол:*

Дар матн ҳарфи “алиф” чанд маротиба барои ифодаи овози “о” истифода шудааст?	18	19	20
Ҳарфи “вов” чанд маротиба барои ифодаи пайвандаки “ва” (у) истифода шудааст?	4	5	6
Чанд маротиба ҳарфи “вов” барои ифодаи овози “в” омадааст?	1	2	3
Калимаи <i>تو</i> чанд маъно дорад?	1	2	3
Дар аввали калима ҳарфи “вов” овози “у”-ро ифода мекунад?	ҳа	не	баъзан

Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯйи низоми садҳола муайян кунед.

Дарси 42 Вазифаҳои ҳарфи “йо”

Мисолҳоро хонед:

يخدان، ميدان، پای، چای	← Й	
ميز، زمين، شیرين، خيره، نسيم	← И	
دوستی، برادری، بهاری، چینی	← Й	
دلیر، فریب، ریشه، نیش	← E	

Бо устод вазифаҳои асосии ҳарфи “йо” –ро шарҳ дода, қоидаҳои онро ба дафтар нависед.

Калимаҳои зеринро хонед ва нависед:

این، ایستادن، ایران، ایجاد، ایلک، ایراد

Қоида. Ҳарфҳои “алиф”-у “йо” дар якҷоягӣ дар аввали калима “и” (дароз) ё “э” –ро ифода мекунанд.

Калимаҳои зеринро хонед. Ба тарзи навишти ҳарфҳои йотбарсар (я, ё, ю) дар алифбои ниёгон таваҷҷуҳ кунед.

یاری، یادگار، دریا، دنیا، یخماس، یکرو، یزدان، پایه،

همسایه، یونان، یونس، داریوش

Бозӣ: “Кӣ беҳато менависад?”

Ду кас ба назди тахтаи синф мебароянд. Дигарон калима мегӯянд, онҳо менависанд. Ин бозиро бо ташкили дастаҳо низ иҷро кардан мумкин аст.

Вазифаи хонагӣ.

- *Хонед, ба дафтар кӯчонед ва сипас бо алифбои кириллӣ нависед:*

گر بر سر نفس خود امیری، مردی،
بر کور و کرار نکته نگیری، مردی.
مردی نبود فتاده را پای زدن.
گر دست فتاده‌ای بگیری، مردی.
(رودکی)

- *Чанд калимае ёбед, ки дар тақибашон ҳарфҳои “ё”, “я”, “ю” дошта бошанд. Онҳоро аввал бо алифбои кириллӣ ва баъд бо алифбои ниёгон нависед.*

Дарси 43 Вазифаҳои ҳарфи “ё” (идома)

Порчаи шеърро хонед, вазифаҳои ҳарфи “ё”-ро муайян кунед:

روزی هرروزه از یزدان گرفتن مفت نیست،
گرچه روزی می‌دهد، روزی ز عمرت می‌برد.
(صائب تبریزی)

Қоида. Пешванди “ме-“ дар алифбои ниёгон дар феълҳои аз асоси феълӣ ҷудо навишта мешавад (ми‌برد ми‌деҳд).

Аммо дар матнҳои классикӣ якҷоя навишта шудани он низ мушоҳида мешавад.

- *Ба тарзи навишти калимаҳои зерин тавачҷӯх кунед:*

гир – гирифт

گیر – گرفت

навис – навишт

نویس – نوشت

Матро хонед ва бо ёрии устод маънои онро шарҳдиҳед:

سه چیز بی سه چیز پایدار نمآند: مال بی تجارت و علم
بی بحث و ملک بی سیاست.
(از "گلستان" سعدی)

Вазифаи хонагӣ

- *Аз дарсҳои гузашта истифода карда, сутунҳои зеринро пур кунед:*

и, дар аввал бо “алиф”	и, дар аввал бо “алиф”-у “йо”	э, дар аввал бо “алиф”	э, дар аввал бо “алиф”-у “йо”
امكان	این	احتیاط	ایلك
...

- *Порчаҳои зеринро ба дафтар нависед, ба тарзи навишти ҳарфҳои йотбарсар тавачҷуҳ кунед:*

تا نگرید ابر کی خندد چمن؟

تا نگرید طفل کی نوشد لبن؟

(مولوی)

درشتی و تندی نیاید به کار،

به نرمی درآید ز سوراخ مار.

(فردوسی)

Дарси 44 Вазифаҳои ҳарфи “йо” (идома)

Такрори дарси гузашта

Иҷрои вазифаи хонагиро бо шарикдарсон санҷед. Дар ҳолати зарурӣ ба устод муроҷиат кунед.

• Калимаҳои зеринро хонед ва гӯед, ки дар онҳо овози “и” чӣ хел ифода ёфтааст.

استراحت، ايستادن، انسان، اين سان، دانش، خوانش،

امسال، پاكيزه، مثال.

• Калимаҳои зеринро хонед ва гӯед, ки дар онҳо овози “э” (e) чӣ хел ифода ёфтааст.

اعتبار، ايجاديات، احسان، ايراد، دلير، مهر، مهربان،

مردی، سه، شنبه، دوشنبه.

Калимаҳои зеринро ба дафтар кӯчонед ва тарзи навишти онҳоро дар хотир нигоҳ доред.

موسى، عيسى، مرتضى، اعلى، دعوى، فتوى.

Қоида. Дар баъзе ҳолатҳо дар охири калима ҳарфи “йо” овози “о”-ро ифода мекунад. Онро “йои мақсура” меноманд.

Эзоҳ: Калимаҳои зерин ду тарзи навишт ва талаффуз доранд:

маънӣ / маъно

معنى / معنا

Лайлӣ / Лайло

ليلى / ليلا

Ҷумлаҳои зеринро хонед ва нависед:

دانش اعلیٰ داشتن شعار هر یک ماست.

موسی و عیسی برادران مصطفی می باشند.

Вазифаи хонагӣ.

• Калимаҳои зеринро аввал дар варақи алоҳида бо алифбои ниёгон нависед. Сипас онҳоро аз рӯи вазифаҳои ҳарфи “йо” ба сунҷҳои мувофиқ кӯҷонед.

й	и	ӣ	е	э, и (дар аввал)	о, дар охир
یکم	دیروز	ماهی	دیر	ایجاد	موسی
...

вазир, зина, истгоҳ, якум, ятим, некӣ, беша, сафед, Исо, Салим, чиз, соя, ҳастӣ, бед, мех, даъво, наздик, ҳамин, эрод, равшанӣ, бех, дег, Мӯсо, аъло, амир, зебо, кист, Эрон, яхдон, моҳӣ, дирӯз, дер, эҷод.

• Қоидаҳоро бо мисолҳои ба “Қитобчаи мушқилқушо” кӯҷонед ва азёд кунед.

Дарси 45 Санҷиш. Тест.

Диктант

Ин матни намунавии диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн каме беиштар аз 25 калима аст (ғайр аз калимаҳои такроришуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи нодуруст

навишташуда ду хол аз 50 кам карда мешавад (унвони матро дар тахтаи синф нависед). Аломатҳои китобат ба гурӯҳи хатоҳо дохил намешаванд:

Мор баҳмт

Морӣ ра диднд бе зормندی кмер бсте ва млхи ра де
брабр худ брадаште. бе تعجب گفتند: "این مور را ببینید که با این
نا توانی باری به این گرانی چون می کشد؟" مور چون این
سخن بشنید بخندید و گفت: "مردان، بار را با نیروی همّت و
بازوی حمیت کشند، نه به قوّت تن و ضخامت بدن."

ТЕСТ

1. Дар ҳар қатори калимаҳои зерин як калима нодуруст навишта шудааст. Барои ҳар ишораи дуруст 2 хол дода мешавад (дар маҷмӯъ – 10 хол):

амشب، اینسان، اختیار، افتخار.

ایستادن، ایستراحت، این، ایستگاه.

اعلان، الک، احترام، احسان.

خواستن، برخاستن، خواندن، خابیدن.

روز و شب، بابا یو نبیره، پدر و پسر، زن و شوهر.

2. Дар ҳар қатори калимаҳои зерин як калима "бегона" аст. Онҳоро ёбед ва фаҳмонед, ки чаро онҳо "бегонаанд" (Барои ёфтани калимаи "бегона" – 1 хол, барои шарҳи дурусти он – 1 хол, дар маҷмӯъ – 10 хол).

آهو، زانو، بود، شد
 آبرو، ابر، آسمان، آستانه
 ایران، ایجاد، ایراد، ایوان
 تیز، تیر، نیز، چیز
 دوران، ویران، حیوان، هندوستان.

*Барои ширинок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои
 вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 хол ҷудо
 намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯи низоми садхола муайян
 кунед.*

Дарси 46 Имлои бандаки изофӣ

Навиштаҳои сутунҳои аввалу дувумро муқоиса кунед
 ва гӯед, ки дар сутуни дувум чӣ тағйирот ба амал омадааст:

насим, баҳор меҳр, модар бача, шӯх хона, зебо дунё, қадим орзу, ширин тӯтӣ, гӯё		насими баҳор меҳри модар бачаи шӯх хонаи зебо дунёи қадим орзуи ширин тӯтии гӯё
---	--	---

Акнун ба тарзи талаффузи ин ибораҳо эътибор диҳед:

насими баҳор меҳри модар бачаи шӯх хонаи зебо дунёи қадим орзуи ширин тӯтии гӯё		насими баҳор меҳри модар бачаи шӯх хонаи зебо дунёи қадим орзуи ширин тӯтии гӯё
---	--	---

*Тавре ки мебинем, бандаки изофӣ (-и) пас аз ҳамсадоҳои
 “и” ва пас аз садонокҳо (а, о, и, у, е, ӯ) “йи” хонда мешавад.
 Вобаста ба тарзи талаффуз он дар алифбои ниёгон дар*

шаклҳои гуногун навишта мешавад. Ба тарзи навишти ибораҳои боло бо хатти ниёгон диққат кунед:

насими баҳор

меҳри модар

бачаи шӯҳ

хонаи зебо

дунёи қадим

орзуи ширин

тӯтии гӯё

نسیم بهار

مه‌ر مادر

بچه‌ی شوخ

خانه‌ی زیبا

دنیای قدیم

آرزوی شیرین

طوطی گویا

Ҳамин тариқ, қоидаи имлои бандаки изофӣ чунин аст:

Мавқеъ	Пас аз ҳамс. ва сад. “и”	Пас аз сад. “o”, “y”, “ȳ”	Пас аз сад. “a”, “e”
Ифодаи хаттӣ	---	ی	ی
Мисол-ҳо	آواز فارم	دریای کوهی	شاعره‌ی مشهور
	عروس نازنین	ابروی سیاه	خانه‌ی امید
	دوستی خلق‌ها	آهوی دشتی	شبهه‌ی گذشته

Эзоҳ: Барои осонтар шудани хондан ҷангоми таълими алифбо пас аз ҳамсадоҳо бандаки изофиро бо аломати “зер” ифода мекунанд:

سرودِ دلنشین، مادرِ مهربان، استادِ عزیز

Агар калима бо “айн” тамом шуда бошад, баъд аз он бандаки изофӣ навишта намешавад:

کتاب منبع دانش است.

Вазифаи хонагӣ.

• Ибораҳои зеринро ба дафтар нависед. Бо истифода аз панҷтои онҳо ҷумлаҳо тарбиб диҳед. Намуна:

дриай Амо یکی از درازترین رودهای آسیای

مرکزی است.

شانهی چوبین، پستهی خندان، دیدهی بینا،

اهالی بخارا، دوستی آدمان، زیبایی اندام،

درازی عمر، دریای Амо، بابای مراد،

صدای آسیа، نوای بُلبُل، دواى درد،

گیسوی بریده، داروی تلخ، آرزوی شیرین.

Дарси 47

Имлои бандаки изофӣ (идома)

Санчиши вазифаи хонагӣ: Интихобан чанд нафар шогирдон ҷумлаҳои тартибдодаи худро дар тахтаи синф менависанд. Дар ёфтани ибораҳои изофӣ ва тарзи навишти онҳо ҳама иштирок мекунанд.

Шеърро хонед. Ба тарзи ифодаи бандаки изофӣ эътибор диҳед:

بوی جوی مولیان آید همی،
باد یار مهربان آید همی.
ریگ آمو و درشتی راه او
زیر پایم پرنیان آید همی.
آب جیحون و شگرفی های او
خنک ما را تا میان آید همی.
ای بخارا شاد باش و دیر زی،
میر سویت شادمان آید همی.
میرماه است و بخارا آسمان،
ماه سوی آسمان آید همی.
میر سرو است و بخارا بوستان،
سرو سوی بوستان آید همی.
آفرین و مدح سود آید همی،
گر به گنج اندر زبان آید همی.

Бо маънои калимаҳо шинос шавед. Маънои шеърро бо
ёри устод шарҳ диҳед.

آید همی - می آید

پرنیان - حریر، شاهی نازک

سود - فايده

جيحون - دريای آمو، امودريا

شگرفی - احتشام، بزرگی

خنگ - اسپ

مدح - ستایش، تعريف و توصيف

Вазифаи хонагӣ.

• *Байти зеринро нависед ва ба тарзи ифодаи бандаки изофӣ диққат диҳед:*

طفل ماندم از تو مادر، روی تو در یاد نیست،

قامت تو، چشم تو، ابروی تو در یاد نیست.

(ميرزا تورسون زاده)

• *Ба ҳар тарзи ифодаи бандаки изофӣ панҷтоӣ мисол тартиб дода, ба дафтар нависед. Мисолҳоро метавонед аз шеърҳои дӯстдоштаатон интиҳоб кунед.*

• *Қоидаҳои имлои бандаки изофиро ба “Китобчаи мушқилкушо” кӯчонед.*

Дар вақти холӣ. Бозӣ: “Кӣ эҷодкори хуб?”

Як калимаро интиҳоб кунед. Ҳама ба он калимаи мувофиқ ёфта, ба бандаки изофӣ ибора месозанд. Ибораҳои беҳтаринро ба дафтар бо алифбои ниёгон нависед.

Намуна:

модар: модари азиз, модари меҳрубон, модари ғамхор, модари ҷон, модари ҷавон, модари пир, модари дилсӯз...

насим: насими хуш, насими форам, насими ҷонбахш, насими баҳор, насими бомдод, насими ҳаловатбахш...



Аз рӯи сурат ибораҳои изофӣ тартиб диҳед ва бо алифбои ниёгон нависед.

Дарси 48 Имлои артикли номуайнӣ

Такрори дарси гузашта.

• *Вазифаҳои хонагии шарикдарсро санҷед. Хатоҳои ҳамдигарро ислоҳ кунед, агар мушкил бошад, ба устод муроҷиат кунед.*

Бозӣ. “Саволу ҷавоб”.

Як кас қоидаи имлои бандаки изофиро мепурсад, шогирди дуюм ҷавоб медиҳад, шогирди сеюм мисол меорад. Ҳама дурустии мисоли ӯро месанҷанд.

Намуна:

Ш. 1. Бандаки изофӣ баъд аз “о” (алиф) чӣ хел навишта мешавад?

Ш. 2. Бо ҳарфи “ى”.

Ш. 3. Мисол: “بابای احمد”.

Ҳама: Дуруст, офарин!

Мисолҳои зеринро бо диққат хонед:

духтар	духтаре	Духтареро дидам.
оҳу	оҳуе	Падарам оҳуе шикор кард.
рӯзнома	рӯзномае	Салима рӯзномае овард.
ҷавон	ҷавоне	ӯ ҷавоне буд, зебо, часур ва чолок.
ҳаво	ҳавое	Имрӯз аҷаб ҳавое шуд!
кас	касе	Касе аз дар даромад

Садоники “е”, ки ба охири калимаҳо пайваस्त шудааст, артикли номуайяни ва ишорати (йои нақара) номида мешавад. Онро дар забони гуфтугӯӣ мо бо калимаи “як” ифода мекунем: *Ман як духтарро дидам; Падарам як оҳу шикор кард; ӯ як ҷавони зебо, часур ва чолок буд.*

Акнун ба тарзи хондани калимаҳо диққат кунед:

духтаре	духтар ^е
оҳуе	оҳу ^{йе}
рӯзномае	рӯзномай ^е
ҷавоне	ҷавон ^е
ҳавое	ҳаво ^{йе}
касе	кас ^е

Тавре ки мушоҳида кардед, ин артикл пас аз ҳамсадо фақат “е” (э) ва пас аз садонк ба шакли “йе” хонда мешавад. Вобаста ба ин шакли навишти он ҳам дар алифбои ниёгон гуногун аст.

Ба тарзи навишти калимаҳо тавачҷух кунед:

دختری، آهوئی، روزنامه‌ای،

جوانی، هوایی، کسی

Тарзи ифодаи артикли номуайяни дар алифбои ниёгон дар чадвали зерин нишон дода шудааст. Онро ба дафтар кӯчонед.

<i>пас аз ҳамсадо</i>	<i>пас аз сад. “o”, “y” ва “j”</i>	<i>пас аз сад. “a”</i>	<i>пас аз сад. “u”</i>
مردی	دریایی	شانه‌ای	ماهی/ ماهی
جوانی	آرزویی	پروانه‌ای	طوطی/ طوطی
شهری	ماهرویی	بچه‌ای	ایرانی/ ایرانی

Дар ибораҳое, ки аз исму сифат сохта мешаванд, артикли номуайяни ба сифат мегузарад. Дар матни классикӣ ҳолатҳои бо исм омадани он бештар мушоҳида мешавад. Ҷумлаҳои зеринро муқоиса кунед ва ба тарзи навишти онҳо эътибор диҳед:

گلناره دختر زیبایی بود – گلناره دختری بود زیبا.

پادشاه وزیر عاقلی داشت – پادشاه

وزیری عاقل داشت.

Вазифаи хонагӣ.

- Ба ҳар тарзи ифодаи артикли номуайяни чандтоӣ мисол нависед. Агар душвори кашед, аз матнҳои гуногуни китоби адабиёт истифода баред.

- Ибораҳои зеринро бо хатти кириллӣ нависед. Ба тарзи навишти бандаки изофӣ ва артикли номуайяни эътибор диҳед.

مرد هنرمند – مرد هنرمندی – مردی هنرمند

چشمه‌ی صاف – چشمه‌ی صافی – چشمه‌ای صاف

دریای کوهی – دریای کوهیی – دریایی کوهی

Дарси 49 Имлои артикли номуайнӣ (идома)

Матро хонед, калимаҳое, ки “йои накара” (артикли номуайнӣ) доранд, чудо кунед ва тарзи навиштани артиклро шарҳ диҳед:

به شهری مردی درزی (درزدوز، دوزنده) بود و بر در دروازه‌ی شهر دکان داشت و کوزه‌ای در میخی آویخته بود. و هوس آنش بودی (دوست می‌داشت)، که هر جنازه‌ای، که از شهر بیرون بردندی (می‌بردند)، وی سنگی در آن کوزه افگندی (می‌افکند) و هر ماه حساب آن سنگ‌ها بکردی (آن سنگ‌ها را حساب می‌کرد)، که چند کس را بردند. و باز کوزه تهی کردی (خالی می‌کرد) و در میخ درآویختی (در میخ آویزان می‌کرد) و سنگ همی افگندی تا ماه دیگر. تا روزگاری برآمد (چند مدت گذشت). از قضا درزی بمرد. مردی به طلب درزی آمد. از مرگ درزی خبر نداشت و در دکانش بسته دید، همسایه را پرسید، که: "کجاست، که حاضر نیست؟" همسایه گفت: "درزی در کوزه افتاد."
(از قابوسنامه‌ی عنصرالمعالی کیکاووس)

Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

- Дар як моҳ дӯзанда ба кӯза чанд санг меафканд?
- “Дарзӣ дар кӯза аст” чӣ маъно дорад?
- Ҳикмати ин ҳикоят чист?

Бо хусусиятҳои баъзе шаклҳои феълӣ дар матни классикӣ шинос шавед:

• Дар забони классикӣ бандаки феълҳои “-ī” дар охири феълҳои замони гузашта барои сохтани замони гузаштаи ҳикоягӣ истифода мешавад. Муқоиса кунед:

Забони имрӯза	Забони классикӣ
هر جنازه‌ای، که از شهر بیرون می‌بردند	هر جنازه‌ای، که از شهر بیرون بردندی
سنگی در آن کوزه می‌افکند	سنگی در آن کوزه افگندی
هر ماه آن سنگ‌ها را حساب می‌کرد	هر ماه حساب آن سنگ‌ها بکردی
باز کوزه را خالی می‌کرد	باز کوزه تهی کردی

• Дар баъзе феълҳо ҳарфи “к” бо ҳарфи “г” навишта мешавад:

Таваҷҷуҳ кунед:

افکندن	افگندن
کشادن	گشادن

Вазифаи хонагӣ

- *Калима, ибора ва ҷумлаҳои зеринро бо алифбои кириллӣ нависед. Муайян кунед, ки ҳарфи “йо” кадом вазифаҳоро иҷро намудааст:*

	به شهری مردی درزی بود.
	دروازهی شهر
	کوزه‌ای از میخی
	هر جنازه‌ای
	سنگی
	همی افگندی
	مردی به طلب درزی آمد.

- *Аз рӯйи манзараи зерин бо артикли номуайяни ибора ва ҷумлаҳо тартиб дода, бо алифбои ниёгон нависед:*



Дарси 50 Санҷиш. Тест.

Диктант

Ин матни намунавии диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн каме беиштар аз 25 калима аст (ғайр аз калимаҳои такроршуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи нодуруст навишташуда ду ҳол аз 50 кам карда мешавад (унвони матнро дар тахтаи синф нависед). Аломатҳои китобат ба гурӯҳи хатоҳо дохил намешаванд:

دو تا بشنو یکی بگو!

از حکیمی پرسیدند، چرا شنیدن تو از گفتن زیادی است؟ گفت: "زیرا که مرا دو گوش داده‌اند و یک زبان، یعنی دو چندان که میگوی، می شنو."
گوش تو دو دادند و زبان تو یکی،
یعنی که دو بشنو و یکی بیش مگوی.

(از «اخلاق ناصری»)

نصیرالدین طوسی)

ТЕСТ

1. Имлои бандаки изофиро ба ёд оред ва дуруст ё нодуруст будани тарзи навишти ибораҳои додашударо бо аломати $\sqrt{\quad}$ муайян кунед. Барои ҳар ҷавоби дуруст 1 ҳол дода мешавад:

нодуруст	дуруст	ибора
		بختی بلند
		عسل شیرین
		آرزوی مادر
		دیدار دوست
		کوهی پامیر
		دعا پیران
		دریای زرفشان
		طوطیی گویا
		زبان های ایرانی
		کوچهی وسیع

2. Имлои артикли номуайяниро ба ёд оред ва дуруст ё нодуруст будани тарзи навишти калима ва ибораҳои додашударо бо аломати $\sqrt{\quad}$ муайян кунед. Барои ҳар ҷавоби дуруст 1 хол дода мешавад:

нодуруст	дуруст	калима/ибора
		پسر دانایی
		دختر زیبایی
		دانشمنده

		شاه عادلۍ
		جوانۍ
		چه دنيايۍ!
		عجب هوای!
		افسانه‌ای
		پروانه‌ی
		يار دلجوۍ

Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯи низоми садҳола муайян кунед.

Дарси 51 Имлои бандакҷонишинҳо

Бозӣ: “Қадам гурӯҳ донотар?”

Ба гурӯҳҳо ҷудо шавед. Ҳар гурӯҳ намояндаи худро барои ба назди тахтаи синф баромадан пешбарӣ мекунад. Гурӯҳҳои дигар доир ба имлои бандакҷонишинҳо ва артикли номуайяни мисол мегӯянд, ӯ менависад. Барои ҳар мисоли дуруст навишташуда якҷолӣ баҳо дода мешавад.

Аз дарсҳои гузашта маълум шуд, ки тарзи навишти бандакҷонишинҳо ва артикли номуайяни ба овози охири калима ва тарзи талаффуз вобаста аст. Ин қоида ба имлои бандакҷонишинҳо, бандакҳои хабариву феълӣ ва пасвандҳо низ тааллуқ дорад. Бинобар ин пеш аз навиштани калимаҳое, ки аз реша ва бандакӯ пасвандҳо иборатанд, мо бояд аввал фикр кунем, дуруст талаффуз кунем ва қоидаҳоро ба назар гирем, то ки онҳоро дурусту беҳато нависем.

Мисолҳои зеринро бодикқат хонед, сутунҳои якуму дувумро аз ҷиҳати маъно ва сохт муқоиса кунед:

орзуи ман	орзуям
китоби ту	китобат
хонаи ӯ	хонааш
ватани мо	ватанамон
бобои шумо	бобоягон
забони онҳо	забонашон

Тавре ки мебинем, ифодаҳои ҳар ду сутун ҳаммаъноянд ва соҳибият, яъне аз онӣ кӣ будани шахс ё ҷизро нишон медиҳанд. Бандакҳои калимаҳои сутуни дувумро “бандакҷонишинҳои соҳибӣ” меноманд.

Акнун ба тарзи навишти онҳо дар алифбои ниёгон таваҷҷуҳ кунед:

а) Пас аз ҳамсадо:

ватанам	وطنم
ватанат	وطنت
ватанаш	وطنش
ватанамон	وطنمان
ватанатон	وطنتان
ватанашон	وطنشان

б) Пас аз садонокҳои “а” ва “и”:

хонаам	خانهام
хонаат	خانهات

хонааш	خانه اش
хонаамон	خانه امان
хонаатон	خانه اتان
хонаашон	خانه اشان

в) Пас аз садонокҳои “o”, “y”, “ȳ”:

орзуям	آرزویم
орзуят	آرزویت
орзуяш	آرزویش
орзуямон	آرزویمان
орзуятон	آرزویتان
орзуяшон	آرزویشان

Эзоҳ: Дар ибораҳои аз исму сифат сохташуда бандакҷонишинҳо ба сифат мегузаранд:

духтараш – духтари зебоаш	دخترش – دختر زیبایش
гулам – гули хушбӯям	گلم – گل خوشبویم
модарамон – модари ғамхорамон	مادرمان – مادر غمخوارمان

Вазифаи хонагӣ.

• Ба калимаҳои зерин бандакҷонишинҳо илова карда, онҳоро бо алифбои ниёгон нависед:

кишвар, деҳа, боғ, бобо, тӯтӣ.

• Бо истифода аз шаклҳои гуногуни ин калимаҳо чанд ҷумла тартиб диҳед ва нависед.

Дарси 52 Идомаи мавзӯи гузашта

Матнро хонед ва нависед:

من یک خواهر دارم. نامش مثل خودش خیلی زیباست – فرزانه. چشمانش سیاه و رخساره‌هایش فربه و سفید است. من به مادرم در نگاه و بین فرزانه یاری می‌دهم – اگر خواب کردن خواهد، گهواره‌اش را می‌جنبانم، بیدار باشد، روی دستانم برداشته در باغمان گردش میدهم.

Аз матни боло калимаҳоеро, ки бандакҷонишинҳо доранд, ба дафтар кӯчонед ва имлои онҳоро шарҳ диҳед.

Бозӣ. “Кӣ тезтар?”

Ба ҳар калимаи сутуни чап аз сутуни рост калимаҳои мувофиқро ёфта, бо иловаи бандаки изофӣ ибора тартиб диҳед ва онҳоро ба дафтар нависед. Касе голиб аст, ки ин машқро аз ҷамаи пештар ва бехато иҷро кунад.

نيک	روی
زرين	هوا
جانى	دریا

شیرین سخن

درس

وخش

فارم

زیبا

تیرماه

دوگانه

موضوع

دعا

بیبی

Дар вақти холӣ. “Кӣ бештар?”

Алифбои когазиро чапна гузошта, чандҳарфӣ интихоб кунед. Бо истифода аз ин ҳарфҳо ҳарчӣ бештар калима тартиб дода, бо алифбои ниёгон нависед.

Намуна:

Ҳарфҳо:

м, а, к, н, д, с, т

Калимаҳо:

ма, мандан, آن, نان, مدد, دست،

سسست، سمت، نم، نام، کان، کمان،

تمام، دندان، دادن، تاک، آمدن، آدم،

من، ناک، دکان، آسان.

Ба тартиб овардани “Китобчаи мушкилкушо” ва «Возжаномаи ман»-ро фаромӯш накунад. Барои ин кор дафтарҳои худро бо дафтарҳои шарикдарсон муқоиса кунед ва ба ҳамдигар ёрӣ диҳед.

Дарси 53 Имлои бандакҳои хабарӣ

Ҷумлаҳои зеринро хонед. Ба маъно ва тарзи талаффузи онҳо эътибор диҳед.

Ман хонанда мебошам.

Падарам омӯзгор мебошад.

Мо насли хушбахт мебошем.

Онҳо омӯзгорони мактаби мо мебошанд.

Ман хонанда**ам**.

Падарам омӯзгор **аст**.

Мо насли хушбахт**ем**.

Онҳо омӯзгорони мактаби **моянд**.

Бо истифода аз мисолҳои болоӣ бо ёрии устод бандакҳои хабариро шарҳ диҳед.

Акнун ба тарзи навишти онҳо дар алифбои ниёгон таваҷҷуҳ кунед:

من خواننده‌ام. پدرم آموزگار است.

تو دانشجویی. ما نسل خوشبختیم.

آنها آموزگاران مکتب مايند.

Ҳамин тариқ, бандакҳои хабарӣ чунин тарзи навишт доранд:

а) Пас аз ҳамсадо:

Мисолҳо	Тарзи навишт
من انسانم / ما انسانيم	م - / - يم
تو انسانی / شما انسانيد	ی - / - يد
او انسان است / آنها انسانند	است / - ند

б) Пас аз садонокҳои “а”, “и”:

Мисолҳо	Тарзи навишт
мен نویسنده ام / ما نویسنده ایم	ام - / ایم -
تو نویسنده ای / شما نویسنده اید	ای - / اید -
او نویسنده است / آنها نویسنده اند	است - / اند -

в) Пас аз садонокҳои “о”, “у”, “ӯ”:

Мисолҳо	Тарзи навишт
мен داناییم / ما داناییم	یم - / ییم -
تو دانایی / شما دانایید	یی - / یید -
او داناست / آنها دانایند	است، ست - / یند -

Эзоҳ: Бандаки хабари “аст” пас аз садонокҳои “о”, “у”, “ӯ”, “и” ва “е” одатан дар шакли ихтисории “ст” (ست) навишта ва хонда мешавад:

او مرد تواناست. آقای احمدی دانشمند ایرانیست.

این کتاب کیست؟ فرنگیس دختر زیباست.

Вазифаи хонагӣ.

- Байтҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед:

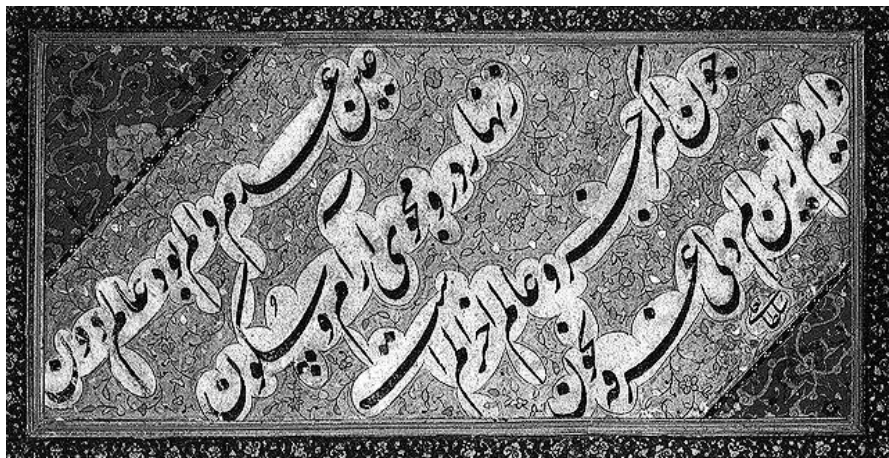
Дило, ёрон се навъанд, ар ту донӣ,
Забонианду нонианду чонӣ.

(Саъдӣ)

Ту монанди замин танҳой, модар,
Ту монанди замин яктой, модар!

(Лоуқ)

- Ба ҳар тарзи навишти бандакҳои хабарӣ калимаи дилхоҳ интихоб карда, онро дар шахсу шумораҳои гуногун нависед.



Дарси 54 Имлои бандакҳои феълӣ

Кӣ аз ҳама пештар меёбад?

Дар иҷрои вазифаи хонагӣ Парвиз ба чанд иштибоҳ роҳ додааст. Он хатоҳоро ёбед ва ислоҳ кунед:

ما فرزندان صادق وطنم. بهروز و خورشید شاگردان
اعلاخانند. کوههای تاجیکستان خیلی زیبااند. من در
عائله فرزند نخستینم.

Мисолҳои зеринро муқоиса намуда, умумияту фарқи бандакҳои хабарӣ ва феълӣро бо кумаки устод муайян кунед:

پدرم کارگر است. او در کارخانه کار می کند.
 ما شاگردان مکتبیم. ما در مکتب تحصیل می کنیم.
 میوه های دیار ما شیرین و بالذتند. در باغ های کشور ما
 میوه های گوناگون پرورش می شوند.
 ایرج بچه ی داناست. او بسیار کتاب خوانده است.
 عسل کلمه ی عربیست. آنرا به تاجیکی انگبین
 می گویند.

Қоидаҳои имлои бандаки хабариро ба ёд оварда, онро бо қоидаҳои имлои бандаки феълӣ муқоиса кунед:

a) Пас аз ҳамсадо:

Шумораи чамъ	Шумораи танҳо
ما می خوانیم	من می خوانم
شما می خوانید	تو می خوانی
آنها می خوانند	او می خواند

б) Пас аз садонокҳои “o”, “y”, “ȳ”:

Шумораи чамъ	Шумораи танҳо
ما می گویم	من می گویم
شما می گوید	تو می گویی
آنها می گویند	او می گوید

в) Пас аз садонокҳои “а”, “и”:

Шумораи чамъ	Шумораи танҳо
ما رفته ایم	من رفته ام
شما رفته اید	تو رفته ای
آنها رفته اند	او رفته است

Вазифаи хонагӣ.

- Феълҳои “ҷустан”, “омадан” ва “хостан”-ро дар замони гузашта (ҷустам..., омадам..., хостам...), ҳозира (меҷӯям..., меоям..., меҳоҳам...) ва гузаштаи нақлӣ (ҷустаам..., омадаам..., хостаам...) дар шахсу шумораҳои гуногун тасриф карда, бо алифбои ниёгон нависед.

- Қоидаҳои имлои бандакҳои феълиро тартиб дода, дар “Китобчаи мушиққушо” нависед.

Дарси 55

Таҳкими имлои бандакҳои хабарӣ ва феълӣ

Бозӣ. Гӯянда ва нависанда (Бо шарикдарсон).

Шогирди якум ҷумлаи содае мегӯяд, ки дар таркибаи бандак (бандакҷонишин, бандаки хабарӣ ё феълӣ) дошта бошад. Шогирди дувум онро менависад. Агар дар дурустии навишти мисол шубҳа пайдо шавад, аз омӯзгор пурсед.

Намуна:

Ш. 1. Ман доноям.

Ш. 2. **من دانایم**

Матрно хонед, тарзи имлои бандакҳои хабарӣ ва феълиро шарҳ диҳед:

پادشاهی در یک شب سرد زمستان از قصر بیرون شد.
هنگام بازگشت سرباز پیری را دید که با لباس اندک در سرما
نگهبانی می کرد. از او پرسید:
- خنک نمی خوری؟
- نگهبان پیر گفت:
- چرا؟ ای پادشاه، زمستان است، خنک می خورم، اما
لباس گرم ندارم، مجبورم که صبر کنم.
پادشاه گفت:

- من حالا به قصر می روم و می گویم یکی از لباس های
گرم مرا برایت بیاورند.
نگهبان خرسند شد و از پادشاه تشکر کرد. اما پادشاه
زمانی که داخل قصر شد، وعده اش را فراموش کرد. صبح روز
بعد جسد سرمازده ی پیرمرد را در حوالی قصر پیدا کردند، در
کنارش با خطی ناخوانا نوشته بود: "ای پادشاه، من هر شب با
همین لباس کم، سرما را تحمل می کنم، اما وعده لباس گرم تو
مرا از پای افتاند."

Аз рӯйи мазмуни матн сахнача созед ва онро дар
нақшо бозӣ кунед.

Вазифаи хонагӣ

1. Матни ҳикоятро ба дафтар нависед.
2. Феълҳои “навиштан”, “чустан”, “омадан”-ро дар замонҳои ҳозира-оянда, гузаштаи сода, гузаштаи ҳикоягӣ ва гузаштаи нақлӣ тасриф намуда, бо алифбои ниёгон нависед.

Дарси 56 Санҷиш. Тест.

Диктант

Ин матни намунави диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаш тартиб диҳад. Матн каме беиштар аз 25 калима аст (зайр аз калимаҳои тақроришуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи нодуруст навишташуда ду ҳол аз 50 кам карда мешавад (унвони матнро дар тахтаи синф нависед). Аломатҳои китобат ба гурӯҳи хатоҳо дохил намешаванд:

Бӣ ХОВАБӢ

Шбӣ Маланврадин Бӣ ХОВАБӢ БҲ СРШ ЗДЕ БУДЕ, БҲ ҺМИН
ЖҲТ АЗ ХАНЕ ХАРҶ ШДЕ У БӢ ҺДЕФ ДР КУЧҲ ҺА МӢ ГҶТ.
БҶӢ АЗ ДУСТАНШ Маланврадин РА ДИДЕ У АЗ АУ ПРСУДЕ:
"НӢМЕШБ ДР КУЧҲ ҺА ЧРА МӢ ГРДЕ?"
Маланврадин ГҶТ: "ХОВАБ ПРДЕ ҺСТ, АЗ ПСШ МӢ ГРДМ,
ШАБДЕ ПИДАБШ КНМ!"

ТЕСТ

1. Имлои бандакҳои хабариро ба ёд оред ва шакли дурусти навиштани ҷумлаҳои интихоб кунед. Барои ҳар ҷавоби дуруст 2 ҳол дода мешавад:

1. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Мо насли хушбахти замоне” дуруст навишта шудааст?

- A) ما نسل خوشبخت زمان یم
- Б) ما نسل خوشبخت زمانیم
- B) ما نسل خوشبخت زمانم
- Г) ما نسل خوشبخت زمان айм

2. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Аҷаб шаҳри дилорой, Душанбе” дуруст навишта шудааст?

- A) عجب شهر دلارایی، دوشنبه
- Б) عجب شهر دلارای، دوشنبه
- B) عجب شهر دلارا، دوشنبه
- Г) عجب شهر دلاراای، دوشنبه

3. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Аз мост, ки бар мост” дуруст навишта шудааст?

- A) از مایست که بر مایست
- Б) از مااست که بر مااست
- B) از ماست که بر ماست
- Г) از ماست کی بر ماست

4. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Ту яктой, модар!” дуруст навишта шудааст?

- A) تو یکتای، مادر!
- Б) تو یکتای، مادر!

В) تو يكتايي، مادرا!

Г) تو يكتايي، مادرا!

5. Дар кадом ҳолат чумлаи “Ту модарӣ, ягонаӣ.” дуруст навишта шудааст?

А) تو مادري، يگانه‌اي.

Б) تو مادري، يگانه‌يي.

В) تو مادري، يگان‌اي.

Г) تو مادري، يگانيي.

2. Имлои бандакҳои феълро ба ёд оред ва шакли дурусти навиштани чумлаҳоро интихоб кунед. Барои ҳар ҷавоби дуруст 2 хол дода мешавад:

1. Дар кадом ҳолат чумлаи “Зи дурии замонаҳо расидаем.” дуруст навишта шудааст?

А) ز دورى زمانه‌ها رسیده‌يم

Б) ز دورى زمانه‌ها رسیده‌ام

В) ز دورى زمانه‌ها رسیده‌ايم

Г) ز دورى زمانه‌ها رسيديم

2. Дар кадом ҳолат чумлаи “Туро меҷӯямӯ ҳаргиз намеёбам.” дуруст навишта шудааст?

А) تو را مى‌جويم و هرگز نميابم

Б) تو را مى‌جوایم و هرگز نمی‌یابم

- B) تو را می جویم و هرگز نمی یابم
- Г) تو را می جویم و هرگز نمی یابم

3. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Рафтанду равему боз оянду раванд.” дуруст навишта шудааст?

- A) رفتاند و رویم و باز آیند و رواند
- Б) رفتند و روایم و باز آیند و روند
- B) رفتند و رویم و باز آیند و رواند
- Г) رفتند و رویم و باز آیند و روند

4. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “Ҳар чӣ корӣ, ҳамон бидравӣ.” дуруст навишта шудааст?

- A) هر چه کاری، همان بدروی
- Б) هر چه کارای، همان بدروی
- B) هر چه کاری، همان بدرویی
- Г) هر چه کاری، همان بدروی

5. Дар кадом ҳолат ҷумлаи “То ранҷ набарӣ, ганҷ ба даст намеояд.” дуруст навишта шудааст?

- A) تا رنج نبر گنج به دست نمی آید
- Б) تا رنج نبری گنج به دست نمياید
- B) تا رنج نبری گنج به دست نمی آید
- Г) تا رنج نبری گنج به دست نمی آید

Барои ширинок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 хол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯйи низоми садхола муайян кунед.

Дарси 57 Имлои шумораҳо

Хонед ва нависед:

1	۱	یک	11	۱۱	یازده
2	۲	دو	12	۱۲	دوازده
3	۳	سه	13	۱۳	سیزده
4	۴	چار/چهار	14	۱۴	چارده
5	۵	پنج	15	۱۵	پانزده
6	۶	شش	16	۱۶	شانزده
7	۷	هفت	17	۱۷	هفده
8	۸	هشت	18	۱۸	هژده
9	۹	نه	19	۱۹	نوزده
10	۱۰	ده	20	۲۰	بیست

21	۲۱	بیست و یک	70	۷۰	هفتاد
2۲	۲۲	بیست و دو	80	۸۰	هشتاد
30	۳۰	سی	90	۹۰	نود

35	۳۵	سی و پنج	100	۱۰۰	صد
40	۴۰	چل / چهل	205	۲۰۵	دو صد و پنج
50	۵۰	پنجاه	۹۱۱	۹۱۱	نه صد و یازده
60	۶۰	شصت	۱۰۰۰	۱۰۰۰	هزار

Эзоҳ: Рақамҳо дар хатти ниёгон мисли рақамҳои тоҷикӣ аз чап ба рост навишта мешаванд.

Шумораи “сесад” ҳангоми бо ҳарфҳои ифода кардан бо “йо” навишта мешавад. Муқоиса кунед:

سه – سیصد – سیصد و سی و سه – سه هزار

Ба тарзи навишти шумораҳои тартибӣ, махсусан, шумораҳои “дувум”, “севум”, “сиюм” таваҷҷуҳ кунед:

якум	یکم
дуюм, дувум	دوم
сеюм, севум	سوم
чорум, чаҳорум	چارم / چهارم
панҷум	پنجم
шашум	ششم
ҳафтум	هفتم
ҳаштум	هشتم
нуҳум	نهم
дахум	دهم

СИЮМ

чилум, чиҳилум

سىام

چلم / چهلم

Шумораҳои тартибӣ бо пасванди “-ин” низ сохта мешаванд:

فرزند نخستین – نخستین فرزند

سال پنجم – پنجمین سال

Вазифаи хонагӣ.

- *Рақамҳои зеринро хонед ва бо ҳарфҳо нависед:*

۷۸، ۶۲، ۵۹، ۴۷، ۳۵، ۲۲، ۴۴۴، ۴۴، ۴

- *Матнро бо алифбои ниёгон нависед:*

Номи ман – Ситора. Ман чаҳордаҳсолаам ва дар синфи ҳафтум меҳонам. Ман ду бародар ва як хоҳар дорам. Бародари калониам Хуршед дар синфи даҳум ва бародари хурдиам Ҷамшед дар синфи шашум таҳсил мекунад. Хоҳарчаам Заррина дар синфи севум меҳонад. Мо ҳар рӯз соати ҳашт ба мактаб меоем ва соати ду ба хона бармегардем.

- *Барои дарси оянда рақамҳои аз 1 то 20-ро дар варақчаҳо навишта тайёр кунед.*

Дарси 58

Имлои шумораҳо (идома)

Матнро хонед:

من پدر، مادر، یک برادر و دو خواهر دارم. نام پدرم شریف است. پدرم در شرکت کار می کند. او چهل و دو ساله است. نام مادرم دلارام است. مادرم

سى و نه ساله است و در مكتب كار مى كند. برادرم
بيست و يك ساله و خواهرانم هژده و پانزده ساله اند.

Дар вақти холӣ. Бозӣ: «Кӣ пештар?»

Дар когази калонҳаҷм, тавре ки дар поён нишон дода шудааст, катакчаҳо кашида, дар онҳо рақамҳои аз як то бистро бо ҳарфҳои имрӯза нависед. Рақамҳои когази сохтаатонро мисли қарта омехта карда, бо навбат рӯйи катакчаҳои мувофиқ гузored. Касе ғолиб аст, ки ин корро аз ҳама пештар иҷро кунад.

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20

Бозӣ. «Туро бо зодрузат кай табрик кунем?»

Ҳар кас бо навбат ному зодрузаширо бо алифҳои ниёгон менависад. Дигарон онро ба дафтар мекуҷонанд.

Эзоҳ: Ба тарзи навишти номи моҳҳо бо алифҳои ниёгон тавачҷуҳ кунед:

январ	ينور	май	مى	сентябр	سنتيبر
феврал	فورل	июн	ايون	октябр	آكتيبر
март	مرت	июл	ايول	ноябр	نايبر
апрел	اپريل	август	اوگست	декабр	ديكبر

Намунаи матни табрикӣ:

صلحیه جان! تورا با زادروزت صمیمانه تبریک
می گوئیم. به تو عمر دراز، رزق فراز و خوانش
اعلی آرزو می کنیم.

با احترام، همصنفانت.

Вазифаи хонагӣ.

- *Байтҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед. Ба тарзи навишти шумораҳо эътибор диҳед:*

*Сухан бисёр дону андаке гӯй,
Якero сад магӯ, садро яке гӯй (Саъдӣ).*

*Пароканда лашкар наёяд ба кор,
Дусад марди ҷангӣ беҳ аз сад ҳазор (Фирдавсӣ).*

*Он рӯз, ки ҳафтсола будӣ,
Чун гул ба чаман ҳавола будӣ.
Акнун, ки ба чордаҳ расидӣ,
Чун сарв ба авҷ қад кашидӣ (Низомӣ).*

- *Аз рӯйи намуна барои ҳамсинфатон (ё ягон аъзои хонавода) матни табрикӣ барои зодрӯз нависед.*

Дарси 59 Аломати “ҳамза”

Шогирдони азиз! Шумо аллақай баъзе калимаҳоеро, ки дар таркибашон ҳарфи “айн” доранд, медонед. Биёед онҳоро яққоя ба хотир меорем:

علم – عالم – تعلیم – معلم – معلوم
شعر – شاعر – مشاعره – اشعار – شعار

وضع - وضعيت - موضوع

عارف - معرفت - معروف - معارف

Шумо ҳамчунин медонед, ки дар баъзе ҳолатҳо “айн” дар алифбои имрӯза бо “аломати сакта” (ъ) навишта мешавад:

таълим, маълум, шеър, ашъор, вазъ, вазъият, мавзӯъ, маъруф, маърифат.

Дар алифбои ниёгон боз як ҳарф, аниқтараш, аломат ҳаст, ки он аз рӯи вазифаҳояш ба ҳарфи “айн” монанд аст.

Аломати ҳамза ба шакли (۶) дар болои ҳарфҳои “алиф”, “вов” ва “йои бенукта” навишта мешавад. Он дар аввали калима истифода намешавад, ҳамчунин дар баъзе ҳолатҳо дар охири калима ба шакли ҳарфи алоҳида меояд.

Калимаҳои зеринро хонед ва нависед:

تأثير، تاريخ، تأمين، تأخير

شان و شرف، ياس و نااميدى، جرات

مؤلف، مؤذن، مؤرخ، مؤدب، مؤمن

مائل، عائله، لائق، دائره

مسئله، رئيس، هيئت، جزء.

Аломати ҳамзари дар алифбои ниёгон баъзан барои ифодаи овози “й”, ки пеш аз “и” ё “е” омадааст, истифода мекунад. Ба мисолҳои зерин тавачҷуҳ кунед (дар қавс шакли талаффузи калимаҳо дода шудааст):

зебой (зебойй)

дарёе (дарёйе)

زیبایی / زیبائی

دریایی / دریائی

мегӯем (мегӯйем)

меоед (меоёд)

оҳуе (оҳуёе)

می گوئیم / می گوئیم

می آید / می آید

آهویی / آهویی

Эзоҳ: Ҳарду тарзи навишти ин қабил калимаҳо дучор ояд ҳам, бо ду “йо” (یی) навиштани онҳо беҳтар аст.

Вазифаи хонагӣ.

• Калимаҳоеро, ки дар таркибашон “ҳамза” доранд, аз ёд кунед.

• Калимаҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед. Ҳангоми навиштан ба он эътибор диҳед, ки аломати сакта чӣ хел бояд навишта шавад – бо “айн” ё бо “аломати ҳамза”:

таълим, таърих, таъмин, маълум, маъруф, маънос, муаллим, муаллиф, муаззин, масъала, суръат, вусъат, чуръат, раис, шоир, лоик, моил, шамъ, чузь, муъмин.

• Дар “Вожаномаи ман” ду саҳифаи алоҳидаро барои навиштани калимаҳои, ки “айн” (дар як саҳифа) ва ё “ҳамза” (дар саҳифаи дигар) доранд, ҷудо кунед.

Дарси 60 Аломати танвин

Ҷумлаҳои зеринро хонед. Калимаҳоеро ки дар охирашон “ан” доранд, аз ҷиҳати маъно муқоиса кунед ва шарҳ диҳед.

Хуб **хондан** вазифаи ҳар яки мост. / Мо дар як рӯз **одаган** 5 соат дарс мехонем.

Ҳар пагоҳӣ варзиш **кардан** одати дӯстдоштаи ман аст. / **Махсусан**, **давдан**, **чаҳидан** ва вазнбардориро дӯст медорам.

Барои нағз ёд **гирифтан** алифбои ниёгон, **аввалан**, мо бояд ҳамеша саъю кӯшиш кунем, **сониян**, бисёр китоб хонем.

Акнун ба тарзи навишти ин калимаҳо таваҷҷуҳ кунед:

خواندن	عادتاً
ورزش کردن	مخصوصاً
دویدن، جهیدن	اولاً
یاد گرفتن	ثانياً

Қоида: Пасванди “-ан”, ки аз исму сифатҳо зарф месозад, бо аломати” танвин” (алифе, ки дар болаиш ду забар дорад) навишта мешавад:

عادتاً، شخصاً، قصداً، عموماً، رسماً.

Пасванди “-ан”, ки барои сохтани масдар (феъл) истифода мешавад, бо ҳарфи “нун” навишта мешавад:

رفتن، آمدن، دیدن، گفتن، شنیدن، نوشتن،
کار کردن، زندگی کردن، دوست داشتن.

Вазифаи хонагӣ.

- Чумлаҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед:

Точикон маъмулан чой менӯшанд. Нӯшидани қаҳва одати маъмулии мо нест.

Ман хондану аз ёд кардани шеърро дӯст медорам. Махсусан, ба ман шеърҳои Лоик Шерали хеле маъқуланд.

- Калимаҳои нофаҳмо ва душворнависро ба “Вожаномани ман” кӯчонед ва маънидод кунед.

Дарси 61 Санчиш. Тест.

Диктант

Ин матни намунави диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаи тартиб диҳад. Матн каме беиштар аз 25 калима аст (гайр аз калимаҳои тақроришуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи нодуруст навиштишуда ду ҳол аз 50 кам карда мешавад (унвони матнро дар тахтаи синф нависед). Аломатҳои китобат ба гурӯҳи хатоҳо дохил намешаванд:

ما از آموزش الفبای نیاگان و قاعده‌های املاء فهمیدیم

که زبان عربی به زبان ما تأثیر زیاد داشته‌است. در زبان ما بسیار کلمه‌های عربی استفاده می‌شوند. کلمه‌های مؤلف، معلم، علم، تعلیم، مؤذن، شعر، شأن، شاعر، لائق، معارف، تأمین، مؤمن و غیره از جمله‌ی آنهایند.

ТЕСТ

1. Қоидаҳои навишти “айн” ва аломати “ҳамза”-ро ба ёд оред. Калимаҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед (барои ҳар навишти дуруст 1 ҳол, дар маҷмӯъ 10 ҳол дода мешавад):

муаллим		мавзӯ	
олим		доира	
оида		ашъор	
таъмин		чуръат	
раис		маориф	

2. Қоидаи навишти аломати “танвин”-ро ба ёд оред. Калимаҳои додашударо бо алифбои ниёгон нависед. Барои ҳар навишти дуруст 1 ҳол, дар маҷмӯъ 6 ҳол дода мешавад:

навиштан		одатан	
равшан		шахсан	
расман		хондан	

3. Қоидаи навишти аломати шумораҳои ба ёд оред. Шумораҳои додашударо бо ҳарфҳои алифбои ниёгон нависед. Барои ҳар навишти дуруст 1 ҳол, дар маҷмӯъ 4 ҳол дода мешавад:

сесаду панҷоху як	
чаҳорсаду ҳафтоду нӯх	
нахустин фарзанд	
дусаду сиюм	

Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар маҷмӯъ ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯи низоми садҳола муайян кунед.

Дарси 62 Аломати “ташдид”. Артикли “ал”

Калимаҳоро хонед ва гӯед, ки онҳо чӣ хусусият доранд:

арра, зарра, муаллим, мунаввар, табассум, ташаккур, хаттӣ.

Ҳамаи ин калимаҳо дорои ҳамсадоҳое мебошанд, ки ду маротиба навишта ва хонда мешаванд. Дар алифбои ниёгон онҳо фақат бо як ҳарф навишта мешаванд ва барои дуруст талаффуз кардани онҳо ба болои он ҳарф аломати “ташдид” мегузоранд:

ارّه، ذرّه، معلّم، منورّ، تبسّم، تشكّر، خطّی.

Ҳарфҳои зеринро бодикқат талаффуз кунед ва гӯед, ки дар талаффузи онҳо кадом узвҳои нутқ иштирок мекунанд:

ت، ث، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ن، ل.

Тавре ки пай бурдед, ҳамаи ин ҳарфҳо бо иштироки нӯги забон ва дандонҳо талаффуз мешаванд. Онҳоро дар забони арабӣ “ҳарфҳои шамсӣ” номидаанд. 14 ҳарфи боқимонда (ғайр аз ҳарфҳои тоҷикии “пе”, “че”, “же” ва “гоф”) ҳарфҳои қамарӣ номида мешаванд:

ا، ب، ج، ح، خ، ع، غ، ف، ق، ك، م، و، ی.

Дар аввали баъзе калимаҳои сода ва дар мобайни калимаҳои мураккаби арабӣ гоҳе артикли “ал” (ال) истифода мешавад, ки вазифаи он ба бандаки изофӣ монанд аст.

Тарзи талаффузи ин артикл ба ҳарфҳои баъдӣ вобаста аст: агар баъд аз он ҳарфи шамсӣ омада бошад, ҳарфи “лом” хонда намешавад, вале ҳамон ҳарфи шамсӣ таъшид мегирад (ду бор хонда мешавад):

Шамсиддин	شمس الدين
Абдуррашид	عبدالرشيد
Абдуррахим	عبدالرحيم
маликушшуаро	ملك الشعرا
Насриддин	نصر الدين
ассалом!	السلام!

Агар баъд аз артикл ҳарфи камарӣ омада бошад, он пурра хонда мешавад:

Абдулҳаким	عبدالحكيم
Абулфазл	ابوالفضل
Абдулмаҷид	عبدالمجيد
байналхалқӣ	بين الخلقى
алқисса	القصه
алвидоъ	الوداع

Эзоҳ: Артикли “ал” ҳамеша аз калимаи якум ҷудо ва ба калимаи дувум пайваст навишта мешавад.

Вазифаи хонагӣ.

- Номҳои зеринро хонед ва ба дафтар нависед:

زيب النساء، تاج النساء، عبدالخير، عبدالجبار، صدرالدين،
بحرالدين، رحمت الله، شمس الله.

- Ҷумлаҳои ба дафтар кӯчонед:

کتاب الشفاء یکی از مشهورترین اثرهای ابوعلی ابن
سیناست. من اثر استاد صدرالدين عینی آدینه را
خوانده‌ام. ملک الشعرا بهار شاعر و عالم معروف
ایرانیست.

Дар вақти холӣ. “Дар номи ман чӣ маъное ниҳон аст?”

Бо кумаки устод тарзи навишти номҳои худ, волидон ва бародарону хоҳаронатанро ёд гиред. Ҳамчунин маънои онҳоро низ шарҳ диҳед. Дар назар дошта бошед, ки дар алифбои имрӯза баъзе номҳо нодуруст навишта ва хонда мешаванд, ин хатоҳоро ҳангоми бо алифбои ниёгон навиштан ислоҳ кунед.

Дарси 63 **Артикли “ал” (идома)**

Бозӣ. “Андак – андак хеле шавад.”

Аз ёд дониستاني калимаҳое, ки дар таркибашон “айн” ё “ҳамза”, артикли “ал” доранд, ё бо аломати танвин навишта мешаванд, хеле муҳим аст. Ташкили чунин бозӣ ҳам дар вақти дарсҳои такрорӣ, ҳам берун аз дарс барои тартиб додани рӯйхати чунин калимаҳо кумак мекунад.

Як кас довталабона ба назди тахтаи синф меояд. Дигарон (ҳама бо навбат) яктоӣ калимаҳоро вобаста ба мавзӯи интихобишуда номбар мекунанд. Ҳангоми нодуруст навиштани калима шахси гӯянда онро ислоҳ мекунад. Дар вақти зарурӣ аз дафтари китоб истифода кардан мумкин аст. Калимаҳоро аз тахтаи синф ба саҳифаи алоҳидаи дафтар кӯчонед ва такрор кунед.

Пеш аз хондани матн бо шарҳи луғат ошно шавед. Матнро бо кумаки устод хонед ва маънидод кунед:

حکایت از عنصرالمعالی کیکاووس در باره‌ی سخنوری

شرح لغات:

شنودن = شنیدن؛ هارون الرشید - اسم یکی از شاهان قدیم
ایران؛ مُعَبَّر - خواب‌گزار، تفسیرکننده‌ی خواب؛
امیرالمؤمنین - امیر (شاه) مؤمنان، یعنی مسلمانان؛
اقربا و قرابات - خویشاوندان؛
خداوند - در این متن به معنی شاه/امیر.

چنان شنودم که هارون الرشید خوابی دید، که همه‌ی
دندانهای او از دهان بیرون افتاده‌است. بامدادان مُعَبَّری
را بیاورد و پرسید که:

-تعبیر این خواب چیست؟

مُعَبَّر گفت:

- زندگانی امیرالمؤمنین دراز باد! همه‌ی اقربای تو

پیش از تو بمیرند، چنان که کسی از تو باز نماند.

هارون گفت:

- این مرد را صد چوب بزیند که بدین (به این)

دردناکی سخنی در روی من بگفت. چون همه‌ی
قرباب‌ها من پیش از من، جمله بمیرند، پس آنگه من کی
باشم؟

خوابگزاری دیگر بیاوردند و همین خواب با وی
گفت. خواب‌گزار گفت:

- بدین خواب که امیرالمؤمنین دید، دلیل کند که
خداوند، دراز زندگانی تر بود از همه‌ی قرباب‌ها خویش.
هارون گفت:

- تعبیر از آن بیرون نشد، اما از عبارات تا عبارات
بسیار فرق است. این مرد را صد دینار بدهید.

Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

- *Оё таъбири якум аз таъбири дуҷум фарқе дорад?*
- *Чаро Ҳорун муаббири якумро ҷазо доду ба муаббири дуҷум сад динор дод?*
- *Қадам зарбулмасалу мақолҳоро дар мавриди сухану забон медонед?*

Вазифаи хонагӣ.

- *Ҳикоятро ба дафтар кӯчонед.*
- *Ба гурӯҳҳо ҷудо шуда, ҳикоятро бо роҳи нақшофарӣ бозгӯ кунед.*
- *Порчаи зеринро бо алифбои ниёгон нависед ва аз ёд кунед:*

*Шунидам, ки бошад забони сухан
Чу алмоси буррову теги куҳан.
Сухан бифканад минбару дорро,
Зи сӯроҳ берун кунад морро.*

(Абушақури Балхӣ)

Бозӣ. “Донӣ агар, доно туй!”

Ин бозиро барои аз худ кардани луғат истифода баред.

Ба ҳар доғалаб 5-тоӣ калима гӯед, то ки ӯ маънои онҳоро шарҳ диҳад. Агар натавонад, ё хато кунад, гӯяндаи савол бояд ӯро ислоҳ кунад. Ин бозиро бо шарикдарсон, ё бо гурӯҳҳо ташкил кардан мумкин аст. Доғалабонро ҳамеша бо нидои “Марҳамат!” ба назди тахта хонед ва бо нидои “Офарин!” гусел кунед.

Дар вақти холӣ. “Дастаи кӣ беҳтар?”

Мавзӯи шавқовару муҳимро аз дарсу бозиҳои пешина интиҳоб кунед. Сипас, дастаҳо (гурӯҳҳо) ташкил кунед. Онро бо роҳҳои гуногун ташкил кардан мумкин аст. Масалан, ду шогирди нисбатан пешқадам як-як дигаронро ба дастаи худ даъват мекунанд. Ё духтарон як гурӯҳ, писарон гурӯҳи дигарро ташкил мекунанд. Ҷамчунин, аз рӯйи тарзи нишаст (қаторҳо) низ ба дастаҳо ҷудо шудан мумкин аст. Кӯшиш кунед, ки дастаҳо бо ҳам нисбатан баробарқувва бошанд. Барои дастаи худ номҳои зеборо интиҳоб кунед. Масалан: “Фозилон”, “Хирад”, “Дониш”, “Маҳорат”, “Нерӯманд”, “Тавоно” ва ғ. Дар хотир дошта бошед, ки дар ин бозиҳо ғолиб ҳаст, аммо мағлуб нест!

Дарси 64 Имлои садоноки “у”

Калимаҳои зеринро хонед ва ба дафтар нависед:

дод, буд, دور, زود, پول, بوم, زانو،

بانو، آهو، آرزو، آرو، افزون،

اکنون، انگور، توت، منوچهر، فریدون

Тавре ки медонед, садоноки “у”, агар дароз талаффуз шавад, бо ҳарфи “вов” навишта мешавад. Ҳангоми кӯтоҳ талаффуз шудан онро дар мобайни калима наменависанд:

شتر، ترش، ترب، بز، خرد، نازک،

دم، سم، تشکر، تبسم، شکفتن.

Дар баъзе калимаҳо садоноки кӯтоҳи “у” бо ҳарфи “вов” навишта мешавад. Онҳоро ба хотир гиред:

تو(جانشین شخص دوم)، دو، خود، خوردن،

چون (چو).

Азбаски садоноки “у” дар таркиби калимаҳои “ту” ва “чун” кӯтоҳ аст, ҳангоми ба онҳо пайваст шудани ҷузъҳои дигар аз имло меафтад (ҳазф мешавад). Муқоиса кунед:

ту	تو	туст	تُست
чун	چون	чунин	چُنين

Вазифаи хонагӣ. *Матнро хонед, онро ба хатти кириллӣ (алифбои имрӯза) баргардонед, имлои садоноки “y”-ро шарҳ диҳед.*

من به سخن قادرم...

اسکندر مقدونی مردی ژنده پوش را، که با چیره زبانی سخن می گفت، گفت:

- باید جامه های تو مانند سخنان باشد.

مرد زبان آور گفت:

- ای امیر، من به سخن گفتن قادرم و تو به جامه دادن.

اسکندر سخن او را پسندید و خلعتش داد.

از «محاضرات» راغب اصفهانی

Дарси 65 Имлои садоноки “y”

Садоноки “y” бо “вов” навишта мешавад:

козё, розё, мوزه, фироозё, сохтен, дохтен,
рофтен, فروхтен, дроуг, فروуг, دوست, پوست,
گوشت, دوуг, بوستان, سوزن, شور, تور.

Пеш аз ҳарфҳои “ҳ” ва “ъ” садоноки “ӯ” дар миқдори хеле ками калимаҳо бо “вов” навишта мешавад:

مجروح، موضوع، گروه، روح، طلوع، شروع.

Ба хотир супоред: Пеш аз ҳарфҳои “ҳ” ва “ъ” дар имлои имрӯза танҳо дар мавриде садоноки “ӯ” навишта мешавад, ки агар дар хатти ниёгон барои ифодаи он ҳарфи “вов” истифода шавад.

Ба тарзи навишти ин калимаҳо эътибор диҳед:

кӯҳ	کوه
кӯҳсор	کوهسار / کهسار
кӯҳистон	کوهستان / کهستان
ухда	عهده
ӯ	او
кумак	کمک
дур (масофа)	دور
дур(р) (гавҳар)	در
дукон	دکان
пур (лабрез)	پر
пур (писар)	پور

пул (кӯпрук)

پل

пул (маблағ)

پول

Калимаҳои зеринро бо алифбои ниёгон нависед. Ба он диққат диҳед, ки овозҳои “у” ва “ӯ” чӣ хел ифода меёбанд.

ӯ, рӯд, кӯх, нуҳ, шуҳрат, зӯр, тӯфон, куҳна, шуъла, шӯр, рӯз, мӯрча, кӯча, суҳбат, сӯхтан, дӯхтан, фирӯз, дукон, мӯза.

Вазифаи хонагӣ.

- *Чадвали зеринро бо калимаҳои мувофиқ пур кунед:*

ӯ, бо “воВ”	“у”, бо “воВ”	“у”, бе воВ”
شور	نور	شتر
سوزن	انگور	شدن
....

- *Бо истифода аз калимаҳои **پل، پول، در، دور** ҷумлаҳои тартиб дода, ба дафтар нависед.*

Дарси 66
Имлои садоноки “и”

Имлои садоноки “и” низ, мисли “у”, вобаста ба хусусиятҳои алифбои ниёгон мушкил аст, зеро гоҳо он бо ҳарфи “йо” навишта мешавад, гоҳо не. Дар зер баъзе усулҳои шиноختи имлои он шарҳ дода мешавад.

Калимаҳои зеринро хонед, нависед ва тарзи навишти онҳоро дар хотир нигоҳ доред:

پیر، شیر، نیم، نیز، میز، تیر، چیز، سیم، سیخ، بین،
 شین، چین، گیر، فیل، زین، سیر، کیست، چیست،
 بیست، شیر، شیشه، سینه، کینه، زینه، زیره،
 زمین، همین، چنین، جبین، مهین، نسیم، سینا،
 انجیر، زنجیر، پنیر، چینی، بینی، آستین، باریک،
 تاجیک، نزدیک، تاریک

Эзоҳ: Калимаҳои “сир” ва “бино”, агар ба маъноҳои “сирпиёз” (чеснок), номи дарё (Сирдарё) ва “бинанда” (чашми бино) истифода шаванд, бо “йо” навишта мешаванд. Агар онҳо ба маъноҳои “роз” (сирри дил) ва “иморат” (бинои мактаб) истифода шаванд, ҳарфи “йо” навишта намешавад:

сирпиёз, Сирдарё	сирпиёз, сирдарё	сирри дил	سر دل
чашми бино	چشم بينا	бинои мактаб	بنای مکتب

Пасвандҳои “-й”, (-гй, -вй), “-ин” ва “-ид” (дар феълҳо) низ садонокӣ дарози “и” доранд ва бо “йо” навишта мешаванд:

دوستى، خوشبختى، زندگى، خانگى، ديرين،
 آهنين، دوید، رسید، خوابید، شنید.

Эзоҳ: Дар бораи калимаҳои арабие, ки дар таркибашон “и-и дароз” доранд, баъдтар маълумот дода мешавад.

Вазифаи хонагӣ

Матнро нависед. Ба имлои садонокҳои “у” ва “и” таваҷҷуҳ кунед:

ستاره شناس

روزی ملانصرالدین از همسایه اش که مردی دانشمند بود

و ستاره شناسی می کرد پرسید:

– مرا می شناسی؟

مرد گفت:

– نه!

ملانصرالدین گفت:

– تو که همسایه ات را نمی شناسی چه طور می خواهی

ستارگان را بشناسی؟!

Дарси 67 Имлои садоноки “э” (e)

Садоноки «э» (e) маъмулан бо «йо» (дар аввали калима – бо “алифу йо”) навишта мешавад:

شیردل، خورشید، دلیر، شکم‌سیر، بیخ، نیش،
بیشه، تیشه، ریشه، همیشه، بیرون، بیرحم،
بیزار، ایران.

Агар пас аз садоноки «э» (дар аввали калима) харфҳои «айн», «ҳои хуттӣ» ва «ҳои ҳавваз»

(ع، ح، ه) омада бошанд, он фақат бо як «алиф» навишта мешавад, агар садоноки «e» дар мобайни калима пеш аз ин харфҳо омада бошад, он навишта намешавад:

احتمال، اعتقاد، احساس، احتياط؛
مهربان، مهمان، تهران، معمار، ده، بهتر

Эзоҳ: Дар бораи калимаҳои арабие, ки дар таркибашон “e” бо «йо» навишта мешавад, баъдтар маълумот дода мешавад.

Вазифаи хонагӣ.

- Як матн, ё порчаи шеърро интихоб кунед. Калимаҳои, ки дар таркибашон садонокҳои “и” ва “э” (e) доранд, ҷудо карда, онҳоро бо алифҳои ниёгон нависед.
- Порчаи зеринро хонед ва нависед. Имлои садоноки “и”-ро аз рӯи он шарҳ диҳед.

دانی که چیست دولت؟ دیدار یار دیدن،
در کوی او گدایی بر خسروی گزیدن.
که چون نسیم با گل راز نهفته گفتن،
که راه عشق ورزی از بلبلان شنیدن.

حافظ شیرازی

Дарси 68 Тести ниҳой

Устодони ғиромӣ! Намунаи тести ниҳой ба шумо пешкаш мешавад. Шумо худатон метавонед бо истифода аз таҷрибаи қорӣ чунин навъи тестҳоро таҳия кунед. Муҳимтар аз ҳама он аст, ки машғулияту саволҳои пешниҳодшуда тамоми донишҳои андӯхтаи хонандагон ва малақаҳои онҳоро санҷида тавонад. Барои иҷрои ин супориш дар ҳудуди ду соат вақт ҷудо кунед. Ба шумо барори қор меҳохем!

1. Диктант (имло): 15 ҳол

Ин матни намунави диктант аст. Омӯзгор метавонад матнро худаи тартиб диҳад. Матн аз 15 калима иборат аст (ғайр аз калимаҳои тақроршуда ва ёридиҳанда). Барои ҳар калимаи нодуруст навишташуда 1 ҳол аз 15 кам қарда мешавад (унвони матнро дар тахтаи синф нависед). Аломатҳои китобат ба гурӯҳи хатоҳо дохил намешаванд:

لُقمان را گُفتند: اَدَب از کی آموختی؟

گُفت: از بی اَدبان که هَر چه از ایشان دَر

نَظَرَم ناپسند آمد، از فعلِ آن پرهیز گردم.

(سعدی)

2. Хониш ва фаҳмиши матн. Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он ба саволҳо ҷавоб диҳед (15 ҳол):

آورده‌اند که بقراط روزی به نزدیک بیماری درآمد
و نبض و دلیل او را بدید. آنگاه گفت: بدان که من و تو
و بیماری سه کسیم و هر سه مخالف یکدیگر. اگر تو
یار من شوی و آنچه تو را بفرمایم از آن نگذری و آنچه
تو را از خوردن آن بازدارم، دست بازداری و ما دو تن
شویم و علت تنها ماند، بر وی غالب آییم زیرا هر گاه
که دو تن هم‌پشت و یکدل شوند بر یک کس غلبه
توانند کرد و این حکمتی است عظیم و لطیف و عاقل
آنها حقیقت‌ترین داند.

(از محمد عوفی بخاری)

1. Az rӯйи матн маънои калимаҳои зеринро муайян кунед
(барои ҳар ҷавоби дуруст – 1 ҳол, дар маҷмӯъ – 5 ҳол):

آورده‌اند	
-----------	--

مخالف یکدیگر	
بفرمایم	
علت	
عاقل	

2. Az rӯйи матн дурустӣ ва ё нодурустии мазмуни ҷумлаҳоро бо аломати ✓ муайян кунед (барои ҳар ҷавоби дуруст 2 хол, дар маҷмӯъ 10 хол):

درست	نادرست	جمله
		بقراط، بیمار و بیماری سه طرف به هم مقابل می باشند.
		اگر بیمار گفته های تقراط را رعایت نکند، صحت نمی شود.
		یک کس به تنهایی می تواند چند کس را مغلوب کند.
		با بیماری به تنهایی مبارزه کردن مشکل است.
		عاقلان به این حکمت باور دارند.

3. Иншо. Дар бораи хонаводаи худ матни хурде дар худуди панҷ ҷумла тартиб диҳед (10 хол):

4. Ба саволҳо ҷавобҳои дурустро интихоб кунед. Барои ҳар ҷавоби дуруст 3 ҳол, дар маҷмӯъ 30 ҳол:

1. Ҳарфи «ی» дар ибораи «جوانی بازکوت» ба чӣ

вазифа омадааст?

- A) барои ифодаи изофат;
- B) имлои ин ибора дуруст нест;
- C) барои ифодаи сифат ;
- D) барои ифодаи номуайяни;
- E) барои ифодаи зада;

2. Имлои изофат дар кадом ибора дуруст нест?

- A) دانشجوی باهوش;
- B) غزل های سعدی;
- C) دانشگاهی ملی;
- D) لانه ی پرندگان;
- E) مهر مادر

3. Изофат баъди садонокҳо чӣ гуна навишта мешавад?

- A) бо ҳарфи «ی»;
- B) бо аломати «ء»;

С) бо ҳарфи « ە »;

Д) бо ҳарфи « ғ »;

Е) навишта намешавад.

4. Ҷумлаи «Хондани осори Садриддин Айнӣ барои ҳама муфид аст.» дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

A) Ҷандни Асар Садриддин Аини барои ҳме муфид аст ;

B) Ҷовандни Асар Садриддин Аини барои ҳме муфид аст ;

C) Ҷовандн Аثار Садриддин Аини барои ҳме муфид аст ;

D) Ҷовандн Аثار Садриддин Аини барои ҳме муфид аст ;

E) Ҷовандн Аثار Садриддин Аини барои ҳме муфид аст ;

5. Ҷумлаи «Хоча Ҳофизи Шерозӣ шоири бузург аст.» дар кадом ҳолат дуруст навишта шудааст?

A) Ҷоже Һафз Широзӣ Шаер Бзург аст ;

B) Ҷовоже Һафз Широзӣ Шаер Бзург аст ;

C) Ҷовоже Һафз Широзӣ Шаер Бозург аст ;

D) Ҷовоже Һафз Широзӣ Шаер Бзург аст ;

E) Ҷовоже Һафз Широзӣ Шаир Бзург аст .

6. Аз вариантҳои поён тарзи дурусти навишти калимаҳои *шамъ*, *маълум*, *Саъдӣ ва маъруф*—ро ёбед:

A) Ҷשמع، معلوم، سعدی، معروف ;

B) Ҷשמع، معلوم، سدی، مع روف ;

- C) ز شم ع، معلم، سعدی، معرف
- D) ز شمء، معلوم، سعد، معروف
- E) شمع، مألوم، سعدی، مأروف

7. Az вариантҳои поён тарзи дурусти навишти зарбулмасали “*Олими беамал – занбури беасал*”-ро ёбед:

- A) آلم بیعمل – زنبور بی عسل
- B) عالمی بی عمل – ظنبور بیعسل
- C) عالم بی عمل – زنبور بی عسل
- D) آلیم بی امل – زنبور بی اسل
- E) عالم بی عمل – زنبوری بی عصل

8. Имлои «*ی*»-и нақара (артикли номуайяни) дар кадоме аз ин ҷумлаҳо дуруст нест?

- A) پادشاهی از منجمی پرسید
- B) شبی پروانه‌ی با شمع می گفت
- C) وزیر دختر عاقله‌ای داشت
- D) در آن شهر دختر زیبایی بود
- E) از بازار طوطیی سخنگو خرید

9. Шакли дурусти навишти калимаи «Эрон» кадом аст?

- A) اران
- B) ایران

C) عران

D) يران

E) عيران

10. Имлои аломати “танвин”- ро ба ёд оред. Муайян кунед, ки калимаҳои *расидан, одатан, сухан, равшан, нишастан, маъмулан, махсусан* дар кадом гурӯҳ дуруст навишта шудаанд:

A) رسیدن، عادتاً، سخن، روشن، نوشتن، معمولاً، مخصوصاً

B) رسیدن، عادتاً، سخن، روشاً، نوشتن، معمولاً، مخصوصاً

C) رسیدن، عادتاً، سخن، روشن، نوشتاً، معمولاً، مخصوصاً

D) رسیدن، عادتاً، سخن، روشن، نوشتن، معمولاً، مخصوصاً

E) رسیدن، عادتاً، سخن، روشن، نوشتن، معمولاً، مخصوصاً

Маҷмӯи умумии ҳадди аксари ҳолҳо ба 70 баробар аст (диктант – 15, хониши ва фаҳмиши матн – 15, ишио – 10, тестҳо – 30). Барои иштирок дар дарсҳо, рафтору одоб ва иҷрои вазифаҳои хонагӣ дар тамоми тӯли таҳсил ҳадди аксар 30 ҳол ҷудо намуда, баҳои ҳар хонандаро аз рӯйи низоми садҳола муайян кунед.

ЗАМИМАҲО ضميمه ها

Замимаи 1. Алифбои манзум

ضميمه ى ۱. الفباى منظوم

Устодони гиромӣ!

Дар ин қисмат байтҳои ҷудогона барои тавсифи ҳар як ҳарфи алифбои ниёгон (муаллиф – Меҳринисо) пешкаши шумо мешавад. Онро ҳам дар ҷараёни дарс (вобаста ба омӯзиши ҳарфи алоҳида), ҳам барои ташкили бозиҳои дидактикӣ ва озмунҳо ва ҳам дар ҷорабиниҳои фарҳангии мактабӣ, аз ҷумла ташкили маҳфили хатми алифбо ва ғайра истифода кардан мумкин аст.

Масалан, чунин як бозиро ташкил кардан мумкин аст: Ба Фирӯз ҳарфи “фе”-ро месупорем. Ҷ байти мувофиқро меҳонад ва дӯстони худро даъват мекунад. Дӯстони Фирӯз онҳое хоҳанд буд, ки дар дасташон ҳарфҳои “йо”, “ре”, “вов” ва “зе” доранд. Онҳо пайиҳам ба назди тахта (саҳна) омада, байтҳои мувофиқи худро меҳонанд ва бо тартиб аз паҳлуи Фирӯз ҷой мегиранд, ки дар натиҷа калимаи “фирӯз” ҳосил мешавад.

Омӯзгор вобаста ба таҷрибаи корӣ ва имкониятҳои мавҷуда дигар намуди бозиҳоро низ метавонад ташкил кунад.

Ҳарфи

ا

Хатти росте гар нависӣ рӯйи хат,
Пас **алиф** меҳонӣ онро беғалат.

Ҳарфи

ب

Қоиқа – рӯйи хат, нуқтае – зери он,
Ҳарфи **бе** хонаш варо, эй фарзанди ҷон!

Ҳарфи

پ

Зам намоӣ ду нуқат* бар ҳарфи **бе**,
Мешавад ҳарфи дигар бо номи **пе**.

Ҳарфи

ت

Ду нуқат болои қоиқ зам намо,
Ҳарфи **те** хонаш варо ту беибо.

Ҳарфи

ث

Ҳарфи **те**-ро нуқтае гар зам кунӣ,
Сеи солис рӯйи гул шабнам кунӣ.

Ҳарфи

ج

Ҳамчу зулфи ёр бошад ҳарфи пурасрори **чим**,
Нуқтае андар бағал дорад ин маҳтоби ним.

Ҳарфи

چ

Ҳарфи **чим** -ро ду нуқат ояд падида,
Аз **че**-и аҳди ниё орад навид.

Ҳарфи

ح

Нӯги пайкон, нимаи моҳи мунир,
Ҳои хуттӣ-и араб хонад дабир.

Ҳарфи

خ

Нуқтае бигзошта болои **хе**,
Пас бигуфтандӣ арабҳо ҳарфи **хе**.

нуқат – нуқтаҳо

Ҳарфи **د**

Чун **алиф** -ро қомати зебо хамид,
Дол омад дар миёну орамид.

Ҳарфи **ذ**

Дол -ро ҳам нуқтае биншаст ба сар,
Зол омад чун рафиқи ҳамсафар.

Ҳарфи **ر**

Зери хат хатти каче чун зулфи кач,
Ҳарфи **ре** омад падида бехарчу марҷ.

Ҳарфи **ز**

Ҳарфи **зе** -ро чун арабҳо сохтанд,
Рӯйи **ре** як нуқтае бигзоштанд.

Ҳарфи **ژ**

Ҳарфи **зе** -ро ду нуқат афзуда пас,
Дод Эрон ҳарфи **же** -ро низ нафас

Ҳарфи **س**

Рӯйи хат дандона се, зераш камон,
Ҳарфи **син** аст аз араб бар мо нишон.

Ҳарфи **ش**

Се нуқат болои **син** афрохтанд,
Аҳли эҷоди араб **шин** сохтанд.

Ҳарфи

ص

Тухми кумрӣ рӯйи хатту зери он ҳам ними нон,
Ҳарфи **сод** гӯянд арабҳо, ту ба осонӣ бихон.

Ҳарфи

ض

Сод ҳам холе ба боло хостӣ,
Зод -ро осон ба дом андохтӣ.

Ҳарфи

ط

Тухми мурғе рӯйи хатту як алиф паҳлуи чап,
Тои итқӣ хондаанд онро ҳама аҳли араб.

Ҳарфи

ظ

Итқӣ - ро то холи ҳинду соз шуд,
Изғӣ - и аҳли араб анбоз шуд.

Ҳарфи

ع

Рӯйи раҳ аждар даҳонаш боз кард,
Нун-и сарсон **айн** -ро овоз кард.

Ҳарфи

غ

Ғайн -ро аз чавҳари **айн** сохтанд,
Нуқтае чун тоҷи сар бигзоштанд.

Ҳарфи

ف

Чашми мору доману холи сиёҳ,
Фе- и фотех омадӣ андар нигоҳ.

Ҳарфи

ق

Нуқтае **фе** -ро ба сар афзун намуд,
Қоф худро аз ниҳон берун намуд,

Ҳарфи

ک

Одамӣ гаҳ бар ману мо мекашад,
Қоф домони **алиф**, **бо** мекашад.

Ҳарфи

گ

Қоф бо замми хате ороост хеш,
Ғоф- ро овард аз чамӣ пареш.

Ҳарфи

ل

Нимаи моҳ бо **алиф** шуд ҳамқадам,
Лом шукри хеш гуфтӣ дам ба дам.

Ҳарфи

م

Чашми сар то бар **алиф** омад паид,
Мим пояшро ба зери хат кашид.

Ҳарфи

ن

Нимамоҳ биншаст, ахтар дар бағал,
Ҳарфи **нун** эҷод гардид бо чадал.

Ҳарфи

و

Чашми мор бо зулфи печон хӯ гирифт,
Вов чун зулфи арӯсон обрӯ гирифт.

Ҳарфи

о

Қатрае аз чашми дил уфтод, пас,
Ҳои хавваз мар варо фарёдрас.

Ҳарфи

с

Дол -и чаппа домани нун-ро гирифт,
Йо биёмад, дар алифбо чо гирифт.

Намуна: Мутобиқ ба номҳо ҳарфҳо як ба як ба хонандаҳо дода мешаванд. Масалан, Фирӯз соҳиби ҳарфи *фе* мебошад. *ӯ* ба майдон ё сахна баромада, байти *фе*-ро меҳонад. Сипас, ҳарфҳои *йо*, *ре*, *вов* ва *зе* ба тартиб бо хондани байт паҳлуи *фе* қарор мегиранд, ки дар натиҷа Фирӯз ҳосил мегардад. Ҳамин тавр, ин фаъолият вобаста ба ҳар ном иҷро карда мешавад.

Омӯзгор вобаста ба имконияту лаёқати худ метавонад, ки дигар шаклҳои бозии алифборо ташкил намояд.

Замимаи 2. Матнҳо барои хониши иловагӣ

ضمیمه ۲. متون برای خوانش

در این قسمت حکایت‌های شیرین و رنگین از گلستان سعدی شیرازی با شرح لغات و مضمون متن از کتاب "شرح مختصر گلستان سعدی شیرازی. به کوشش اسرافیلینا شریف-مراد و رهنما عبدالله، دوشنبه، ۲۰۱۶" گرد آورده شده‌اند. از این متون برای خوانش مستقلانه و گروهی، از یاد کردن پارچه-های شعری، برگردان کردن متن به الفبای سرلیک و دیگر فعالیت‌های آموزشی می‌توان استفاده کرد.

متن

گِلی خوش‌بوی^۱ در حَمّامِ روزی
رسید از دستِ محبوبی^۲ به دستم
بدو گفتم که مشکِ^۳ یا عیری^۴
که از بوی دلاویز^۵ تو مستم
بگفتا من گِلی ناچیز بودم
ولیکن مدّتی با گل نشستم

کمالِ هم‌نشین در من اثر کرد
و گرنه من همان خاکم که هستم

نعت:

۱. گِلِ خوش‌بوی سرشویی که در گذشته در حمام‌ها از آن استفاده می‌کردند، نوعی صابون. ۲. جناب، کسی که به او خدمت کنند. ۳. مادهٔ خوش‌بویی که از ناف آهوی ختن می‌گیرند و در عطرسازی به کار می‌رود. ۴. مادهٔ خوش‌بویی که از مُشک و گلاب و غیره آماده می‌شود. ۵. دلکش، خوش و گوارا. ۶. خوبی، صفت‌های نیک، بزرگی.

مضمون متن:

گِلی خوش‌بوی ...: این قطعه از مشهورترین بیت‌های شیخ سعدی است و آن را می‌توان به دو معنی قبول کرد:

معنی اوّل یا ظاهری: روزی در حمام، یکی از دوستان صاحب‌احترامم به من گِلِ سرشویی داد که بوی خوشی داشت. از آن گِلِ پرسیدم که سبب خوش‌بویی تو در چیست و آیا تو مُشک استی و یا عبیر استی که چنین بوی خوش داری و من از بوی خوش تو چنین مست گشته‌ام؟ گِلِ خوش‌بوی در جواب چنین گفت: من

هم در اوّل مثل همه خاک‌ها و گل‌های دیگر ناچیز و بی‌ارزش بودم، اما هنگام آماده نمودن در کارگاه عطرسازی یا صابون‌پزی با عطر گل آمیخته کردند و در نتیجه، بوی خوش گل به من تأثیر کرد و من نیز خوش‌بوی شدم. وگرنه، من همان خاک عادی می‌باشم که خودبه‌خود هیچ بویی ندارد.

یعنی آن بوی خوش و فارمی که در گل سرشویی یا شامپو و صابون‌های خوش‌بوی می‌بینیم، صفت و خاصیت ذاتی خود آنها نیست، بلکه این بوی دلاویز در نتیجه به آنها آمیخته شدن عطر گل‌های خوش‌بوی حاصل شده است.

معنی دوّم یا اخلاقی: روزی به‌واسطه یکی از رفیقان خوبم با کسی آشنا گشتم که عقل و دانش وسیع و اخلاق و فرهنگ والا داشت. چون صفت‌های نیک آن دوست به من بسیار پسند آمدند، از وی سؤال کردم که سبب چنین دانش و معرفت و آداب و اخلاق بلند تو چیست؟ آن دوست در جواب گفت: من در اوّل یک شخص عادی و از علم و معرفت و آداب بی‌خبر بودم، ولی چند مدّت با یک انسان دانشمند و خوش‌اخلاق هم‌نشین گشتم. صفت‌های خوب آن دوست هم‌نشین بر من تأثیر نیک کرد و از او

چیزهای خوبی آموختم. در نتیجه، من نیز مثل او دارای دانش و اخلاق مناسب گشتم.

یعنی انسان باید همیشه از رفیقان بد پرهیز نماید و با انسان‌های خوب دوست و هم‌نشین گردد.

متن

زبان در دهان ای خردمند، چیست؟

کلید در گنج صاحب‌هنر

چو در بسته باشد چه داند کسی

که جوهر فروش است یا پيله‌ور؟

اگرچه پیش خردمند خامشی ادب است،

به وقتِ مصلحت آن به که در سخن کوشی.

دو چیز طیرهٔ عقل است: دم فرو بستن

به وقت گفتن و گفتن به وقت خاموشی.

نعت:

پيله‌ور - میده‌فروش، دست‌فروش، فروشندهٔ مواد عطاری

و گوناگون. مصلحت - ضرورت، وقتی لازم باشد. طیرهٔ -

سبکی، تاریکی. ۴. خاموش بودن، سخن نگفتن.

مضمون متن:

زبان در دهان ...: ای انسانِ خردمند، می‌دانی که وظیفهٔ زبان در دهان انسان از چه عبارت است؟ زبان کلیدی است که به واسطهٔ آن در گنجِ شخصِ صاحب‌هنر گشاده می‌شود، یعنی محض، به واسطهٔ زبان و گفتار سطح دانش و معرفت انسان معلوم می‌گردد. اگر زبان انسان خاموش باشد و در گنجِ معرفت او بسته باشد، کسی فهمیده نمی‌تواند که این شخص «جوهر فروش است یا پيله‌ور»، یعنی آشکار نمی‌شود که انسانی خردمند و با معرفت است یا شخصی بی‌سواد و بی‌تمیز.

اگرچه ...: اگرچه از نظر اهلِ خردِ خاموش بودن و زیاد سخن نگفتن از جملهٔ آداب مهمّ انسانی به حساب می‌رود، اما وقتی سخن گفتن لازم باشد بهتر است که خاموش نباشی و حتماً سخن بگویی. دو چیز نشان‌دهندهٔ سبک فکری و بی‌خردی انسان است: یکی خاموش نشستن در وقتی که سخن گفتن لازم باشد و دوّم، سخن گفتن در وقتی که خاموش نشستن ضرور و بهتر باشد.

متن

بنی آدم اعضای یک پیکرند

که در آفرینش ز یک گوهرند

چو عضوی به درد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنتِ دیگران بی غمی
نشاید که نامت نهند آدمی

شرح لغت

بنی - فرزندان آدم^(ع)، نسلِ انسانیّت. آفرینش - اصل، ذات، نژاد. محنت - عذاب، درد، غم. نشاید - شایسته و سزاوار نیست. آدمی - انسان، آدمیزاد، از جنس آدم.

مضمون متن:

همه فرزندان حضرت آدم^(ع)، یعنی تمام بشریّت، همچون عضوهای یک بدن با همدیگر پیوند می‌باشند، زیرا همه انسان‌ها، ناوابسته به جنس، ملت، نژاد، دین و رنگ پوستشان، از یک گوهر و از یک اصل آفریده شده‌اند.

اگر یک عضو آن دردمند باشد تمام عضوهای دیگر، بی‌قرار می‌شوند و آرامش نمی‌یابند. مثلاً، اگر دندان کسی درد کند، تمام شب بیدار می‌ماند و در نتیجه نه تنها همان عضو دردمند، بلکه تمام بدن عذاب می‌کشد. پس، از سببی که انسان‌ها نیز چون عضوهای

یک بدن با همدیگر پیوست هستند، اگر یک نفر از آنها به دردی و مشکلی گرفتار شود، کسانِ دیگر نیز آرامش ندارند و در تشویش می‌شوند.

اگر تو از غم و عذابِ دیگران غم نداشته باشی و نسبت به مشکلاتِ دیگران بی‌پروا باشی، شایسته نام بلندِ آدمی نیستی. پس انسانِ حقیقی کسی است که نسبت به مشکلاتِ دیگران بی‌پروا نباشد، بلکه با انسان‌های دیگر همدلی و یارمندی می‌کند.

این بیت‌ها یکی از مهم‌ترین و معروف‌ترین سخنانِ سعدی شیرازی و یکی از بلندترین آفریده‌های تمام ادبیاتِ جهانی است و درجهٔ بلند انسان‌دوستیِ سعدی و سطحِ عالی جهان‌بینیِ نیاگان ما را نشان می‌دهد. این سخنان از طرفِ تمام بشر اعتراف گشته و به یکی از شعارهای بلندِ انسانیت تبدیل یافته است. جای افتخار است که این بیت‌ها با زبان‌های گوناگون ترجمه شده است. معروف است که این ابیات بر پیش‌طاقِ بنای سازمانِ مللِ متحد با حرف‌های زرین نوشته شده است.

حکایت

دو برادر یکی خدمتِ سلطان کردی و دیگری به زورِ بازو نان خوردی. باری^۱ توانگر گفت درویش^۲ را: چرا خدمت نکنی^۳ تا از مشقت^۴ کار کردن برهی؟ گفت: تو چرا کار نکنی تا از مدلت^۵ خدمت رهایی یابی که خردمندان گفته‌اند: «نانِ خود خوردن و نشستن به که کمرِ شمشیرِ زرین^۶ به خدمت بستن». به دست آهکِ تفته^۷ کردن خمیر به از دست بر سینه پیش امیر

لغت:

۱. خلاصه، زمانی، وقتی، القصه. ۲. تنگدست، نادار، کم‌بغل.
۳. خدمتگاری سلطان نمی‌کنی. ۴. رنج و دشواری و سختی.
۵. خواری. ۶. شمشیرِ طلایی که غلامان هنگام خدمتِ سرای پادشاه با کمر بندِ زرینِ حمایل می‌کردند و پاسبانی می‌کردند.
۷. آهکِ داغ: چون بر آهک آب بریزند همچون آتش گرم و تفته می‌شود.

مضمون متن:

نانِ خود خوردن... نان از دسترنجِ خود خوردن و
آسوده‌دل نشستن بهتر از کمرِ شمشیرِ زرین بستن و به چاکری
ایستادن است.

به دست آهکِ تفته... آهکِ داغ را با دست سرشتن و در
هم آمیختن بسی نیکوتر است از دست در بغل کردن و خدمتِ
دیگری را کردن.

در این حکایت زندگی از نظر دو کس ارزیابی گردیده
است: یکی در خدمتِ کسی بودن و بی تشویش روزگار گذراندن
را اولی تر می‌داند، دیگری با دست و بازوی خود، عرق جبین
ریختن و نان یافتن را بهتر می‌شمارد. سعدی طرف‌دار برادر دوّم
است. زیرا کسی که در خدمتِ دیگران است آزاد و سربلند و
صاحب‌اختیار نیست. اما آدمی که کار می‌کند، آزاد و سربلند
زندگی خویش را پیش می‌برد. از نگاه سعدی، اگر خواهید که
آزاد و سرفراز و صاحب‌اختیار باشید، با دست و بازوی خود کار
کنید، زحمت کشید و راحت بینید.

حکایت

یاد دارم^۱ که در ایام طفولیت^۲ متعبّد^۳ بودمی و شب خیز^۴ و مولع زهد و پرهیز^۵ شبی در خدمت پدر^۶، نشسته بودم و همه شب^۷ دیده بر هم نبسته و مُصْحَفِ^۸ عزیز بر کنار گرفته و طایفه‌ای^۹ گردِ ما خفته. پدر را گفتم:

از اینان^{۱۰} یکی سر بر نمی‌دارد که دو گانی‌ای^{۱۱} بگذارد.^{۱۲} چنان خواب غفلت برده‌اند^{۱۳} که گویی نخفته‌اند، که^{۱۴} مُرده‌اند. گفت:

- جانِ پدر، تو نیز اگر بخفتی^{۱۵} به از آنکه در پوستینِ خلق

افتی.^{۱۶}

نبیند مدعی^{۱۷} جز خویشان را

که دارد پردهٔ پندار^{۱۸} در پیش

گرت چشم خدایینی ببخشند

نیینی هیچ کس عاجزتر از خویش

لغت:

۱. در خاطر دارم. ۲. روزگار کودکی. ۳. عبادت کننده. ۴. کسی

که برای عبادت شبانگاه برخیزد. ۵. جذبمند پارسایی و تقوا. ۶. به

کنایه به معنی در نزد پدر. ^۷ از آغاز تا پایان شب. ^۸ قرآن. ^۹ گروهی. ^{۱۰} اینها. ^{۱۱} کنایه از دو رکعت نماز. ^{۱۲} به جا آورد، ادا کند. ^{۱۳} ربهوده خواب غفلت، خواب بی خبری. ^{۱۴} اینجا به معنی بلکه آمده است. ^{۱۵} خواب می رفتی. ^{۱۶} به کنایه مراد عیب جویی و غیبت. ^{۱۷} دعوایگر، اینجا به معنی بیهوده گوی و لاف زن است. ^{۱۸} حجابِ گمانِ باطل، گمانِ ناحق.

مضمون متن:

یاد دارم ...: در خاطر دارم که ایام کودکی به عبادت بسیار میل داشتم و شبها از خواب می خیزتم و نماز می گزاریدم. یکی از شبها در نزد پدر نشسته بودم و تمام شب قرآن مجید می خواندم و گروهی در گردِ من و پدرم خفته بودند. به پدر گفتم که از اینها یکی هم از خواب نمی خیزد تا دو رکعت نماز بامدادی گذارد، چنان خواب غفلتشان برده که گویا خواب نرفته اند، بلکه مُرده اند. پدرم گفت: جان من، تو نیز اگر خواب می رفتی بهتر بود از آنکه عیب مردمان جویی و غیبت کنی.

نیند مدعی ...: انسانِ بیهوده گوی و لاف زن غیر از خود کس دیگر را نمی بیند، زیرا پردهٔ تیرهٔ گمانِ باطلِ پیشِ چشمش را بسته است. اگر به تو چشمِ نهان بین و حقیقت شناس بدهند هیچ کس را از خود پست تر نمی بینی. یعنی خود را از همه کس عاجز تر و ناتوان تر می شماری.

خلاصه، سعدی در این حکایت آنهایی را تنقید کرده است که عیب دیگران را می بینند و عیب خودشان را نمی بینند، یا خود تنها از پی عیب دیگران هستند. شب تا روز نخفتن و عبادت کردن و قرآن در کف داشتن سودی ندارد، اگر در جستجوی عیب دیگران باشی!

حکایت

لقمان را گفتند:

- ادب از که آموختی؟

گفت:

- از بی ادبان؛ هرچه از ایشان در نظرم ناپسند آمد از فعلِ آن پرهیز کردم.

نگویند از سرِ بازیچه^۱ حرفی

کز آن پندی نگیرد صاحبِ هوش^۲

وگر صد باب حکمت^۳ پیش نادان
بخوانند آیدش بازیچه در گوش

لغت:

۱. آنچه به آن بازی کنند، اینجا به معنی مسخره، مزاح. ۲.
- هوشمند، دانا. ۳. فلسفه، دانش و معرفت.

مضمون متن:

لقمان را...: از لقمان حکیم و دانشمند پرسیدند: ادب از که
آموختی؟ جواب داد که از بی ادبان آموختم، زیرا هرچه از فعل و
رفتار آنها در نظرم پسند نیامد، از آن دوری جُستم.
نگویند از...: از سخنی که به مسخره گفته شده است، هر آدم
هوشمند و دانا پندی می گیرد، ولی اگر صد فصل از کتاب فلسفه و
حکمت برای نادان بخوانی، همه را هزل می پندارد.

حکایت

حاتم طایی را گفتند:

- از تو بزرگ همّت تر^۱ در جهان دیده ای یا شنیده ای؟
گفت:

- بلی، روزی چهل شتر قربان کرده بودم امرای^۲ عرب را. پس
به گوشهٔ صحرائی به حاجتی برون رفته بودم.^۳ خارکنی را دیدم
پشته فراهم آورده.^۴ گفتمش:

- به مهمانی حاتم چرا نروی که خلقی بر سماط^۵ او گردد
آمده‌اند؟

گفت:

هر که نان از عملِ خویش خورد
مَنْتِ حاتمِ طایی نبرد
من او را به همت و جوانمردی از خود برتر دیدم.

لغت:

۱. جوانمردی، فتوت، یعنی در جوانمردی و سخاوت همت
بلندتر دارد. ۲. امیران. ۳. یعنی به کرانهٔ صحرا برای کاری رفته بودم.
۴. یعنی خارکشی را دیدم که در پشتش هیزم داشت. ۵. دسترخوان،
سفره.

مضمون متن:

حاتم طایی را... از حاتم طایی پرسیدند که در جوانمردی و
سخاوت از خود بزرگ‌همت‌تر را دیده‌ای یا شنیده‌ای؟ گفت: بلی،

روزی چهل شتر قربانی کرده بودم و امیران عرب با قبیله‌های خود در آن ضیافت حضور داشتند. کاری پیش آمد که به گوشه صحرا رفتیم و آنجا خارکشی دیدم که در پشتش درزه هیزم می‌آمد. از او پرسیدم که چرا به مهمانی حاتم نمی‌روی که همه خلق سر دسترخوان او گردد آمده‌اند؟ خارکش جواب داد: هر که با کوشش زحمت خود نان خورد بارِ مَنّتِ حاتمِ طایی را به دوش نمی‌کشد. من او را در سخاوت و جوانمردی از خود بالاتر دیدم.

خلاصه، سعدی در این حکایت از عمل خویش رزق و روزی یافتن را بلندترین قلّه همّت و جوانمردی می‌شمارد. حاتم طایی که از سخاوتمندترین شخصان دنیا است، پیش یک نفر خارکش سر تعظیم فرومی‌آرد، زیرا او از عمل خویش نان خوردن را از سخاوتِ بی‌مَنّتِ حاتمِ اولی‌تر می‌داند.

حکایت

بازرگانی را شنیدم^۱ که صد و پنجاه شتر بار داشت و چهل بنده^۲ خدمتگار. شبی در جزیره کیش^۳ مرا به حجره^۴ خویش درآورد. همه شب نیارمید از سخن‌های پریشان گفتن که فلان انبازم^۵ به ترکستان و فلان بضاعت^۶ به هندوستان است و این قبالة^۷ فلان زمین است و فلان چیز را فلان ضمین^۸. گاه گفتم خاطر اسکندریه^۹ دارم

که هوایی خوش است. باز گفתי نه! که دریای مغرب مشوش^{۱۰} است. سعدیا، سفری دیگرم در پیش است. اگر آن کرده شود بقیتِ عمرِ خویش به گوشه‌ای بنشینم. گفتم:

- آن کدام سفر است؟

گفت:

- گوگردِ پارسی خواهم بردن به چین که شنیده‌ام قیمتی عظیم دارد و از آنجا کاسهٔ چینی به روم^{۱۱} آرم و دیبای رومی به هند و فولادِ هندی به حَلَب و^{۱۲} آبگینهٔ^{۱۳} حلبی به یمن و بُردِ^{۱۴} یمانی به پارس و زآن پس ترکِ تجارتِ کنم و به دگانی بنشینم.

انصاف از این ماخلویا^{۱۵} چندان فروگفت که بیش طاقت گفتنش نماند. گفت:

- ای سعدی، تو هم سخنی بگوی از آنها که دیده‌ای و شنیده.

گفتم:

آن شنیدستی که در اقصای غور^{۱۶}
بارسالاری^{۱۷} بیفتاد از ستور^{۱۸}

گفت: «چشمِ تنگِ دنیا دوست را
یا قناعت پُر کند، یا خاکِ گور»

لغت:

۱. شنیدم که بازرگانی. ۲. غلام. ۳. جزیره‌ای است در خلیج فارس. ۴. خانه خُرد. ۵. شریک. ۶. سرمایه، مال. ۷. سند. ۸. کفیل، ضمانت‌دهنده. ۹. منطقه‌ای در اروپا. ۱۰. طوفانی، ناآرام. ۱۱. مراد آسیای صغیر است که بخش مهمّ امپراتوری روم شرق بوده است و در زمان سعدی سلجوقیان روم در آن حکومت داشتند. ۱۲. شهری در سوریه امروزه. ۱۳. آئینه، شیشه. ۱۴. جامه پُر نقش. ۱۵. خیال خام، خلل دماغی. ۱۶. دوردست‌ترین جای سرزمین غور، غور: سرزمین کوهستانی تاریخی در افغانستان امروزه. ۱۷. بازرگان قافله‌سالار، ساربان. ۱۸. مرکب سواری، مانند شتر یا اسب یا خر.

مضمون متن:

بازرگانی را... شنیدم که سوداگری صد و پنجاه شتر مال داشت و چهل غلام خدمتگار. شبی مرا به کلبه خویش دعوت کرد و همه شب سخن‌های پریشان گفت که فلان انبازم در ترکستان است و فلان مال و سرمایه‌ام در هندوستان و این سَنَد فلان زمین است و فلان چیزم را فلانی ضمانت‌دهنده. گاهی می‌گفت که اندیشه رفتن به اسکندریه دارم که هوای خوشی دارد و آرزوی

دلپذیر من است. باز می‌گفت که نه، اسکندریه رفتن صلاح نیست، زیرا دریای مغرب طوفانی و ناآرام است. ای سعدی، سفر دیگری در پیش دارم، اگر آن سفر انجام یابد باقیه عمر به گوشه‌ای بنشینم. پرسیدم که آن کدام سفر است؟ جواب داد که می‌خواهم گوگرد فارسی را به چین بَرَم که نرخ بلند دارد و از آنجا کاسه چینی را به روم بَرَم و حریر رومی را به هندوستان و پولاد هندی را به حلب و شیشه حلبی را به یمن و جامه رنگین یمنی را به فارس و از آن پس سفر را ترک کنم و به دگانی می‌نشینم و سوداگری کنم.

به‌راستی از این سخنان بیهوده و خیال‌های خام چندان گفت که از وی بیشتر توان گفتن نیست. باز گفت: ای سعدی، تو هم از دیده و شنیده‌ات سخنی گوی. گفتم:

آن شنیدستی ...: آیا این واقعه را شنیده‌ای که در دورترین محلّ سرزمین غور بازرگان ساربان از مَرکَبِ سواری‌اش غلتید. یکی گفت: - چشم ناسیر دنیاپرست را دو چیز پُر می‌کند: یا قناعت که چشمش سیر شود، یا بعد از مُردنش خاک گور کاسه‌خانه چشمش را پُر می‌کند.

خلاصه، سعدی در این حکایت حریصی و چیزپرستی و دنیاطلبی را مذمت می‌نماید.

حکایت

مهمانِ پیری شدم در دیارِ بَکَر^۱ که مالِ فراوان داشت و فرزندِ خوب‌روی. شبی حکایت کرد: «مرا به عمرِ خویش به جز این فرزند نبوده است. درختی در این وادی زیارتگاه است که مردمان به حاجت خواستن آنجا روند. شب‌های دراز در آن پایِ درخت بر حق بنالیده‌ام تا مرا این فرزند بخشیده است». شنیدم که پسر باریفان آهسته^۲ همی گفت:

- چه بودی گر من آن درخت بدانستمی کجاست، تا دعا کردمی و پدر بمردی. خواجه شادی کنان که پسر عاقل است و پسر طعنه‌زنان که پدرم فرتوت.

سال‌ها بر تو بگذرد که گذار

نکنی سوی تربتِ پدرت

تو به جای^۳ پدر چه کردی خیر

تا همان چشم داری از پسرت؟

لغت:

^۱. ناحیه‌ای در قسمتِ شمالِ الجزیره، نامش به مناسبتِ قبیله

بَکَرابن وائل است که در این سرزمین سکونت دارند. ^۲. پنهانی. ^۳.

در حق.

مضمون متن:

مهمانِ پیری ...: در دیارِ بکرِ مهمانِ پیرمردی شدم که ثروتِ زیادی داشت و فرزندی زیبا. شبی آن پیرمرد حکایت کرد که من در عمرِ دراز خود تنها یک فرزند دارم. در این سرزمین درختی هست که مردم آن را زیارت می‌کنند و حاجت می‌خواهند. شب‌های زیادی زیر آن درخت به خدا ناله کردم تا به من این فرزند را داد.

شنیدم که پسر پیرمرد به رفیقانش پنهانی می‌گفت:

- چه خوب می‌بود اگر می‌دانستم آن درخت در کجاست تا از خدا می‌خواستم که پدرم هرچه زودتر بمیرد. پدر شادی‌کنان می‌گفت که پسر خردمند است و پسر طعنه می‌کرد که پدرم سالخورده کم‌عقل است.

سال‌ها بر تو ...: سال‌های زیاد گذشته که تو سرِ گورِ پدرت نرفته‌ای. تو در حقِ پدرت چه نیکی کرده‌ای که آن نیکی را از پسرت انتظار باشی!

حکایت

وقتی به جهلِ جوانی بانگ بر مادر زدم. دل آزرده به کنجی نشست و گریانِ همی گفت: «مگر خردی فراموش کردی که درشتی^۱ می کنی؟»

چه خوش گفت زالی^۲ به فرزندِ خویش
چو دیدش پلنگ افکن و پیل تن^۳
گر از عهد خردیت یاد آمدی
که بیچاره بودی در آغوشِ من
نکردی در این روز بر من جفا
که تو شیرمردی و من پیرزن

لغت:

۱. دغلی، بد رفتاری. ۲. پیر، سالخورده. ۳. تنش مانند فیل، پُر زور.

مضمون متن:

وقتی به جهل ... روزی با غرور و جهالتِ جوانی به سرِ مادر صدا بلند کردم. دلش رنجید و به کنجی نشست و گریان گفت:
- مگر زمانِ کودکی ات را فراموش کرده ای که به من
دغلی می کنی؟

چه خوش گفت ...: پیرزنی پسر خود را که دلیر و زورمند شده بود، گفت: اگر ایام کودکی خود را که در آغوش من ناتوان بودی فراموش نمی کردی، امروز که تنومند و پُرقوت گشته‌ای و من سالخورده، ستم بر من روا نمی داشتی.

حکایت

یکی را از وزرا^۱ پسری کودن^۲ بود. پیش یکی از دانشمندان فرستاد که مَر این را تربیتی می کن، مگر که عاقل شود. روزگاری تعلیم کردش و مؤثر^۳ نبود. پیش پدرش کس فرستاد که این عاقل نمی باشد و مرادیوانه کرد.

چون بُود اصل گوهری قابل

تربیت را در او اثر باشد

هیچ صیقل^۴ نکو نداند کرد

آهنی را که بد گهر باشد

سگ به دریای هفت گانه^۵ بشوی

که چو تر شد، پلیدتر باشد

خر عیسی^۶ گرش به مگه^۷ برند

چون بیاید هنوز خر باشد

لغت:

۱. وزیرها. ۲. گول، کم عقل. ۳. تأثیر گذار، فایده بخش. ۴. زود آینده، سفت کننده. ۵. هفت محیط هم می گویند، هفت دریا: دریا های چین، مغرب، روم، نبتس، تبریه، جرجان و دریای خوارزم.
۶. خری که پیغامبر، عیسیای مسیح، بر آن سوار می شد و به سفر می رفت. ۷. پایتخت عربستان که خانه خدا آنجاست و مسلمانان برای زیارت آن می روند و حاجی می شوند.

مضمون متن:

یکی را از... یکی از وزیران پسر کم عقلی داشت. نزد دانشمندی فرستاد که تربیت کن، شاید عاقل شود. دانشمند چند مدّت تعلیم داد، اما فایده نکرد. نزد وزیر کس فرستاد که این پسر عاقل نمی باشد و مرا دیوانه می کند.

چون بُود... آن کس که اصل و سرشتش خوب باشد و تعلیم را قبول کند، تربیت در وی اثر می کند. آهنی که بی گوهر است، هزار صیقل و سفته کردن نتیجه نمی دهد. سگ را اگر در هفت دریا بشویی، چون تر می شود، پلید تر می گردد. خر عیسی را

اگر به زیارت خانه خدا هم ببرند، دیدارِ کعبه بر وی تأثیر نمی‌کند
و همان خر می‌ماند.

مقصدِ شاعر آن است که تعلیم و تربیت در بی‌خردان تأثیر
نمی‌کند و طبیعتِ خراشه آنها را دیگر نمی‌سازد.

حکایت

حکیمی^۱ پسران را پند می‌داد که جانانِ پدر، هنر آموزید که
مُلک و دولت دنیا را اعتماد نشاید و سیم و زر در سفر بر محلّ خطر
است: یا دزد به یک بار ببرد، یا خواجه به تفاریق^۲ بخورد. اما هنر
چشمه زاینده است و دولت پاینده. و گر هنرمند از دولت بیفتد غم
نباشد که هنر در نفس^۳ خود دولت است، هر جا که رود قدر بیند و
در صدر^۴ نشیند و بی‌هنر لقمه چیند و سختی بیند!

وقتی افتاد فتنه‌ای در شام^۵

هر کس از گوشه‌ای فرارفتند

روستازادگان^۶ دانشمند

به وزیرِ پادشا رفتند

پسران وزیرِ ناقصِ عقل^۷

به گدایی به روستا^۸ رفتند

لغت:

۱. دانشمند، داندۀ علم‌های حکمت. ۲. جداجدا، مراد کم کم خوردن. ۳. ذاتِ خود. ۴. پیشگاه، بالای مجلس، مَسْنَدِ بلند. ۵. سوریۀ کنونی. ۶. زادگان دیه، اهل دیه. ۷. کم خرد، کم عقل. ۷. دیه.

مضمون متن:

حکیمی...: دانشمندی پسرانِ خود را پند می‌داد که ای عزیزانِ پدر، هنر آموزید که به مال و مُلک و دولتِ دنیا اعتماد نیست. پول و مال هنگام سفر در معرضِ نابودی است: یا دزد یک‌باره همه‌اش را می‌برد یا صاحبش کم کم خرج می‌کند که تمام می‌شود. اما کسب و هنر مانند چشمه همیشه در افزایش است و فایده می‌آورد و ثروتی است که همیشه با صاحبش است. اگر صاحب‌هنر بی‌پول ماند، گپی نیست، زیرا هنر در ذات خود ثروت است. هنرمند هر جا رَوَد او را حرمت می‌کنند و بالا می‌نشانند، ولی بی‌هنر گدایی می‌کند و به‌سختی روزگار می‌گذراند.

وقتی افتاد...: وقتی در کشور شام آشوب و غوغا به عمل آمد، هرکس خود را به گوشه‌ای گرفت و پی کسب و کاری شد.

زادگان دیه که دانشمند بودند، به مقامِ وزیرِ پادشاه رسیدند، اما فرزندانِ کم‌عقلِ وزیر به قشلاق‌ها برای گدایی رفتند.

حکمت

مال از بهرِ آسایشِ عمر است نه عمر از بهرِ گِرد کردنِ مال. عاقلی^۱ را پرسیدند:

- نیکبخت کیست و بدبختی چیست؟

گفت:

- نیکبخت آن که خورد و کِشت^۲ و بدبخت آن که مُرد و

هِشت^۳.

لغت:

۱. شخصِ دانشمند. ۲. تخمِ نیکی کِشتن، مراد نیک بودن و نیکی

کردن. ۳. هیشتن، از دست دادن.

شرحِ حکمت:

پول و مال برای آن لازم است که زندگی خوش و آسوده گذرد، نه اینکه عمر برای جمع کردنِ پول و مال صرف شود. شخصِ دانشمندی را پرسیدند که نیکبخت کیست و بدبختی چیست؟ جواب داد: سعادت‌مند کسی است که از ناز و نعمت‌های

جهان بهره‌ور است و همه عمر به دیگران نیکی کرده است و بدبخت آن کس است که همه عمر پول و مال جمع کرد و نه خود خورد و نه به کسی انعام کرد. یعنی مُرد و پول و مال جمع کرده‌اش از آن دیگر کس شد.

حکمت

دو کس رنج بیهوده بردند و سعی^۱ بی‌فایده کردند: یکی آن که اندوخت و^۲ نخورد و دیگر آن که آموخت و نکرد.

علم چندان که بیشتر خوانی
چون عمل در تو نیست، نادانی
نه محقق بُود، نه دانشمند
چارپایی^۳ بر او کتابی چند
آن تهی مغز^۴ را چه علم و خبر
که بر او هیزم است، یا دفتر

لغت:

۱. کوشش. ۲. جمع کردن، ذخیره کردن. ۳. حیوانی (حیوان بارکش). ۴. بی‌مغز، بی‌سواد.

شرح حکمت:

دو کس رنج بیهوده بردند و کوشش بی‌فایده کردند: یکی آن‌که پول و مال جمع کرد و صرف نکرد و دیگر آن‌که علم آموخت و به آن عمل نکرد.

علم چندان ...: هر قدر زیاده‌تر علم آموزی و دانشمند گردی، اگر علم آموخته‌ات را در عمل جاری نکنی، جاهلی گذرا هستی. حیوانی که به او چند کتاب بار کرده باشند به هیچ وجه محقق و دانشمند نیست. آن بی‌سواد دانش و آگاهی ندارد که بر پشت وی کتاب است یا هیزم.

حکمت

عالم ناپرهیزگار^۱ کور مشعله‌دار^۲ است.

لغت:

^۱. ناپارسا، آنی که مراقب رفتارش نیست. ^۲. قندیل، چراغ.

شرح حکمت:

عالمی که خود آگاه و خویش‌دار نیست و از کارهای بد و ناشایسته و خصلت‌های زشت و ناپسندیده پرهیز نمی‌کند، به‌مثل ناینایی است که در دست چراغ دارد، اما راه را نمی‌بیند و عاقبت به چاه می‌افتد.

حکمت

سه چیز پایدار نمآند: مالِ بی تجارت^۱ و علمِ بی بحث^۲ و مُلکِ بی سیاست^۳.

لغت:

۱. بازرگانی، خرید و فروش. ۲. جستجو، پژوهش، تحقیق، گفتگو در مورد مسئله علم. ۳. قانونِ مملکت‌داری، نظارت رعایهٔ قانون.

شرح حکمت:

سه چیز را خطر زوال است و زود از بین می‌رود: ثروت و دارایی بی تجارت. پول و مال به‌واسطهٔ تجارت زیاد می‌شود، یعنی خرید و فروش می‌شود و فایده می‌آورد. اگر تجارت نشود در اندک مدتی از بین می‌رود. دانشی که مورد بحث و پژوهش و جستجو قرار نمی‌گیرد زود فراموش می‌شود و یا از روند ترقیاتِ علم قفا می‌ماند، یعنی علم به‌واسطهٔ بحث و مناظره و جستجویِ بردوام رشد می‌یابد. در کشوری که قانون و قواعد دولت‌داری عمل نمی‌کند، آن کشور در حال نابودی است و زود از بین می‌رود. یعنی دولت با قانون، با سیاست و با نظارت و تدبیر و اندیشه پیش می‌رود و آباد می‌گردد.

حکمت

سخن میانِ دو دشمن چنان گوی که اگر دوست گردند شرمزده نشوی.

میان دو کس جنگ چون آتش است
سخن چینِ بدبخت هیزم کش است
کنند این و آن خوش دگر باره دل
وی اندر میان کوربخت و خجل
میان دو تن آتش افروختن
نه عقل است و خود در میان سوختن

شرح حکمت:

در بین دو شخص به هم دشمن چنان سخن گوی که اگر آنها با همدیگر آشتی کنند و دوست شوند تو از سخنانِ به آنها گفته‌ات خجل و شرمنده نباشی!

میان دو کس ... جنگ در بین دو کس آتشِ افروخته را می‌ماند و خبر کشِ بدبخت هیزم کشِ این آتش است. آن دو جنگره با همدیگر آشتی می‌کنند، ولی سخن چینِ خبر کش شرمنده و رسوا می‌شود. آری، دو کس را جنگ انداختن از روی عقل و فراست نیست، زیرا در آتشِ این جنگ خودِ جنگ‌اندازنده می‌سوزد.

Вожанома

آ، ا

ابتدا	ибтидо	оғоз, аввал
احساس	эхсос	хис, дарк
احسان	эхсон	хубӣ, зебой
اخبار	ахбор	чамъи хабар, хабархо
أدبا	удабо	чамъи адиб, адибон, нависандагон
إدعا	иддао	даъво, талаб, даъвогарӣ
آذر	озар	оташ, номи моҳ, номи шахс
ارجمند	арчманд	иззатманд, муҳтарам
أردو	урду	лашкар, сипоҳ; номи забони асосии аҳолии Покистон ва як қисми Ҳиндустон
ارز	арз	арзиш, пул
ارض	арз	арз, замин
آژدر	аждар	мори калони афсонавӣ, аждаҳо
استحصال	истехсол	хосил кардан
استحکام	истехком	мавқеи мустаҳкам
استعمال	истеъмол	истиғода
اسرار	асрор	чамъи сир(р), сирҳо, розҳо

اشعار	ашъор	чамъи шеър, шеърҳо
اضطراب	изтироб	нигаронӣ, хавотирӣ
اطراف	атроф	чамъи тараф, тарафҳо
اعتبار	эътибор	обрӯ
اعتقاد	эътиқод	боварӣ
اعتماد	эътимод	боварӣ
آغاز	оғоз	аввал, саршавӣ
افتخار	ифтихор	фахр
آفرینش	офариниш	офарида шудан
القصه	алқисса	хулоса
الهام	илҳом	неруи маънавӣ, рӯҳбаландӣ
الوداع	алвидоъ	хайрбод, падруд
امر	амр	кор; фармон
آمر	омир	амркунанда
امكان	имкон	имкониёт, тавонистан
أمور	умур	чамъи амр, амрҳо, корҳо
انگبین	ангубин	асал
اولاً	аввалан	якум
ایام	айём	чамъи явм, рӯзҳо
ایجاد	эҷод	офаридан, навиштан

ایراد	эрод	сарзаниш, танқид
ایشان	эшон	онҳо
این سان	ин сон	ин тавр, ҳамин хел

ب

ببر	бабр	хайвони даранда, ки ба паланг монанд аст
برنا	барно	чавон
برون	бурун	берун
بقا	бақо	мавҷудият, ҳастӣ
بوم	бум	замин, хок, ватан; зодубум - зодгоҳ
بی گزند	бегазанд	бенуқс, безарар
بین	байналхалқӣ	байналмилалӣ, умумичаҳонӣ
الخلقى		
بینا	бино	бинанда

پ

پرچم	парчам	ливо, байрак
پل	пул	кӯпрук
پور	пур	писар

ت

تأخیر	таъхир	дер кардан
-------	--------	------------

تأمين	таъмин	қонё кардан
تحديد	тахдид	махдуд кардан
تحسين	тахсин	таъриф, дастгирӣ
تحصيلات	тахсилот	донишомӯзӣ
تحكيم	тахким	мустаҳкам кардан
تحليل	тахлил	омӯзиш, санчиш, ҳал кардан
تدبير	тадбир	чораҷӯӣ
تدریس	тадрис	дарс додан
تسكين	таскин	ором кардан, оромӣ
تشکيلات	ташкилот	созмон, идора
تعليمات	таълимот	таълимдихӣ, идеология
تقدير	тақдир	сарнавишт; кадршиносӣ
تقطيع	тактеъ	ҷудо кардан
تمكين	тамкин	оромӣ
تهديد	тахдид	тарсондан
توانايی	тавноӣ	қудрат, қувват
توحيد	тавҳид	ягонагӣ
توصيف	тавсиф	васф (таъриф) кардан
تیرگی	тирагӣ	торикӣ

		ث	
ثانى	сонӣ	баъд, дувум	
ثانياً	сониян	дувум	
ثبت	сабт	навиштан, қайд кардан	
ثمر	самар	мева, ҳосил	
		ج	
جحد	чаҳд	рад кардан	
جرات	чуръат	далерӣ	
جزء	чузь	қисм	
جهد	чаҳд	саъю кӯшиш	
جوشن	чавшан	либоси зирехии ҳарбӣ	
		چ	
چون	чун	мисли, монанди	
		ح	
حادثات	ходисот	чамъи ходиса, ходисаҳо	
حادثة	ходиса	воқеа	
حاطه	ҳота	пал, майдони кишт	
حاكم	хоким	сардор, роҳбар, хукмқунанда	
حامد	ҳомид	хамдқунанда, васфқунанда, номи шаҳс	

حبيب	ҳабиб	дӯст, азиз
حسابات	ҳисобот	натича
حضار	ҳуззор	чамъи ҳозир, ҳозирон
حكام	ҳукком	чамъи ҳоким, ҳокимон
حكم	ҳукм	амр, фармон
حكما	ҳукамо	чамъи ҳаким, ҳакимон, донишмандон
حكمت	ҳикмат	панд, андарз
حکومت	ҳукумат	роҳбарият
حكيم	ҳаким	донишманд, номи шахс
حليم	ҳалим	хоксор, меҳрубон, номи шахс
حور	хур	парӣ
حوزه	ҳавза	минтақа, соҳа
حوضه	ҳавза	ҳавзаи дарё
حيات	ҳаёт	зиндагӣ
حياط	ҳаёт	ҳавлӣ

خ

خسروی	хусравӣ	подшоҳӣ
خورشيد	хуршед	офтоб
خوش-	хушилхон	хушовоз
الحنان		

خویش	хеш	худ
خویشتن	хештан	худ

د

دارا	доро	доранда, бой, тавонгар
در	дур(р)	гавхар
درود	дуруд	пайғом, салом
دعوى	даъво	чанг, талаб
دلانىگيز	дилангез	форам
ديار	диёр	сарзамин, кишвар
ديرين	дерин	кадим
ديوان	девон	мачмӯаи ашъори як шоир, ки ба шакли китоб дароварда шудааст; идораи давлатӣ дар замони Сомониён

ذ

ذاكر	зокир	гӯянда, номи шахс
ذکر	зикр	гуфтан, қайд кардан
ذکى	закӣ	доно, боақл
ذوق	завқ	шавқ, ҳавас
ذيل	зайл	зерин

ر

رابطه	робита	алоқа
راز	роз	сирри дил
رجوع	ручӯъ	бозгашт, ишора ба гузашта
رحمن	рахмон	рахмкунанда, номи шахс
رحيم	рахим	меҳрубон, номи шахс
رزق فراز	ризки фароз	ризки фвровон
رُسوم	русум	чамъи расм, расму одатҳо
رضا	ризо	розӣ
رواج	ривоч	равнак, пешрафт, тараққӣ
روح	рӯҳ	равон, ҷон; ҳолати ботинии инсон

ز

زفر	зафар	чоғ, даҳон
زمان	замон	вақт

ژ

ژاڅ	жож	гапи беҳуда
-----	-----	-------------

س

ساربان	сорбон	роҳбалади корвон
--------	--------	------------------

سپاس	сипос	шукргузорӣ, ташаккур
سدّ	сад(д)	монеа
سرور	сурур	шодӣ, хурсандӣ
سعادت	саодат	хушбахтӣ
سَوَسَن	савсан	гули пиёзбеҳи рангоранг; <i>савсани обӣ</i> : нилуфар.

ش

شاكر	шокир	шукргузор, номи шахс
شان	шаън	шараф, обрӯ
شَرَف	шараф	обрӯ, номус, шаън, ифтихор
شست	шаст	суръат; асбоби моҳигирӣ
شُعْرَا	шуаро	чамъи шоир, шоирон
شمس	шамс	офтоб, номи шахс
شهرت	шухрат	обрӯ, шараф

ص

صابر	собир	пуртоқат, номи шахс
صادق	содик	вафодор
صبر	сабр	тоқат
صحيح	сахех	дуруст
صفر	сафар	номи моҳ, шахс

		ض	
ضايح	зоеъ	бехуда	
ضمان	замон	кафолат	
ضمير	замир	чон; чонишин; номи шахс	
		ط	
طبل	Табл	нақора	
طرف	тараф	самт, сӯ	
طرفين	тарафайн	ду тараф	
طريق	тарик	роҳ	
طعام	таом	хӯрок	
طلوع	тулӯъ	баромадан (офтоб)	
		ظ	
ظالم	золим	ситамгар, зулмқунанда, бедодгар	
ظاهر	зоҳир	намоён, равшан, номи шахс	
ظرافت	зарофат	доной; хуштабъӣ	
ظريف	зариф	хозирчавоб, хушбаён,	
ظفر	зафар	ғалаба, номи шахс	
		ع	
عادات	одот	чамъи одат, одатҳо	

عاداتاً	одатан	аз рӯйи одат
عارف	ориф	доно
عاقل	оқил	доно
عامل	омил	амалкунанда, таъсирбахш
عُبور	убур	гузаштан, тай кардан
عرض	арз	гуфтан; васеъгӣ
عُرْيَان	урён	луч, лухт, бараҳна
عُشَاق	ушшоқ	ошиқон; номи яке аз мақомҳои мусиқии «Шашмақом»;
عقیده	ақида	фикр, андеша
عُلَمَا	уламо	чамъи олим, олимон
عُلُوم	улум	чамъи илм, илмҳо
عمل	амал	кор
عهده	ухда	зимма
غافل	ғофил	غ бехабар
غنى	ғанӣ	бой, номи шахс
فتاده	фитода	ف афтода

فروغ	фурӯғ	равшани, нур
فزون	фузун	бисёр
فیض	файз	фаровонӣ

ق

قَدْر	қадр	қимат, арзиш
قَدَر	қадар	сарнавишт, тақдир, қисмат
قمر	қамар	моҳ, номи шахс

ك

كبير	кабир	бузург
كفار	куффор	чамъи кофир, кофирон
كمك	кӯмак	ёри
كنون	кунун	акнун
كوچك	кучак	хурд
كوى	кӯй	маҳалла, гузар, кӯча

گ

گُرز	гурз	як навъ олати чангии пешинаи дастадори саркулӯла
گزيندن	гузидан	интихоб кардан
گويا	гӯё	сухангӯ

لايق / لائق
لابن

лоик

лабан

ل

сазovor

шир

م

مايل
مايه
مأمور
متأسفانه
مجروح
محدود
محرر
محصول
محفل
مزرعه
مَحفوظ
محکم
محلول
محيط
مخصوصاً

моил

моя

маъмур

мутаассифона

мачрӯх

маҳдуд

муҳаррир

маҳсул

маҳфил

мазраа

маҳфуз

маҳкам

маҳлул

муҳит

маҳсусан

майлдошта, хавасдошта

асос, бунёд

роҳбар, номи шахс

афсӯс

ярадор, захмӣ

ҳаддошта, кам

тахриркунанда

ҳосил

маҷлис, суҳбат

киштзор

ҳифзшуда, дарёддошта

мустваҳкам

моеи омехта, ҳалшуда

атроф

алалҳусус

مدارس	мадорис	чамъи мадраса, мадрасаҳо
مَدَد	мадад	ёри, имдод
مدرس	мударрис	дарсдиҳанда
مِرام	маром	мақсад
مرتب	1. мураттиб 2. мураттаб	1. тартибдиҳанда; 2. тартибдодашуда
مرور	мурур	гузаштан (вақт, замон)
مَرِيض	мариз	бемор, касал
مزرع	мазраъ	киштзор
مساحت	масоҳат	майдон
مستحکم	мустаҳкам	саҳт, пурқувват
مسرور	масрур	шод, хурсанд
مُسَلِّح	мусаллах	силоҳдор
مسلمين	муслимин	чамъи муслим, мусалмонон
مشاعرہ	мушоира	шеърхонӣ
مشهور	машхур	шухратёфта, маъруф
مصاحب	мусоҳиб	ҳамсуҳбат; номи шахс
مصاحبه	мусоҳиба	суҳбат
مصور	1. мусаввир 2. мусаввар	1. сураткаш; 2. суратдор
مطرب	мутриб	навозанда

مطلب	матлаб	мақсад
مَطْلُوب	матлуб	талабкардашуда, хосташуда
معرفة	маърифат	дониш
معروف	маъруф	машхур
معطر	муаттар	атрнок, хушбӯй
معلمين	муаллимин	чамъи муаллим, муаллимон
معمار	меъмор	созанда, бинокор
معمول	маъмул	одӣ, дарамалбуда
مكاتب	макотиб	чамъи мактаб, мактабҳо
مكاتبه	мукотиба	мактубнависӣ
مناظر	манозир	чамъи манзара, манзараҳо
منبع	манбаъ	сарчашма
منتظر	мунтазир	интизор
منجم	муначчим	ситорашинос
منطقه	минтақа	минтақа, ноҳия
منظور	манзур	пешкаш
منور	мунаввар	нуронӣ, равшан
مهندسين	муҳандисин	чамъи муҳандис, муҳандисон
مؤدب	муаддаб	боодоб
مؤذن	муаззин	азонгӯянда

مؤرخ	муаррих	таърихшинос
مؤلف	муаллиф	таълифқунанда, нави- сандаи китоб, мақола
مؤمن	муъмин	имондор, бозътиқод

ن

نازك ادا	нозукадо	нозукрафтор
ناطق	нотик	гӯянда, сухангӯй
ناظر	нозир	назоратчӣ, номи шахс
نبض	набз	ҷунбиши раги шараёни инсон ва ҳайвон, ки ба тапиши дил вобаста аст
نخستين	нахустин	аввалин, якум
نخل	нахл	дарахти хурмо; умуман дарахт, ниҳол
نسيم	насим	боди форам
نطق	нутқ	сухан, гуфтор
نکته	нукта гирифтан	танқид кардан, хандидан (ба касе)
گرفتن		
نگار	нигор	нақш, гулқори рӯйи чизе
نگ	нанг	ору номус
نهفته	нухуфта	хобида, пинҳон
نور	нур	рӯшноӣ, зиё

همدم хамдам
هور хур
هيئت хайат

ه

рафик, хамнишин
офтоб, хуршед
намояндагон

وارث ворис
واقعات вокеот
والدين волидайн
وداع видоъ
ورود вуруд
وضعت вазъият

و

меросхӯр, номи шахс
чамъи вокеа, вокеаҳо,
ходисаҳо
волидон, падару модар
хайрбод
даромадгоҳ
холат

يأس яъс
يزدان Яздон

ی

ноумедӣ
Худо

Мундарича

Муқаддима.....	6
Муҳимтарин хусусиятҳои алифбои ниёгон.....	8
Унсурҳои ҳарфсоз.....	10
Ҳарфҳои мунфасила.....	12
Ҳарфи ا (<i>алиф</i>).....	14
Ҳарфи و (<i>вов</i>).....	16
Ҳарфҳои муттасила.....	20
Ҳарфҳои ت (<i>те</i>) ва ث (<i>се</i>).....	22
Ҳарфи ن (<i>нун</i>).....	24
Ҳарфи ی (<i>йо</i>).....	26
Идомаи мавзӯи ҳарфи ی (<i>йо</i>).....	29
Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо.....	30
Ҳарфҳои س (<i>син</i>) ва ش (<i>шин</i>).....	32
Ҳарфи ل (<i>лом</i>).....	34
Ҳарфҳои ک (<i>коф</i>) ва گ (<i>гоф</i>).....	36
Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо.....	38
Ҳарфи م (<i>мим</i>).....	40
Ҳарфҳои ف (<i>фе</i>) ва ق (<i>қоф</i>).....	42
Ҳарфи و (<i>ҳои ҳавваз</i>).....	44
Идомаи мавзӯи гузашта.....	45
Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо.....	47
Ҳарфҳои ح (<i>ҳои ҳуттӣ</i>) ва خ (<i>хе</i>).....	49
Ҳарфҳои چ (<i>чим</i>) ва چه (<i>че</i>).....	51
Ҳарфҳои ص (<i>сод</i>) ва ض (<i>зод</i>).....	52
Ҳарфҳои ط (<i>то</i>) ва ظ (<i>зо</i>).....	54
Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо.....	56
Ҳарфи ع (<i>айн</i>).....	58
Идомаи мавзӯи ҳарфи ع	59
Ҳарфи غ (<i>Ғайн</i>).....	61
Арзёбии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо.....	62
Тартиби ҳарфҳои алифбои арабиасоси тоҷикӣ (алифбои ниёгон).....	64

Арзёбии чамъбастии сатҳи дониш ва салоҳиятҳо.....	68
Такрори алифбо.....	74
Такрори алифбо (идома).....	75
Вазифаҳои ҳарфи “алиф”.....	78
Вазифаҳои ҳарфи “алиф” (идома).....	80
Вазифаҳои ҳарфи “вов”.....	82
Вазифаҳои ҳарфи “вов”(идома).....	83
Санчиши дониш. Тест.....	86
Вазифаҳои ҳарфи “йо”.....	88
Вазифаҳои ҳарфи “йо” (идома).....	89
Вазифаҳои ҳарфи “йо” (идома).....	91
Санчиш. Тест.....	92
Имлои бандаки изофӣ.....	94
Имлои бандаки изофӣ (идома).....	96
Имлои артикли номуайяӣ.....	99
Имлои артикли номуайяӣ (идома).....	102
Санчиш. Тест.....	105
Имлои бандакҷонишинҳо.....	107
Идомаи мавзӯи гузашта.....	110
Имлои бандакҳои хабарӣ.....	112
Имлои бандакҳои феълӣ.....	114
Таҳкими имлои бандакҳои хабарӣ ва феълӣ.....	116
Санчиш. Тест.....	118
Имлои шумораҳо.....	122
Имлои шумораҳо (идома).....	124
Аломати “ҳамза”.....	126
Аломати танвин.....	128
Санчиш. Тест.....	130
Аломати “ташдид”. Артикли “ал”.....	131
Артикли “ал” (идома).....	134
Имлои садоноки “у”.....	138
Имлои садоноки “ӯ”.....	139

Имлои садоноки “и”.....	141
Имлои садоноки “э” (e).....	144
Тести ниҳой.....	145
Замимаи 1. Алифбои манзум.....	152
Замимаи 2. Матнҳо барои хониши иловагӣ.....	158
Вожанома.....	188

БАЙЗОЕВ Азим, КАБИРОВ Шаҳбоз

АЛИФБО ВА МАТНИ НИЁГОН

الفبا و متن نیاگان

*Китоби дарсӣ барои синфи 7-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ*

Муҳаррир Мунавваров М.

Муҳаррири

техникӣ Зайниддинов Н.

Мусахҳеҳ Саидова М.

Тарроҳ Сатторов И.

Ба чоп 01.07.2018 иҷозат дода шуд. Коғазӣ офсет.

Чопи офсет. Андоза 60x90 1/16. Ҷузъи чопӣ 13.0

Адади нашр 180000 нусха.

Супориши № 35/2018

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и

Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.

734024, ш. Душанбе, кӯчаи Аҳмади Дониш, 50

Тел.: 222-14-66.

E-mail: najmiddin64@mail.ru

Китоб дар матбааи ҚДММ “Ганҷ нашриёт”

ба таъбири расидааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе,

кӯч. “Южно-обходная, 3”

тел: (+992) 555-55-95-50. E-mail: info@ganj.tj